

THEOLOGICKÁ
REVUE

THEOLOGICAL
REVIEW

1/2016

TATO REVUE VYCHÁZÍ OD R. 1929, PŮVODNĚ POD NÁZVEM NÁBOŽENSKÁ REVUE ČČS,
OD R. 1968 THEOLOGICKÁ REVUE ČČS(H). AKTUÁLNÍ NÁZEV MÁ OD R. 1991,
KDY PŘEVZALA VYDÁVÁNÍ HUSITSKÁ THEOLOGICKÁ FAKULTA

THIS REVIEW HAS BEEN IN EXISTENCE SINCE 1929.
ITS ORIGINAL TITLE WAS THE RELIGIOUS REVIEW OF THE CZECHOSLOVAK CHURCH,
SINCE 1968 THE THEOLOGICAL REVIEW OF THE CZECHOSLOVAK HUSSITE CHURCH.
THE CURRENT TITLE, THEOLOGICAL REVIEW, WAS ADOPTED IN 1991
WHEN THE HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY TOOK OVER THE PUBLISHING

Issued by the
CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
- HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY
ISSN 1211-7617
Registration: MK ČR E 644
Volume 87

Vydává
UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
- HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
ISSN 1211-7617
Registrace: MK ČR E 644
87. ročník

Šéfredaktor | Editor in chief: Prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek, Dr. h. c.
Zástupce šéfredaktora | Deputy Editor: Doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Redakční rada | Editorial Board

Prof. PhDr. Alexander Kolesnyk, DrSc. (Berlin); Prof. ThDr. Zdeněk Kučera, Dr. h. c. (UK HTF);
Prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek, Dr. h. c. (UK HTF); Doc. ThDr. Jiří Vogel, CSc. (UK HTF);
Doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D. (UK HTF); Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc. (UK HTF);
Doc. PhDr. Pavel Boček, CSc. (MU FF); ThDr. Petr Šandera, Th.D. (CČSH); PhDr. Jiří Beneš, (FLÚ AV ČR, v. v. i.);
Prof. ThDr. Karel Skalický, Th.D. (JČU TF).
Rev. Georgy Kochetkov - St. Philaret's Orthodox Christian Institute, Moscow;
Dr. L. J. Mussina - St. Philaret's Orthodox Christian Institute, Moscow;
† Prof. Hans-Dieter Döpmann, Berlin;
Prof. zw. Dr. hab. Czesław Glombik - Śląská univerzita Katowice;
† Dr. Theol. Wolfgang Stingl - Institut für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren und Schlesien, Nidda (SRN);
Dr. Peter Wörster - Herder-Institut, Marburg n/L.;
Prof. Dr. Thomas Kothmann - Universität Regensburg;
prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. - Prešovská univerzita v Prešove,
doc. ThDr. JUDr. Oleksandr Bilash, CSc. - Užhorodská národní univerzita

Adresa redakce | Editorial Office - Contact details

Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta,
Theologická revue, P.O.Box 56, 140 21 Praha 4 - Krč, Česká republika.
Tel.: 241 733 122;
e-mail: redakce.thr@htf.cuni.cz

Theological Review has been included in the list of reviewed, non-impact journals published in the Czech Republic. Contributions and suggestions should be sent to the editorial board.

Unsolicited manuscripts will not be returned.

All articles in this issue have been reviewed.

The review process is mutually anonymous.

Guidelines for authors are available on the website of the UK HTF:

This journal is a quarterly. The price of each issue is 78 CZK, VAT included.

Individual annual subscription for Czech Republic residents is 312 CZK, VAT and postal service included.

Bank details: Česká spořitelna Prague 4, account no.: 66661389/0800, variable symbol: registration number (from the mailing label)-volume (or the volume number). The editorial board accepts orders for whole volumes and for individual issues.

The journal is distributed by the editorial board.

Theologická revue je zařazena do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR.

Příspěvky a náměty zasílejte na adresu redakce.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Všechny články v tomto čísle jsou recenzované.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní.

Pokyny pro autory jsou na webových stránkách UK HTF: <http://www.htf.cuni.cz/HTF-105.html>.

Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena jednotlivého čísla 78,- Kč, vč. DPH.

Celoroční jednotlivé předplatné v ČR činí 312,- Kč, vč. DPH (při poštovní službě).

Bankovní spojení: Česká spořitelna Praha 4, č. účtu:

66661389/0800, variabilní symbol: evidenční číslo

(z adresního štítku) - ročník (eventuelně číslo ročníku).

Objednávky celého ročníku

i jednotlivých čísel přijímá redakce.

Distribuce redakce.

© HTF UK

Cover design: Josef Karhan

Creative Director: ThDr. Marketa Langer

Print: PBtisk a. s.

THEOLOGICKÁ REVUE

ČTVRTLETNÍK UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE
≠ HUSITSKÉ THEOLOGICKÉ FAKULTY

THEOLOGICAL REVIEW

QUARTERLY JOURNAL PUBLISHED BY THE HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY
≠ CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

1/2016

OBSAH | CONTENTS

EDITORIAL	5–8
Články Articles	
O. A. FUNDA	9–23
RADIKALITA A KOMPROMIS - UMÍRAT PRO IDEJE? Radicalism and Compromise. Dying for Ideas?	
PETR ČORNEJ	24–44
PRAHA PO HUSOVI Prague after Hus	
ALENA M. ČERNÁ	45–61
ZPRÁVY O SMRTI JANA HUSA VE STARÝCH LETOPISECH ČESKÝCH Reporting Jan Hus' death in Staré letopisy české [Old Czech Annals]	
MARTIN DEKARLI	62–101
„ANTIQUI,“ „MODERNI,“ „UNIVERSALISTE,“ „NOMINALES“: JAN HUS A PRAŽSKÁ UNIVERZITNÍ TRADICE MEZI ROKY 1366 AŽ 1409 “Antiqui,“ “Moderni,“ “Universaliste,“ “Nominales”: Jan Hus and Prague University tradition between the years 1366 to 1409	
PETR HLAVÁČEK	102–113
SCHOLARES PRAGENSES: HUSOVI NĚMEČTÍ SPOLUŽÁCI NA PRAŽSKÉ UNIVERZITĚ <i>Scholares Pragenses: Hus's German fellow students at Prague university</i>	

IVAN HLAVÁČEK

114–125

SONDA DO RUKOPISNÉHO DOCHOVÁNÍ SPISŮ

HUSOVÝCH NEJBLIŽŠÍCH PŘÁTEL

JAKOUBEK ZE STŘÍBRA – JAN ROKYCANA

A Probe into the surviving Manuscripts of the closest Friends
of Jan Hus – Jacob of Mies and Jan Rokycana

Recenze | Book Reviews

Jaroslav Hrdlička:

Životem a dílem historika Františka Michálka Bartoše

(Marketa Langer)

126–127

EDITORIAL

Minulý kalendářní rok přinesl velké výročí - uplynulo šestset let od tragické smrti Mistra Jana na kostnické hranici. Na stránkách naší revue jsme ostatně věnovali tomuto výročí řádně pozornost: jak v ročníku 2014, tak v ročníku 2015 je na něho pamatováno.

Šéfredaktor ThR byl hlavním koordinátorem vzpomínkových akcí na toto výročí na celé UK, která mu věnovala také patřičnou pozornost. Byl to přece jeden z jejích významných rektorů! Husova památka byla v minulosti často buď zamlčována, nebo falsifikována. V příznivém akademickém prostředí přítomné doby se podařilo, aby husovské akce byly na UK důstojné a přiměřené významu, jaký Hus má v životě univerzity i národa. Výstava „**Jan Hus a Univerzita Karlova**“ (28. 4. - 30. 8. 2015), konaná v Křížové chodbě Karolina, byla bezesporu úspěšná, navštívilo ji více jak pět tisíc lidí. *Kulatého stolu*, který se konal 23. 6. 2015 ve Vlasteneckém sále Karolina, se vedle zainteresovaných badatelů účastnily i významné osobnosti veřejného a kulturního života.

Jak bývá zvykem při podobných příležitostech, UK svolala také *slavnostní akademické shromáždění své obce*. Konalo se za účasti předsedy vlády ČR B. Sobotky a několika ministrů české vlády 2. července 2015 ve velké aule. Projev, který přednesl při této příležitosti náš kolega **Petr Čornej** na tomto plenárním zasedání (Praha po Husovi) je otištěn v tomto čísle ThR. Televizní záznam, který je na webu UK k dispozici, zhlédlo více jak tisíc diváků.

Film o Husovi, který pro UK natočil známý režisér **Zdeněk Pojman**, měl premiéru v televizi v samotný den Husova výročí. Kolik jej vidělo diváků lze těžko říci, ale podle internetových dat jej vidělo v archívu ČT také několik tisíc lidí. Na filmu se významnou měrou podílel Pavel Helan z UK HTF.

Podle svých tradic pořádala UK ve dnech 17. - 18. 9. 2015 také *mezinárodní vědeckou konferenci* společně s univerzitou v Kostnici. Zatímco sekce „pražská“ se zabývala bezprostředně životem a dílem Husovým, sekce „kostnická“ byla zaměřena spíše na aktuální obsah Husova poselství. Konference měla netradiční podobu, nicméně podle svědectví účastníků se velmi vydařila. Na společném plenárním zasedání 17. 9. 2015 ve velké aule Karolina přednesl vedle slavnostních projevů akademických funkcionářů ideovou přednášku **Otakar A. Funda** na téma „*Radikalita a kompromis: umírat pro ideje?*“. A právě tuto přednášku otiskujeme také v tomto čísle ThR.

Jinak obsah toho čísla tvoří další čtyři příspěvky, které reflektují významné Husovo výročí. Jsou to studie **Aleny M. Černé** (Zprávy o smrti Jana Husa ve Starých letopisech českých), **Martina Dekarliho** („Antiqui“, „Moderni“, „Universaliste“, „Nominales“ – Jan Hus a pražská univerzitní tradice mezi roky 1366 až 1409), **Petra Hlaváčka** (Scholares Pragenses: Husovi němečtí spolužáci na pražské univerzitě) a **Ivana Hlaváčka** (Sonda do rukopisného dochování spisů Husových nejbližších přátel – Jakoubek ze Stříbra – Jan Rokycana). V dalším čísle revue (2/2016) pak otiskneme ještě několik dalších studií, věnovaných této tematice. Tím bude naše připomenutí Husova tragického výročí završeno.

I když je toto číslo věnované celé Husovi, je zachována jeho struktura. Tentokrát sice neotiskujeme dokument, nicméně v oddíle, určeném pro recenze vychází recenze **Markety Langer** na zajímavou husitologickou monografii Jaroslava Hrdličky: Životem a dílem historika Františka Michálka Bartoše. Jsme přesvědčeni, že do tohoto čísla totiž patří.

Z pamětních akcí, konaných na UK či UK iniciovaných stojí za zmínku také výstava, kterou UK instalovala v Akademii věd. Expozice byla otevřena v rámci Týdnu vědy a techniky dne 8. 11. 2015.

Jak vyplývá z uvedených faktů, Husovo výročí se setkalo s upřímným zájmem nejen akademické obce UK, ale celé české kulturní veřejnosti. Je třeba také ocenit kontext ekumenický, neboť způsob, jak vzpomnutí výročí probíhalo, by nebyl před několika desetiletími v českém prostoru možný.

Jsme všichni v redakci přesvědčeni, že toho Husovské číslo najde příznivý ohlas u všech našich čtenářů – a to je právě důvodem, proč jsme se k němu odhodlali. Ostatně i v minulosti byla výročí, spojená s Mistrem Janem Husem, na stránkách Theologické revue reflektována. Pokračuje tak jen v dávno praktikované tradici.

Považujeme za nutné, aby zejména v prostředí ČČSH byly implementovány výsledky novějšího bádání o životě, díle a odkazu Mistra Jana. Revue je k tomu tím nejvhodnějším nástrojem.

Přejeme vám všem příjemné zážitky nad textem a věříme, že zůstanete našemu časopisu věrni.

Jan B. Lášek,
šéfredaktor

The last calendar year brought a momentous anniversary – six hundred years had passed from the tragic death of Master Jan at the stake in Constance. We had dedicated appropriate attention to the said anniversary on our revues' web pages; we duly commemorated it in the 2014 issue as well as the 2015 issue.

The editor in chief of ThR was the head coordinator of the memorial events for Hus's anniversary which took place throughout Charles University, which afforded it due attention. After all, Hus was one of its most significant rectors! Hus's legacy had been frequently forgotten or distorted in the past.

In today's favourable academic environment at Charles University, we were able to organise events commemorating Hus which were worthy and adequate to Hus's importance in the life of the university and of our nation. The exhibition, "**Jan Hus and Charles University**" (28. 4. - 30. 8. 2015) which was held in the cloister of the Karolinum was an unarguable success: more than five thousand people visited it. *The Round Table*, which was held on 23rd June 2015 in the Patriotic Hall of the Karolinum, was attended by not only researchers involved in the topic, but also significant personages of both public and cultural life.

As is the custom on similar occasions, Charles University summoned a *solemn assembly of the academic community*. It took place with the participation of the Prime Minister of Czech Republic, B. Sobotka and several ministers of the Czech government on the 2nd of July 2015 in the Great Hall. The speech by our colleague **Petr Čornej** delivered at the plenary session (Prague after Hus), is included in this issue of ThR. More than a thousand people saw the TV footage which is available on the web pages of Charles University.

The film about Hus, filmed by the well-known Czech director **Zdeněk Pojman**, had its premiere on the day of Hus's anniversary. How many people watched it is hard to say, although according to internet data, several thousand people watched it in Czech Television archives. Pavel Helan of the Theological Faculty of Charles University had contributed greatly to the making of this film.

According to tradition, Charles University held an *international scientific conference* in collaboration with the University of Konstanz on the 17th and 18th September 2015 in Konstanz. While the "Prague" section focused on Hus's life and works, the "Constance" section focused entirely on the currently relevant content of Hus's message. The conference took rather an untraditional form, although according to the reviews of the participants, it was a great success. At the plenary session of 17th September 2015 in the Karolinum Great Hall, aside from the ceremonial speeches of the academic functionaries, **Otakar A. Funda** spoke on the topic of "*Radicality and compromise: dying for our ideals?*". This speech appears in this issue of ThR.

The contents of this issue consist of four other contributions which reflect this powerful Hus's anniversary. They are the studies of **Alena M. Černá** (Reports on the death of Jan Hus in *Staré letopisy České*), **Martin Dekarli** ("*Antiqui*", "*Moderni*", "*Universaliste*", "*Nominales*" - Jan Hus and Prague University tradition between the years 1366 to 1409),

Petr Hlaváček (Scholares Pragenses: Hus's German fellow students at Prague University) and **Ivan Hlaváček** (A probe into surviving transcriptions by Hus's closest friends – Jacob of Mies – John of Rokycana). In the next issue of revue (2/2016) we will publish even more studies regarding this topic. That will complete our commemoration of Hus's tragic anniversary.

Even though this issue is fully dedicated to Hus, its usual structure is preserved. Although we are not including the document itself, we do however include, in the reviews section, **Marketa Langer's** review of an fascinating Hussite monograph by **Jaroslav Hrdlička**: *The Life and the Works of historian František Michálek Bartoš*. We are convinced that it belongs in this issue.

Regarding the memorial campaigns held at the Charles University or initiated by the Charles University, there was an interesting exhibition which the Charles University installed on the Czech Academy of Sciences. The exhibition was open during the Week of Science and Technology, 8. 11. 2015.

As we can see from everything above, Hus's anniversary was met with genuine interest not only of the academic community, but of the whole Czech cultural public. We should value the ecumenical context, because we could not have celebrated this anniversary to this extent just a few decades ago.

We, the editorial staff, are convinced that this years' issue dedicated to Hus will find positive responses from our readers – which is why we decided to see it through. After all, we have reflected upon anniversaries of Master Jan Hus's death on the pages of our Theological Revue in the past, so we are merely continuing in the long practised tradition.

We feel that it's important to implement the results of new research regarding Master Jan Hus's life, work and legacy, especially in the environment of the Czechoslovak Hussite Church. Our revue is the best tool for these ends.

We wish you hours of pleasure spent perusing our magazine and we are confident that you will remain loyal to us.

Jan B. Lášek,
editor in chief

RADIKALITA A KOMPROMIS – UMÍRAT PRO IDEJE ?

O. A. FUNDA

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
CHARLES UNIVERSITY OF PRAGUE

Radicalism and Compromise. Dying for Ideas?

Abstract: The introduced text captures, mainly in the second part, the author's speech delivered at the solemn ceremony in the Karolinum assembly hall at the end of the first day of the symposium on 17th September 2015. This text, more expansive in comparison to the speech, does not represent a historical study but a philosophical ponderings. Most of the time philosophy left with topics that nobody wants. Here, over Hus's story and struggle, we see posed – in a shape of essentially disturbing questioning – a question from the perspective of critical rationalism – a question about the meaning of history as a whole that was shaped by Karl R. Popper and Hans Albert in their critique of Messianism. The dichotomy and the dialectics between the existentially, now suddenly irrationally tense radicalism and the critically rational search for dignified compromises, has been the central theme not only of Hus's story but of the whole of the Czech history. It touches the lives of every one of us. Critical rationality does not only represent instrumental rationality, but it represents, as a dialogical rationality, a different concept of dealing with problems than we know from the philosophical models acutely oriented to the turning points in human existence. Critical rationalism does not only represent an epistemological project but it represents a way of perception, understanding, thinking, action, living and dying.

Keywords: meaning of history; Hus; Czech history; critical rationalism

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 9–23.

Dovolte abych nejprve předeslal několik vět zcela osobních: Když se mi dostalo té pocty, abych se podílel na tomto husovském symposiu, vyvolalo to ve mě radost i veliké rozpaky.

Radost proto, že velkými učiteli mého mládí byli F. M. Bartoš, Rudolf Říčan a Amedeo Molnár, a i když nejsem historik, považuji za svůj úkol přenést přes svou generaci do další generace jejich impozantní badatelský a myšlenkový odkaz. Ti, kteří už neměli možnost potkat Bartoše, Říčana, Molnára, by alespoň ode mě měli uslyšet o těchto výšinách intelektu, akribie a hermeneutiky.

Na druhé straně to pozvání vyvolalo ve mě rozpaky: „Co tam chceš dělat Fundo, vždyť nejsi historik, a nejsi husitolog?“ Mohu snad uvést ve svůj prospěch, že historie je mou zálibou od mládí, čtu si historická díla v pozdních hodinách jako poutavou, brilantně psanou beletrii - na rozdíl od románů - podloženou prameny.¹

1 | ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výběr z úvah a studií*. Praha:

Mohu snad ve svůj prospěch říci, že dílo Husovo i velké monografie Husovi věnované jsem ve velké míře přečetl - ale to je pořád příliš málo, aby mě to kvalifikovalo k referátu na tomto sympoziu.

Nebudu tedy fušovat do dílny historiků. Přidržím se svého oboru. Věnuji se filosofickému tázání. K filosofickému tázání patří, že spíše otázky klade, než že by nabízel odpovědi. K filosofickému tázání patří pochybnost, vztažená až k vlastnímu sebezpochybnění.

Pokusím se nasvítit Husovu casu z filosofické perspektivy dvou předních filosofických proudů dvacátého století. Myslím filosofii lidské existence a kritický racionalismus. Co tyto dva směry především odlišuje je odlišné chápání lidského jednání, a odlišný pohled na otázku smyslu. Smyslu lidského života i lidských dějin. Tu otázku lze též formulovat jako radikalita nebo kompromis, či přesněji existenciální radikalita nebo racionálně střízlivý postoj, hledající mody vivendi. Samo rozdělení cest Husových přátel, a husitských směrů nám dává nahlédnout do těchto bolestných předělů různého stupně radikality a ochoty ke kompromisu. Je to otázka nejen husovská a husitská, ale je to vůbec kardinální otázka dějin, českých obzvláště.

Na filosofii dnes většinou zůstávají otázky, které nikdo nechce,² protože správnost odpovědí nelze verifikovat ani falsifikovat ani přesvědčivě argumentovat. Takovou je i otázka: umírat pro ideje? Jestliže kvůli ideji není nikdo oprávněn odejmout někomu život, hodnotu nejvyšší a nevratnou, která nepotřebuje být argumentována odkazem k nějaké jiné hodnotě, protože je sama podmínkou sine qua non – pak je možné tu otázku i obrátit: je nějaká idea hodna toho pro ni umírat? Kromě právě záchrany lidského života? Zejména když víme, jak proměnlivé jsou lidské ideje. Často stačí dva roky, aby ideje, pro které mučedník umíral, byly zdevalvovány nebo se jich dovolávali a z nich těžili nelegitimní příživníci.

U příležitosti velkých výročí bývá na symposiích nejednou kladena patetická otázka: "A jaký je význam vzpomínané osobnosti pro nás dnes". Tato otázka prozrazuje určitou netrpělivost a touhu po návodné, většinou zjednodušující odpovědi. Vůči takové poptávce bude historik i filosof velmi zdrženlivý. Minulé zápasy se odehrávaly v tak odlišných kontextech, že kdybychom se skutečně potkali s oslavovanou osobností, byli bychom vyděšeni z ní a ona z nás a vůbec bychom

---

Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5, str. 61.

2) PEREGRIN, Jaroslav. *Filozofie pro normální lidi*. Praha: Dokořán, 2008. 142 s. ISBN 978-80-7363-192-5, str. 16-17 a 20.

si nerozuměli.³ Zápasy velkých osobností minulosti mohou být pro nás snad mentem myšlenkové poctivosti a mravní odpovědnosti.

Husův příběh klade nám otázku: Má skutečně význam, či chcete-li dokonce smysl, umírat pro ideje? Polarita mezi existenciálním radikálním nasazením pro poznanou pravdu a mezi racionálně střízlivým hledáním únosné míry důstojných kompromisů – neboť se většinou nerozhodujeme mezi absolutně dobrým, ale jen mezi relativně lepším a relativně horším – je jednou z těch nesnadných lidských otázek.

Otázku, zdali umírat pro ideje, jsem nepoložil proto, abychom posuzovali, zda Hus měl svůj zápas o nápravu církve vyhrotit až do krajnosti popravu, či zda měl již dříve hledat jiná řešení v dorozumění s reformními konciliaristy, kteří také usilovali o nápravu církve. Takovou otázku nám nepřísluší řešit, protože ji vyřešil on sám. Ne my poměříme mučedníky, nýbrž mučedníci poměříují nás. Položil jsem tu otázku proto, že se v různých obměnách v dějinách neustále vrací, a i když teprve konkrétní chvíle se svou neopakovatelnou jedinečností si žádá odpověď, filosofické tázání si může a má tuto otázku položit i mimo kontext už vyhocených situací.

Když sledujete pozorně krok za krokem Husovu při i jeho proces nahlédnete, že u Husa jsou okamžiky plné velkého rozhorlení, zejména v době, kdy byl jmenován rektorem, kdy byl obdivovaným kazatelem a těšil se ještě přízni krále, i okamžiky, kdy se snaží některým svým výrokům ulomit hrot. To jsou skutečnosti historikům běžně známé, ale pro souvislost s tématem „radikalita či kompromis- umírat pro ideje?“, některé připomenu.

V Kostnici Hus tvrdí, že se arcibiskupovu nařízení vydat Wyclifovy spisy podřídil, což je pravda, smlčuje však, že spolu s Jeronýmem Pražským byl vůdčí osobností strany wyclifistů a stál v čele protestů proti arcibiskupovu rozhodnutí odevzdat Wyclifovy spisy.

Při procesním jednání na kostnickém koncilu nebyla zvažována jen holá, dostatečně doložená fakta, ale spolupůsobily i informace o rozjitřené atmosféře v Praze od r. 1403 a o mnoha Husových výrocích porůznu řečených v Betlemské kapli i na universitě. Tak tomu bývá při většině procesů, které vedou mocní proti těm, kteří se jim postavili na odpor. Nepostihují jen skutečně doložené činy, ale i smýšlení porůznu vyslovené.

Hus dostatečně nevážil odvolání proti pražskému arcibiskupu ve věci vydání Wyclifových knih, podané v létě roku 1409 ke kurii pěti studenty, které zastupoval právník Marek z Hradce. Odpovědí byla arcibiskupem Zbyňkem Zajícem vyžádaná

3] „Dějínám nelze nikdy porozumět, [...] „Propast mezi autentickým prožitkem dějin a jejich badatelskou interpretací není možné překlenout“ ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice) : výbor z úvah a studií*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5, str. 9.

a pravděpodobně „koupená“ bula Alexandra V., v Pise zvoleného papeže, která zakazovala kázání v kaplích a potvrzovala arcibiskupovo nařízení o vydání Wyclifových knih. Bula, jejíž vydání jistě nebylo Alexandru V. proti mysli, došla do Prahy 9. března 1410. Arcibiskupem byla vyhlášena obzvláště důrazně 16. června 1410. Leč reformním hnutím byla její maketa demonstrativně zneuctěna a spálena.⁴

Proti Bule Alexandra V. se Hus odvolal mezi 9. březnem a 3. květnem 1410, kdy Alexandr V. zemřel. Ve dnech 23. - 25. června 1410 pak znovu adresoval papeži, už Janu XXIII. stížnost na arcibiskupa ve věci vydání Wyclifových knih. Podání odeslal ještě tři týdny před tím, než arcibiskup Zbyněk skutečně Wyclifovy spisy 16. července 1410 spálil.

Svou žalobou, podanou ke kurii na arcibiskupa Zbyňka Zajíce, dal Hus sám již v létě 1410 celý svůj proces do pohybu. Když posléze zjistil, že v něm nebude žalobcem, ale souzeným, na jednání kuriálního soudu, který tehdy zasedal v Bologni, se nedostavil. Zatupoval jej právník Jan z Jesenice, dokud sám nebyl diskvalifikován klatbou, kterou nejspíše zosnoval Michal z Německého Brodu, zvaný de Causis. Své nedostavení se ke kurii, k níž se odvolal, se Hus snažil různě zdůvodnit. Byl na něho vydán „půhon pro nestání“. Proces se rozběhl.

Neuposlechnutím zákazu kázání a konáním bohoslužeb v době, kdy byla na něho vznesena klatba, celou causu znovu vyostřil. Argument, že se jeho pře nachází ve stavu odvolání, nebyl právně úplně nenapadnutelný, aby si mohl dovolit – alespoň do dořešení svého podání – zákazu kazatelské činnosti neuposlechnout. Učinil tak až po ztížené klatbě a ztrátě podpory krále koncem r. 1412, i když ještě v lednu 1413 opět káže v Betlémské kapli.⁵ Následně pak přec jen pod tíhou interdiktů Prahu definitivně opouští.

Že postup proti němu ze strany arcibiskupa i kurie byl nejednou i z hlediska tehdy platného kanonického práva nekorektní, že v zákulisí sehrály svoji roli mocenské styky arcibiskupa, pražských prelátů i některých německých universitních mistrů u kurie, a též pravděpodobné úplatky, je ovšem druhou stránkou mince.

Stejně tak jako že zlobně nenávislné zaujetí některých Husových především českých nepřátel i německých mistrů z Prahy vypovězených, kteří znali jeho pražské působení, se příliš nestaralo o korektní postup.

Tito osobní nepřátelé do značné míry ovlivňovali a živili v Kostnici vůči Husovi nepřívznivou atmosféru, ale právní rozhodování v rukou neměli.

Je pravda, že některé články, které byly Husovi vytýkány, nehlásal. Ty byly ostatně v procesním řízení v určité míře z konečné podoby obžaloby vypuště-

4| KEJŘ, Jiří. *Husův proces*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000. 235 s. Historica. ISBN 80-7021-387-6, str. 49, poznámka 114 ke kapitole I.

5| ŠMAHEL, František. *Jan Hus: život a dílo*. Praha: Argo, 2013. Ecce homo. ISBN 978-80-257-0875-0, str. 138.

ny. Nicméně bdělí čeští i němečtí Husovi osobní nepřátelé se vydali na koncil do Kostnice především proto, aby Husovu casu ustavičně příživovali a nedopřáli jí smírného řešení. Husova causa byla ovšem v pohledu koncilu zcela dílčí, spíše vedlejší záležitostí.

Nad celým Husovým procesem je třeba se ptát: byl Hus tak naivní, že se se svou kritikou církve odvolal ke kurii, která byla prolezlá zákulisními machinacemi⁶, a v podstatě ji tvořili ti, které káral, nebo tak učinil proto, aby se jeho kritika církve stala věcí veřejnou a musela být projednávána nejvyšším evropským fóru?

Možná že Hus zprvu doufal, že v těchto kuriálních strukturách by se mohli najít Kristově věci oddaní kněží, teologové, nositelé církevních hodností, kteří by jeho při posoudili v souladu s Písmem i s výroky církevních Otců a s kanonickým právem, pokud Písmu neprotiřečí. Několik takových světlých postav v Husově procesu skutečně potkáme, např. ještě v Bologni kuriálního auditora Jindřicha Krumharta z Westerholze nebo italského teologa Tomáše z Utina. Leč zásahem shora, někdy přímo na papežův pokyn, jsou tito záhy v komisi „vyměnění“. Do značné míry i kardinál Zabarella dbal na korektní postup, byl však zanedlouho ve vedení komise, která se zabývala Husovou causou, vystřídán kardinálem Brancatiis.⁷

Od jednoho velmi závažného Wyclifova článku, který – jak Hus opakovaně prohlašuje – nehlásal, se distancoval, od nauky o remanenci, ale nedohlédal zranitelnost svých – pro koncilní posuzovatele ne dostatečně jednoznačných – formulací. Šlo o otázku, jaké podstaty je chléb po skončení mše, při níž byl konsekrován. Hus, jak sám sobě rozuměl, Wyclifovu nauku o remanenci nesdílel, nicméně některé jeho dřívější formulace se komisi koncilu jevily jako nedostatečně zřetelné.⁸ Husova sympatie k Wyclifovi, jehož citace či parafráze jsou hlavním pramenem jeho spisů a obhajoba řady Wyclifových článků ještě v Praze, byly koncilu dostatečně známé.

Hus si nepoložil dostatečně realisticky otázku, jakým způsobem chce uvést do církevní praxe Wyclifův článek *Nullus est dominus* a kam až chce v jeho uplatnění dojít, jakkoli mravně ryzí byla intence tohoto článku. Šlo o vyhlášení these, že papež, biskup, kněz, pokud se nachází ve smrtelném hříchu, není zastáncem svého úřadu a jím sloužená svátost pozbývá platnosti. Hus to pak vztáhl i na krále, že král

6| KEJŘ, Jiří. *Husův proces*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000. 235 s. Historica. ISBN 80-7021-387-6, str. 71-77.

7| *Ibid.*, str. 73.

8| Stanislav Sousedík, sice nepopírá, že Hus sdílel nauku o přítomnosti Kristova těla při konsekraci, na druhé straně však dokládá, že Hus v návaznosti na svého učitele Stanislava ze Znojma sice na jedné straně odmítal představu Kristovy přítomnosti toliko znakové, připouštěl však umírněnou podobu remanenční nauky, tj. že po konsekraci Kristova přítomnost v chlebu sice spočívá, ale chléb nepřestává být chlebem. Sousedíkovu čtení Husa je vysoce poučené, leč i diskutabilní. Podrobněji o tom Sousedíkův text: SOUSEDÍK, Stanislav. *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*. Praha: Vyšehrad, 1998. Studium. ISBN 80-7021-245-4.

ve stavu smrtelného hříchu není králem z boží milosti, což v důsledku znamenalo, že nemá nárok na poslušnost svých poddaných.⁹ Hus dostatečně nezávažil, že aplikace tohoto článku v praxi je slepou uličkou radikálního moralismu, nenabízí jasný způsob posouzení a ověření a ve svém důsledku musí vést k destrukci celé společnosti. I tento článek se před komisí snaží vyložit ve zmírněné podobě. Nehledal dorozumění s konciliaristy, kteří podobně byli přesvědčeni o potřebě nápravy v církvi a dokonce sesadili papeže. Je až tragicky kuriosní, že reformní koncil, který sesadil papeže, odsoudil k upálení reformního kazatele.

Odvoláním ke Kristu, jakkoli bytostně existenciálním, nastolil Hus – v netušené předjímce – moderní problém subjektu. Kdo posoudí, které odvolání ke Kristu tryská z ryzí poslušnosti Kristu, a kde se stejně horlivě a opravdově dovolává Krista samozvanec pro své blouznivectví, byť se je bude také snažit vyvodit z Písma? A navíc, což odkaz na přímý kontakt s Kristem neumožňuje nejen relativizaci tradice, ale i Písma, tradic kanonizované nejstarší vrstvy různých tradic?

Upřímné a mravně ryzí bylo Husovo odmítnutí údajné Konstantinovy donace, která obdařila církev mocí a majetkem a z nevěsty Kristovy učinila prodejnou nevěstku. Jenže církev ve vrcholném středověku už stála chtě nechtě pod tíhou úkolu utvářet křesťanskou Evropu, tvořit křesťanskou civilizaci. Návrat k modelu církve prvotní byl prostě nejen neuskutečnitelný, ale nemožný. Podle jakého pravidla odlišit moc a majetek církve ve službě formování křesťanské společnosti, od moci a majetku ve službě pokleslého kněžstva a církevní hierarchie? Tím nezastírám, co všem, kteří neztratili křesťanskou soudnost, bylo už tehdy zřejmé, že poměry v tehdejší církvi jsou zcela zvrácené. (Obnova některých principů církve prvotní se stává možnou, teprve když pod tlakem sekularizace se víra stala věcí osobní a církev záležitostí soukromého zájmu nepoččetně části společnosti.)

Kromě existenciálního pathosu a radikálního sebenasazení je u Husa, zejména v závěru, patrný určitý stupeň střízlivě racionální úvahy. K té patří asi i to, že si uvědomil, že jeho věc je „už příliš rozjetá“ – jak v letech „normalizace“ zpíval v jedné písničce disident Svatopluk Karásek – než aby bylo možné přijmout i vstřícnou formuli odvolání. Hus si pravděpodobně zcela věcně uvědomil dvě skutečnosti: za první, že koncilu nelze věřit, a že by zmírněné, vstřícné odvolání, které mu bylo nabídnuto, pokud by na ně přistoupil, bylo vzápětí směrem do Čech interpretováno jako vítězství jeho odpůrců a jako pokoření se autoritě církve, kterou kritizoval a za druhé si pravděpodobně zcela racionálně střízlivě uvědomil, že by ho odvolání sice ušetřilo hranice, ale podle usu tehdejšího jednání s kacíři neotevřelo vrata žaláře ani neumožnilo návrat do Čech.

9] PETR Z MLADOŇOVIC. *Zpráva o Mistru Janu Husovi v Kostnici*. Praha: Univerzita Karlova, 1965, str. 151.

Navíc pak, Hus byl bytostně přesvědčen, že svou smrtí nejde do prázdnoty, ale do slávy Krista, Pána, k němuž se odvolal. Smrt nevnímal jako konec.

Hus patřil k těm, kteří jsou přesvědčeni, že jsou určité hodnoty, které mají metafyzickou platnost. Byl přesvědčen, že jsou určité věčné hodnoty a že platnost těchto hodnot je universální, všelidská. Patřil filosoficky k realismu, který bude pro ideje umírat, protože je pokládá za skutečnost nejskutečnější, na rozdíl od nominalistů, pro které jsou universalia pouhá nomina. Mnozí z posuzovatelů Husovy causy v Kostnici byli ovšem nominalisté.

Snad můžeme říci, že dnes kráčí ve šlépěji středověkého platónského realismu existenciální varianta transcendentální filosofie, středověký nominalismus – řečeno opět zjednodušeně – rezonuje v současném kritickém racionalismu.

Vhlédneme-li do lidských dějin, nemůže uniknout naší pozornosti v zásadě dvojí, zcela odlišný pohled člověka na dějiny. Ten první je spojen s lineárním pojetím času a s přesvědčením o směřování, smyslu a cíli dějin. V již profilované podobě se s tímto přístupem k dějinám setkáme v sestavě různých textových vrstev v hebrejských biblických knihách, zejména u proroků, a s novou intenzitou v knize Daniel a v mimokanonických knihách židovské apokalyptiky posledních dvou století před n. l. Na pozdně židovskou apokalyptiku pak navázala křesťanská eschatologie, když židovské mesiášské naděje vztáhla na Krista, a spojila s vizí, že se jako Pantokrator v triumfální parusii vrátí na konci dnů, aby po posledním soudu nastolil nový věk věčné radosti, blaženosti, spásy.

Toto pojetí dějin, jako pohybu, který směřuje k naplnění smyslu dějin, ke konečnému happy endu, má pak i své sekulární varianty. Jsou to všechny filosofické a společenské koncepty, které chápou dějiny jako smysluplný pohyb směřující k naplnění dějin, či završení dějin, (Hegel, Marx).

Druhý, zcela odlišný pohled na dějiny můžeme sledovat v náboženstvích, kulturách, které se většinou vyznačují cyklickým pojetím času. Pro hinduismus jsou dějiny děním přírodních cyklů. Pro buddhismus jsou dějiny utrpením. Pro taoismus jsou dějiny ustavičnou dialektikou principu jing-jang. Ale též v sumerském eposu o Gilgamešovi je vyslovena marnost člověka hledání naplnění, smyslu, marnost hledání něčeho, co má věčnou platnost. Gilgameš nakonec končí rozpoznáním, že město, které nyní buduje, má význam, a že hledání nesmrtelného smyslu života musí zanechat. Též v biblických knihách Jób a Kazatel – kniha Job má starší babylonskou verzi – je vysloveno rozpoznání, že otázka po posledním smyslu zůstává bez odpovědi. „Marnost nad marnost“ knihy Kazatel však neústí do resignace, ale k přijetí přítomné chvíle: I když „všechny řeky spějí do moře a zase se vracejí ke koloběhu“ a „po moudrém ani po hlupákovi nezůstane památka na věky“ a „všechno

co bylo, bude v příštích dnech zapomenuto“, přec „všechno má určenou chvíli, [...] je čas sázet i čas sklízet“, „pouštěj svůj chléb po vodě“, „shledal jsem, že není nic lepšího, než když se člověk raduje z toho co koná“, proto „nebuď příliš svévolný a nebuď pomatenec, proč bys umíral, než vyprší tvůj čas“ – poví nám kniha Kazatel.

Podtrhuji, že vše je pomíjivé, neznamená, že vše je lhostejné a zbytečné. To, že otázka po posledním smyslu dějin a lidského života je bezpředmětná, není důvod přestat žít a konat na každý den pozitivní počiny, které mají význam. Jen se oprostíme od posedlosti otázkou po posledním smyslu a jeho garanci. Ta otázka totiž končí v neohraničeném regresu.

Myšlenka jasnozřivé – podtrhuji jasnozřivé, nikoli nihilistické – skepse vůči otázce smyslu zaznívá též v antické filosofii. Na Herakleitův logos dialektiky ustavičného plynutí navázali stoikové svou racionální zdrženlivostí vůči nadějím posledního smyslu, dovršení, naplnění dějin. Řecké bájesloví vypráví nejen o Prométheovi a jeho vzdorném hrdinství pro lepší úděl člověka a vizi lepšího světa, ale také o Sisyfovi a jeho nikdy žádným spočinutím nedovršené námaze, kterou však nemůže vzdát.

Mnohé kostely a rozcestí v českých zemích zdobí socha knížete násilně zavražděného. Mnohá náměstíčka v českých obcích zdobí plastika na hranici upáleného a mnohé mostky v Čechách socha v řece utopeného. Tuto glorifikaci mučednictví jsme, domnívám se, v českém myšlení dostatečně kriticky racionálně nezpracovali. A tak v sobě nosíme nepřiznaný rozpor mezi glorifikovanou idealitou a každodenní realitou žité praxe.

Kníže Václav uzavřel moudrý kompromis s nároky Jindřicha Ptáčníka. Bylo adekvátní, že pravděpodobně odlišně radikální a asi značně ješitný a moci chtivý Boleslav svého bratra zavraždil, aby nakonec, po vší radikální ukvapenosti, skončil kompromisem smíru s Římskou říší a lenním závazku se podrobil? České radikální husitství se stalo natolik neúnosným břemenem pro celou zemi, že muselo být nakonec pokořeno na Lipanech soudnými českými husitskými pány, kteří neztratili smysl pro politickou realitu. Mělo to následné čtrnáctileté prolévání krve nějaký smysl, či řekněme raději význam? Ovšem, že odpověď je ambivalentní: ano a ne. Bylo grandiózním odporem proti tabuizované ideologii a moci církve, zrodilo nejen táborské raubíře, ale i velké táborské teology české reformace, nicméně skončilo kompromisem, kterým mohlo skončit – či spíše nemohlo skončit – bez těch let strádání celé země a krve prolévání.

Když čeští stavové značně naivně roku 1526 zvolili Habsburky na český trůn, byl to pak hazard nebo pathetické hrdinství – toto české povstání z let 1618-1620?

Navíc nedostatečně připravené, provázené řadou strategických chyb a zbytečně ukončené po dílčí prohrané bitvě na Bílé Hoře.

S problémem radikalita a kompromis se celý život potýkal T. G. Masaryk. V reakci na hnutí Omladiny označil Masaryk radikalismus za politické mastičkářství.¹⁰ Pro Friedjunktově procesu v roce 1910 však došel k přesvědčení, že Rakousko-Uhersko je nereformovatelné a zahájil radikální, leč promyšlené kroky k zániku habsburské monarchie. Když Beneš uzavřel v Mnichově vnucený mu kompromis, a vyklidil ozbrojené bunkry na hranici – Západ tehdy selhal – bylo potom moudré, že dal souhlas k atentátu na Heydricha? Odnesly ho tisíce bezbranných lidí, byli postříleni jak ovce.

Určitým ulehčením je, jak se říká „v dějinách nejsou kdyby“. Události jsou nevrátelné, ale otázky „kdyby“ nelze zakázat, i když nám a především těm, kteří umírali, již k ničemu nepomohou.

A poté, co nás Západ přenechal v Mnichově Hitlerovi, přenechal nás v Teheránu a na Jaltě Stalinovi. Nebyly tedy nepředloženým hazardem všechny ty pokusy o odpor proti komunismu, když sféry vlivu byly mezi USA a Sovětským svazem na padesát let pevně dohodnuty?

Mělo význam, mělo smysl, že se Jan Palach upálil, aby přiblížil režim, jak jej dnes známe? A co se stalo se jmény těch, kteří se před museem na Václavském náměstí upálili, aby vyjádřili své zklamání z některých kroků Václava Havla a Václava Klause, a kteří byli zcela v marginálních několika řádcích v tisku označeni jako „psychopati“. Stejně tak označil komunistický režim Jana Palacha.

Na tyto otázky, pravda a kompromis, či radikalita a kompromis, bolestné až do morku kosti, není žádná předem daná odpověď. Rozhodujeme se každý sám za sebe v dané situaci a většinou si přejeme, abychom se do tohoto dilematu nedostali, nebo aby nás do něho někdo jiný svévolně nevmanipuloval. Masaryk říkal, „radikalismus vždy jen na vlastní vestu“ [...] „Nemějme záliby v mučednictví, nemějme záliby ve smrti.“¹¹

V perspektivě kritického racionalismu je pathos smyslu, velkých vizí a konečného naplnění dějin problematický. Připomeňme známou Popperovu větu: „ Všichni,

10] ČAPEK, Karel a HALÍK, Miroslav, ed. *Hovory s T.G. Masarykem. 7.*, souborné vyd., kromě vyd. lid., (v Čs. spis. 1. vyd.). Praha: Československý spisovatel, 1969. 303, [iv] s., [16] s. obr. příl. Dílo bratří Čapků, str. 99-100; MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození ; Naše nynější krise: pád strany staročeské a počátkové směrů nových*. Vyd. 8. Praha: Svoboda, 1990. Politické myšlení. ISBN 80-205-0061-8, str. 253.

11] MASARYK, Tomáš Garrigue a Josef NAVRÁTIL. *Ideály humanitní: Problém malého národa ; Demokratiem v politice*. Praha: Melantrich, 1968. České myšlení, str. 59.

kteří slibovali nebe, stvořili nakonec peklo“. Nedávají i události v Čechách v letech 1420–1434 této Popperově тези za pravdu? Navíc všechny revoluční výbuchy s sebou nesou diferenciaci různého stupně radikality až po chiliastické blouznivectví, rozvášněný dav a teroristický radikalismus. Revoluce tak samy požírají ideje, ze kterých původně vznikly.

Ti, kteří chtějí dosáhnout vize či iluze svého ideálu, když zjišťují, že se jim to nedaří, hledají viníka, který za to může, a nastolují diktaturu. Toho pak likvidují. Jednou tím údajným viníkem, říká Popper, že se nepodařilo nastolit dokonalý svět vyšší rasy, byl Žid, tak s ním do Osvětlení. Podruhé tím viníkem, že se nepodařilo nastolit iluzi komunistické společnosti, byl ideový diverzant nebo, rolník, nebo maloobchodník – tak s ním na Gulag nebo do Leopoldova.

Kritický racionalismus, vědom si podmíněnosti, hypotetičnosti, dočasné platnosti a principiální omylnosti lidského poznání i lidského jednání, nevzdává otázku hledání pravdy¹², i když ví, že ji nikdy definitivně neuchopíme. Kritická racionalita se nezřídka jednání, nýbrž je jiným modem jednání.¹³ Kritický racionalismus neglozifikuje mezní situace končící mučednictvím, považuje je za tragické, že se včas nepodařilo v rámci dialogické-komunikativní racionality vyhocení mezních situací předejít. Ani kritická racionalita ovšem není ušetřena proher, jako jich nejsou ušetřeny pathetické zápasy o uskutečnění velkých vizí.

Pro kritické racionalisty, výpověď, že otázka po posledním smyslu je bezpředmětná, má pozitivně realistický akcent. I když není žádný poslední smysl, i když dějiny nesměřují k happy endu svého naplnění, život je ustavičné řešení problémů. V zájmu života a jeho kvality toto řešení problémů nelze vzdát. I když není metafysická garance posledního smyslu, není to důvod k resignaci ani k bezbřehému relativismu či k povrchnímu bezduchému konsumu požitků a prožitků.

Naším údělem je unést své lidství, unést svou fragmentárnost, svou nedocelestnost a nevzdat pokud možno co nejvíce střízlivé, věčné, racionálně kritické řešení problémů zde a nyní. Někteří tento nárok lidského údělu neunesou a upadají do nihilistické resignace, jiní se upínají k plytké konsumní povrchnosti, jiní unikají do fikcí o konečném naplnění dějin. Je však, jak by řekli kritičtí racionalisté, ještě jiná

12| Karl. R. Popper: „My všichni jako myslící lidé máme za úkol nalézat pravdu. Pravda je absolutní a objektivní, jenže ji nemáme v hrsti. Je to cosi, co trvale hledáme a často jen obtížně nalézáme, své přibližování se k ní se snažíme trvale zvětšovat. Kdyby pravda nebyla absolutní a objektivní, nemohli bychom se mýlit. A nebo by naše omyly byly právě tak dobré jako naše pravda“. POPPER, Karl R. *Život je řešení problémů: o poznání, dějinách a politice*. Praha: Mladá fronta, 1998. Souvislosti. ISBN 80-204-0686-7, str. 119.

13| ALBERT, Hans. *Traktat über rationale Praxis*. Tübingen: Mohr, 1978. Die Einheit der Gesellschaftswissenschaften. ISBN 3-16-840841-7, str. 10, 43, 181; ALBERT, Hans. *Kritische Vernunft und rationale Praxis*. Tübingen: Mohr-Siebeck, 2011. ISBN 978-3161506246, str. 24-27.

cesta. Je to cesta racionálně kritického myšlení, hledání východisek bez vyhrčených krajností, cesta ustavičné kritické reflexe a sebereflexe.

Zápasy o kvalitu života jsou ustavičně otevřené, nedokončené, zaznamenávají své prohry a občasná malá vítězství, ale nemají žádný výhled konečného vítězství. Jejich význam je ohraničen právě jejich chvílí. I když tento význam může mít někdy delší, někdy kratší přesah do budoucnosti.

Kritická racionalita je ovšem schopna reflektovat, že někdy dochází k absurdním situacím – to že k nim dochází, je prohrou racionality – kdy už pak jen mučednická smrt či zvolené ukončení života je racionálně moudrým rozhodnutím. Je to však oběť přinesená absurditě, když důstojná podoba racionálního východiska byla zcela potlačena.

Časový rámec mi nedovoluje podrobněji rozvinout argumentaci kritického racionalismu vůči různým podobám historicismu a mesianismu a umírání pro ideje. Odkazuji zde k Popperovým textům *Bída historicismu*, *Otevřená společnost* a její nepřátelé a k Traktátu Hanse Alberta über rationale Praxis.

Osobně, z pozice kritického racionalismu, dovolím si vůči kritickému racionalismu jednu kritickou poznámku. Chce-li být kritický racionalismus dostatečně kritický, chce-li být adekvátní vůči mnohodimenzionální skutečnosti, že, jak říkám: skutečnost je komplexitou a komplementaritou komponent v korelacích kontinuitě a kontextech¹⁴, pak musí vzít velmi vážně, že dějiny, lidské jednání jsou plné existenciálních emocí a iracionálních počinů. Iracionální je každá usurpace moci, i když se tváří jako racionálně instrumentální. Iracionální je každá usurpace vlastnictví, která zakládá nespravedlivé společenské vztahy, i když se tváří jako instrumentálně racionální. Iracionální jsou právě tak revoluční vzplanutí, plná křivd, násilí a rozvášněných emocí, i když se tváří jako instrumentálně důvodné. Kritická racionalita nesleduje sobecký účel, nýbrž co možná vyvážené řešení problémů. Kritická racionalita, i když je také instrumentální, je především dialogická a komunikativní. Maximou kritické racionality je hledání a nalézání postojů odpovědné rozumnosti. I když, kritická racionalita v dějinách vždy, či většinou, prohrávala a prohrává, nic lepšího, domnívám se, nemáme.

Protože k filosofickému tázání patří sebezpochybnění, pokusím se i blízkou mi Popperovu kritiku historicizmu, zejména jeho odmítnutí these dějinné zákonitosti, poněkud zpochybnit z perspektivy chápání dějin současnou filosofií humanistické-

14 | FUNDA, Otakar Antoň. *Znavená Evropa umírá*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-944-8, str. 111n; FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou: fragmenty - texty*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1592-9, str. 111-113.

ho marxismu, frankfurtskou školou, tj. kritickou teorií, což je vedle existencialismu (včetně fenomenologie a hermeneutiky) a vedle kritického racionalismu třetí nejvýznamnější filosofický směr ve 20. století.

V antice si již Herakleitos všiml, že dějiny se opakují, ne sice fakticky, v kruhu, ale v určité spirále základních vzorců vzestupu a úpadku. Staré čínské myšlení načrtlo koncept jing-jang. Je-li něco podnětného na filosofii dějin, nejsou to její iluzorní vize zavrcholení dějin, vize, které jsou popřením samotné dialektiky jak Hegelovy tak Marxovy, ale je to spíše otázka, z jakých příčin jsme v dějinách svědky opakujícího se archetypu vzestupu, krize, rozkladu. Proč se žádný dějinný útvar – ano řekněme zákonitě – tomuto údělu, této své determinantě nemůže vyhnout? Zatímco Hegel viděl hybnou sílu dějin v pohybu světového Ducha, ve fázích jeho vzestupu a poklesu, Marx zvolil za klíč vysvětlení dějinného pohybu narůstající rozpor mezi produkčními prostředky, produkčními vztahy¹⁵ a charakterem produkčních sil. Obojímu rozpoznání nelze upřít úctyhodný respekt. Obojí pojetí filosofie dějin se však svou fikcí o zavrcholení dějin zpronevěřilo své vlastní dialektice.

Osobně se domnívám, že všechny pokusy řešit určitý problém z jednoho principu jsou jednostranné a proto zavádějící. I při proměnách v dějinách je ve hře celá komplexita a komplementarita komponent v korelacích, kontinuitě a v kontextech. Ideje a výrobní procesy se většinou prolínají, jdou ruku v ruce. Jistě nelze vykládat morálku jen z třídní příslušnosti. Právě tak však velké dějinné zvraty nelze vykládat jen působením velkých myšlenek a velkých osobností, i když není zcela zanedbatelné, je-li v určité krizové dějinné chvíli v odpovědném postavení vynikající či pokleslá osobnost. Stačí jen sledovat, jak krizové jevy vrcholného středověku ještě zvládali Karel IV., Arnošt z Pardubic a Jan z Jenštejna a jak je již nevládali Václav IV., Zikmund, a Zbyněk Zajíc z Hasenburka (kromě jiného též kvůli své osobnostní nekonsistenci).

Proč toto všechno říkám: chci poukázat na to, že v dějinách důvodně, s jistou chcete-li „vnitřní logikou dějin“ dochází k destrukci stávajících velkých koncepcí a společenských útvarů. Když překročily svůj zenit, narůstají krizové jevy, které většinou signalizují blížící se rozpad stávajících společenských formací. V takových krizových situacích se na scéně dějin většinou objevují reformátoři, mravokárci, chiliasté, revolucionáři či vizionáři, hlasatelé vize lepšího světa, kteří se příliš neohlížejí na racionálně kritickou, střízlivou reflexi svého vystoupení, ale pod tlakem společenské krize jsou bytostně existenciálně puzeni pozvednout svůj hlas, vyslovit nesmlouvavou kritiku, případně nastínit novou vizi. A pravděpodobně

15| M. Hauser, správně koriguje ideologizovaný překlad Marxových termínů „výrobní síly“ a „výrobní vztahy“, přesnějšími termíny: „produkční síly“ a „produkční vztahy“. HAUSER, Michael. *Prolegomena k filosofii současnosti*. Praha: Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-270-7, str. 37, pozn. 36.

– a zde je moje kritická připomínka vůči Popperovu odmítání filosofie dějin – kdyby nevystoupili oni, vystoupili by jiní, protože ta dějinná krizová chvíle „je těhotná“, jak pověděl Marx, revolučním výbuchem.

V tomto zorném úhlu pohledu pak ustupuje do pozadí polarita mezi existenciálním pathosem vizí a mezi střízlivou racionálně kritickou reflexí dané dějinné chvíle. Krize dostoupila takového stupně, že výbuchu sopky už nelze zabránit. Nejednou jsou však mocenské struktury stávajícího systému, ač se nacházejí v krizi, ještě natolik silné, že výbuch nespokojenosti, protest i naděje jiného uspořádání lidských věcí, jsou schopny rozdrtit a potlačit. Většinou však o něco později „povstanou noví bojovníci“ a dosáhnou vítězství. Jenže při takových revolučních vzplanutích, ve jménu údajně lepšího světa, rozsejí kolem sebe spoustu hrůz, křivd a utrpení. Proto jsou Popper a Albert ke všem eschatologickým či dokonce chiliastickým vzepjetím a radikalismům v dějinách velmi odmítaví. Sdílím jejich kritiku pathetických iluzí o smyslu dějin i jejich kritiku historicismu, mesianismu a revolučního radikalismu. Nesdílím však jejich odmítnutí určité vracející se, zákonité vnitřní logiky dějinných zvrátů.

Jak to všechno souvisí s Husovým příběhem? Chci povědět, že jej nemůžeme číst jen spektrem značně subjektivní dichotomie existencialita či kritická racionalita – radikalita nebo kompromis, nýbrž že je třeba jej číst v tehdejší krizovém společensko-dějinném kontextu a odtud jej vykládat, jako výbuch, kterému již nebylo možno zabánit. Vynutila si jej dějinná situace. V případě Husově vynutila si jej krize církve, nenapravitelný již rozklad jejích struktur a její vlastní neschopnost mravní sebekorekce.

Na závěr zbývá odpovědět na dvě otázky:

1. Proč byl Hus upálen?
  2. Jaký dosah měla Husova hranice v českých dějinách?
1. Z hlediska tehdejší katolické – tj. v té době obecně křesťanské dogmatiky – a protože katolická dogmatika nemůže z principu prodělávat žádné proměny, tedy i z hlediska současné katolické dogmatiky byl Hus upálen proto, že jeho z Wyclifa přejaté nauky o církvi viditelné a církvi neviditelné, o předurčených a předzvěděných a o tom, že kněz žijící ve smrtelném hříchu anulují svátost svého kněžského svěcení, s klasickou katolickou věroukou skutečně nejsou v souladu. Nejvíce ovšem tehdejší církev dráždila Husova kritika zbohatlého kněžstva a jeho života, vyhrocená ve Wyclifově thési, že světská moc má církvi odejmout majetek a tím ji vrátit zpět ke způsobu jak žil a co hlásal Kristus. Tuto nauku – i když Hus na rozdíl od Wyclifa nespecifikoval, kdo má církevní

majetek zkonfiskovat – zdůvodňovali Wyclif i Hus odkazy k Písmu, jako nejstarší, původní vrstvě pravého zachycení tradice o Kristu. Relativizovali tím pozdější církevní ustanovení a praxi. Hus navíc celou věc vyhrotil svým odvoláním ke Kristu, kterým veškerou autoritu instituční církve postavil v otázku. V tomto bodě se Husa odřekli i ti, kteří na rozdíl od nenávislných domácích i cizích nepřátel si potřeby nápravy církve byli vážně vědomi. Ostatně dosáhli sesazení zhýralého cynika, papeže Baltazara Cossy, tehdejšího Jana XXIII. Tito reformní konciliaristé byli přesvědčeni, že když selže papež, má sbor biskupů, koncil, posoudit, jaká má být podoba obnovy církve a ji nastolit. Tím, že se Hus odvolal ke Kristu, nadřadil svůj subjekt, své existenciální bytostné rozpoznání vší institucionalizované autoritě a nastolil (nic takového ovšem ještě netuše) v podstatě moderní a neřešitelnou otázku: čím odvolání ke Kristu, čím svědomí, které se dovolává Krista, má existenciální autenticitu pravdy i opravdovosti, a které je blouzniveckým úletem nesoudného pomýlení, jak ostatně později ukázaly některé mnohé sektářské extrémní v samotném husitství, které sami husité likvidovali na hranici. Hus svým odvoláním ke Kristu, které mu koncil vytýkal obzvláště, byl (aniž by to Hus i koncil tušili) jedním z prvních signálů pozdějšího moderního subjektivismu, kde posledním argumentem správnosti určitého postoje se stává samo existenciální sebenasazení pro rozpoznanou pravdu a subjektivní přesvědčení o pověření samým Kristem.

2. Husova hranice rozdělila český národ. V 16. století bylo v Čechách 70% protestantů, především utrakvistů, tj. církve podobojí, která vzešla z husitství, (5% z toho tvořila Jednota bratrská), 30% reprezentovali katolíci.¹⁶ Tvrdá pobělohorská protireformace – v podstatě doznívající celých 300 let – zlomila do značné míry český charakter a naučila ho švejkovně. Husova hranice ukázala nevěrohodnost katolické církve nejen v tehdejší době, ale i v mnoha dalších staletích katolické negace Husa, a tak položila ve 20. století v českém národě základy nejen hnutí „ pryč od Říma“, ale především vážnému ateismu, což považují za pozitivní. Moderní člověk sice už nechápal Husovu při jako zápas o obnovu církve dle Kristova zákona, ale jako boj za svobodu slova, kterou ovšem Hus v tehdejších souřadnicích požadoval jako svobodu kázání božího slova. Fakt, že katolická církev upálila Jana Husa, tj. že nenašla jiný způsob jak se vypořádat s jeho názorovými odchylkami, ji v českém národě po staletí zdiskreditoval a stal se podloží skutečnosti, že český národ patří v současnosti

16] O vysokém stupni náboženské tolerance a pokojném politickém soužití v Čechách ve druhé polovině 16. století viz HREJSA, Ferdinand. *Česká konfese*. Praha: [s.n.], 1912.; POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970. Členská knižnice, str. 54-57, 270-271; JANÁČEK, Josef. *České dějiny*. Praha: Academia, 1968.

k nejateističtějším národům v Evropě. Dnes ovšem postmoderní, pokleslý český ateismus ani o Husovi ani o hnutí „ pryč od Říma“ nic neví.

Je jistě vítané, že katolická církev s šestisetletým zpožděním své postoje v Husově cause reviduje. Najdou se velmi opravdoví katoličtí teologové i někteří držitelé předních úřadů církve, kteří seberevizi formulují velmi zásadně a otevřeně. Tato vyjádření laická, progresivní část katolické intelektuální veřejnosti, která tvoří podstatnou část intelektuální elity českého národa, vítá. Formulace mnoha jiných katolických teologů i reprezentantů katolické církve však prozrazují značnou zdrženlivost a opatrnost.

PRAHA PO HUSOVI

PETR ČORNEJ

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR
THE INSTITUTE OF THE CZECH LANGUAGE, CZECH ACADEMY OF SCIENCES

Prague after Hus

Abstract: The conurbation of Prague became accustomed to life without Jan Hus towards the end of 1412. It was then, that the preacher left Prague because of the interdict and lived probably in Žatec. The majority of Prague pastors, members of monastic orders and the St. Vitus chapter embraced it in contrast to Hus's followers. But already at the beginning of 1413 Master Jan returned to the capital. King Wenceslaus IV attempted to intervene in Hus's favour then, but the opportunity of solving problematic issues on Czech soil faltered in the course of the spring. Hus then retired to the countryside, although he visited Prague quite often mainly in connection with the forthcoming journey to the Council of Constance. A fierce struggle ensued over the control of the Prague Old Town, the most important town of the Czech Kingdom. Hus's opponents, mainly Prague Germans, succeeded at first, but in November 1413 the king appointed a new council for the Old Town, the majority of which were Hus's followers. The council maintained this composition until the very outbreak of the Hussite Revolution. Also in Prague New Town and Malá Strana, burghers with pro Hus sentiments who disapproved Hus's burning at a stake were soon in the majority amongst the councillors. Already in the autumn 1415, with the help of the town councils, Catholic pastors were chased out of Prague and replaced by folk preachers who, in tune with the notion of Jacob of Mies, gave communion under two kinds. Despite the predominance of Hussites, the situation in Prague remained unstable.

This was also one of the reasons for ongoing cooperation between Old Town politicians and reform-oriented gentry whether they represented regional authority or were close to the King Wenceslaus IV. This has also been proved from a document dated 18th March 1418 (futilely) sent by John, Patriarch of Constantinople, a summons calling eight Czech noblemen close to the King and eleven Old Town councillors in office between 1416-1417 to the court spiritual. From the point of view of the Council of Constance and the new Pope Martin V they were guilty of annexation of Church property. Even though it is not certain whether this involved confiscation of salaries for the Clergy or annexation of a property, a preserved document can prove that the annexation of Church property started in Prague and surrounding area two or three years before the revolutionary storm broke out.

Keywords: Prague; Jan Hus; Hussitism; Council of Constance; secularization

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 24–44.

Kde začít? Praha si na život bez Jana Husa začala zvykat už na konci roku 1412. Respektovaný vůdce univerzitního reformního kruhu opustil po více než deseti letech posluchače v Betlémské kapli s cílem zklidnit rozbouřené poměry v hlavním městě, ochránit svůj život a zamezit dopadům interdiktu, který ztížená papežská klatba uvalila na místa jeho pobytu.¹ Ať již tehdy žil kdekoliv,

1| Studie vznikla jako součást projektu GA ČR P405/12/G148 Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období.

nejspíš v Žatci,² na své pražské stoupence nezapomínal. „Až vás budou pronásledovati v jednom městě, utečte do jiného,“ zdůvodňoval krátce před vánočními svátky 1412 slovy evangelia sv. Matouše (10, 23) jeden z důvodů svého počínání. A aby nezavdal důvody k pochybnostem, že upouští od stěžejní povinnosti dobrého kněze, rychle dodával: „Ale vy, horliví milovníci slova Božího, s nímž se srovnáváte, rádi byste mne s láskou viděli pro dobro, jako svého bližního. Rovněž i já bych vás rád spatřil a slovo Boží vám kázal.“³

Většinu z více než 1200 příslušníků duchovního stavu, žijících ve čtyřicetitisícovém pražském městě, Hus nechyběl. Nechyběl ani více než 40 farářům, nechyběl řeholníkům a řeholnicím ve 23 zdejších klášterech, ani členům svatovítské kapituly. Ti všichni si přáli, aby zmizel nadobro. Nechyběl ani většině pražských Němců, obývajících převážně Staré Město a čelících vzestupu českého živlu. Ale ani české etnikum, dominantní na Novém Městě, Malé Straně i Hradčanech, ač v jeho řadách nacházel mistr Jan největší podporu, nebylo ve vztahu k jeho osobě a reformnímu programu jednotné. Hus prostě rozdělával, a tím umocňoval rozpory zmítající pražským souměstím, které bylo rezidencí českého krále, sídlem arcibiskupství, univerzity a tradičním centrem českého státu.⁴

Netrvalo dlouho a Hus se do Prahy vrátil. Sotva král Václav IV., toužící po smírném vyřešení situace, přiměl arcibiskupa svolat kněžskou synodu s cílem nalézt v Husově kauze schůdné východisko, zaujal reformní kazatel, bez ohledu na interdict, své místo v Betlémě, odkud znovu promlouval k publiku. Opětovně vyhlášení zákazu bohoslužeb a především panovníkova žádost, aby od kázání upustil, přiměly Husa k taktické zdrženlivosti. Václav IV. udělal pro reformního vůdce vše,

- 2| Anežka VIDMANOVÁ, *Kdy, kde a jak psal Hus českou Postillu*, LF 112, 1989, s. 144-158, zde s. 145-148; Jaroslav HAVRLANT, *Bouřlivý rok 1412 v Žatci. K Husovu pobytu ve městě*, in: Poohří 3. Ohře – spojnice lidí a osudů, Kadaň 2013, s. 6-12; TÝŽ, *Navštívil M. Jan Hus také Louny?* in: Helena Smolová (ed.), *M. Jan Hus a Louny*, Louny 2015, s. 7-11.
- 3| V originálním latinském znění: „Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam [...] Sed vos, verbi dei zelatores, cui conformamini, libenter propter bonum me tamquam vobis proximum karitative videritis. Similiter et ego vos libenter intuerer, verbumque dei vobis predicarem.“ Viz *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, ed. Václav Novotný, Praha 1920, s. 159 - 160 (č. 55). Novočeský překlad Bohumila Ryby in: *Sto listů M. Jana Husi*, ed. Bohumil Ryba, Praha 1949, s. 104-106 (č. 30).
- 4| Přehledně mapují pražské poměry let 1400 – 1415 první tři kapitoly publikace Petr ČORNEJ – Václav LEDVINKA (edd.), *Praha Husova a husitská 1415 – 2015*, Praha 2015, s. 11-85. Z další produkce Jaroslav MEZNÍK, *Národnostní složení předhusitské Prahy*, Sborník historický 17, 1970, s. 5-30 (přetištěno v souboru autorových statí *Tvář stárnoucího středověku. Výbor článků a studií*, Brno 2008, s. 244-276); TÝŽ, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, Pražský sborník historický 7, 1972, s. 5-38; TÝŽ, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 85-172; Jan VLK (ed.), *Dějiny Prahy I. Od nejstarších dob do sloučení pražských měst (1784)*, Praha – Litomyšl 1997, s. 204-220; Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha*, Praha 2000, s. 183-206; Jiří KUTHAN, *Praha v době lucemburské – rezidenční město vladařů Svaté říše římské a Koruny české*, in: František Šmahel – Lenka Bobková (edd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 467-484.

co v dané chvíli udělat mohl. Jistě, myslil přitom zejména na sebe, na své vnitropolitické a mezinárodní postavení i na pověst a prestiž Českého království. Avšak objektivně vzato, byl panovníkův postup pro Husovu skupinu skutečným požehnutím. Poskytoval jí naději, že se o výsledku už silně internacionalizovaného sporu rozhodne na české půdě.

Synoda, konaná 6. února v arcibiskupském paláci na Malé Straně, však žádný závěr nepřinesla. Antihusovská strana, reprezentovaná metropolitní kapitulou svatovítskou a profesory pražské teologické fakulty, trvala na odsouzení Wyclifova učení a na právoplatnosti kuriálních klateb vyhlášených nad Husem. Přívrženci betlémského kazatele naopak prohlašovali Husův proces za nulitní. Z hrozícího patu unikl král Václav obratným tahem. Rozhodčí výrok svěřil čtyřčlenné komisi, jejíž složení očividně vycházelo v ústretu Husovi. Zasedli v ní tři univerzitní mistři, konkrétně Husův přítel Křišťan z Prachatic, toho času rektor pražské třífakultní univerzity, dále Zdeněk z Labouně, odstupující pražský arcibiskup Albík z Uničova, panovníkův osobní lékař a přítel, posledním pak byl Václavův důvěrník a vyšehradský děkan Jakub z Dubé. V této konstelaci bylo rozhodnutí komise, schůzující na Křišťanově faře u staroměstského kostela sv. Michala, vcelku předvídatelné. V dubnu 1413 komise konstatovala, že Husovi delegáti projevili maximální snahu se dohodnout, zatímco jejich odpůrci, zastupovaní čtyřmi profesory pražské teologické fakulty (Stanislav ze Znojma, Štěpán Páleč, Petr ze Znojma a Jan Eliášův) jednání rozbili. Musili proto na základě přijatých podmínek zaplatit vysokou pokutu a opustit České království. V souladu s tím Václav IV. zbavil všechny čtyři jmenované osoby profesorských míst a s nimi spjatých příjmů. Ochromená pražská teologická fakulta špěla nezadržitelně k zániku, zatímco v rámci celé univerzity ještě více posílila své pozice husitská skupina.⁵

Přesto král i Hus postrádali důvod ke spokojenosti. Panovníkova naděje, že se rozhádané strany dohodnou a česká církevní delegace oznámí papežské kurii, že v Českém království neexistuje žádná hereze a že Husův spor byl urovnán zásluhou světské moci, se zhroutila. Mistr Jan, nadále stíhaný klatbou, pak neviděl dů-

5] Z pramenů především *Documenta Mag. Joannis Hus* (dále jen *Documenta*), ed. Franciscus Palacký, Pragae 1869, s. 472-504 (č. 51); *Tak zvaná kronika university pražské*, in: FRB V, edd. Josef Emler - Jan Gebauer - Jaroslav Goll, Praha 1893, s. 565-588, zde s. 575-579. K této etapě Husovy pře se vyslovují všechny základní monografie věnované životu a dílu betlémského kazatele i základní syntézy, nejpodrobněji Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a dílo I/2*, Praha 1921, s. 230-287. Dále též Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 271-282; František Michálek BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378 – 1415* (České dějiny II/6), Praha 1947, s. 363-367; Paul DE VOOOGHT, *Kacířství Jana Husa (17)*, *Theologická revue* 70, 1999 (č. 4), s. 14-25; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II. Kořeny české reformace*, Praha 1993, s. 261-262; TÝŽ, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 137-141; Jiří KEJŘ, *Husův proces*, Praha 2000, s. 111-119; Thomas KRZENCK, *Johannes Hus. Theologe, Kirchenreformer, Märtyrer*, Gleichen – Zürich 2011, s. 130-132; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Husovská dilemata*, Kostelní Vydří 2015, s. 199-200; Pavel SOUKUP, *Jan Hus. Život a smrt kazatele*, Praha 2015, s. 137-139.

vod, proč by měl nadále mlčet a znovu vystoupil na kazatelnu. Pražští faráři proto začali opětovně dodržovat interdikt. Napětí v pražském souměstí se dalo krájet. Teprve v této situaci, nikoliv (jak se někdy tvrdí) v červenci 1412, ztratil Hus královu veřejnou podporu. Již jej ale ani nenapadlo, aby se mírnil a neuzavíral si cestu do Václavovy přízně. Před očima už měl jenom příklad Krista a apoštolů a vidinu mučednické smrti. Jednomu z univerzitních kolegů (snad Janu Kardinálovi z Rejnštejna, možná Křišťanovi z Prachatic) příznačně napsal: „Mám za to, že jsem chybil, když jsem na přání královo upustil do kázání. A tedy již nechci tak chybovat.“⁶ Zároveň kategoricky vylučoval i jakýkoliv kompromis s protivníky: „Ale doufám, s pomocí Boží, že bude-li třeba, postavím se proti nim až k upálení ohněm [...] Ze smrti hrůzu kdo má, ten radost z života ztrácí. Nade vším vítězí pravda. Vítězí, kdo dochází smrti [...]“⁷ Ve vypjaté pražské atmosféře nebylo pro Husa místo. Znovu odchází do exilu, tentokrát asi již na jihočeský hrádek Kozí.⁸

Ve vesnickém prostředí podstatně radikalizuje své názory. Jeho smír s institucionální církví už není možný, byť jí podmíněnou autoritu přiznává. Ostatně jinak by nepřijal pozvání na kostnický koncil. Na Prahu, své přátele, studenty a na věrné pražské posluchače nezapomínal ani ve chvílích odchodu na venkov, ani v jižních Čechách: „Neboť proto jsem více než dvanáct let v slově Božím u vás – Bůh je mi svědek – pracoval a v tom bylo mé největší potěšení, když jsem poznal vaši pilnost v slyšení slova Božího a pozoroval pravé a upřímné pokání mnohých.“⁹

Prameny badatele opouštějí často ve chvílích nejzajímavějších. To platí i pro druhou polovinu roku 1413. Dosud se nepovedlo uspokojivě vysvětlit, proč v září 1413 sáhl Václav IV. k dramatické výměně rady Starého Města pražského. V ní opět získali převahu (zhruba v poměru 2 : 1) konšelé německé národnosti,

- 6] Novočeský překlad in: *Sto listů M. Jana Husi*, s. 121 (č. 34). V originálním latinském znění: „Estimo, quod peccavi, ad voluntatem regis predicacionem dimittens; et ergo iam nolo sic peccare.“ *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 171 (č. 63).
- 7] „Sed spero cum dei gracia, quod, si oportuerit, volo me adversus eos usque ad ignem comburendum statuere [...] >>Qui mortem metuit<<, amittit gaudia vite. Super omnia vincit veritas. Vincit, qui occiditur [...]“ *Tamtéž*, s. 170 (č. 63). Novočeský překlad in: *Sto listů M. Jana Husi*, s. 119 (č. 34).
- 8] František ŠMAHEL a kol., *Dějiny Tábora 1/1. Do roku 1421*, České Budějovice 1988, s. 204-205; F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 155-156; Zdeněk VYBÍRAL – Jakub SMRČKA, *Jan Hus. O knězi, mysliteli a reformátorovi*, Tábor 2015, s. 90-96; Jakub SMRČKA, *Hus mimo Prahu*, in: Jakub Smrčka – Blanka Zilynská (edd.), *Jan Hus. Odvaha myšlenky, odvaha víry, odvaha smrti*, Tábor 2015, s. 92-95; Pavel SCHAFFERHANS, *Byl Hus na Borotíně?* *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 52, 2015, s. 106-114.
- 9] Novočeský překlad in: *Sto listů M. Jana Husi*, s. 125-126 (č. 37). Latinský originál: „Nam ideo plus quam duodecim annis in verbo dei apud vos, sicut deus et mihi testis, laboravi, et in hoc mihi summa consolacio erat, cum vestram diligenciam in audiendo verbo dei cognovissem, animadvertens multorum veram et synceram penitenciam.“ *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 178 (č. 69). Uvedený údaj potvrzuje, že Hus zahájil kazatelskou činnost v adventu roku 1400.

navíc v radě samotné zasedli výhradně odpůrci husitské reformy.¹⁰ Pro ilustraci uvádím výmluvnou skutečnost. Z osmnáctičlenného konšelského sboru zůstal po roce 1420 v Praze jediný muž (Hensl Clug, uznávaný představitel silného řeznického cechu),¹¹ všichni ostatní byli buď mrtví, nebo s výbuchem husitské revoluce, ať už dobrovolně či z donucení, opustili pražské souměstí. Byl to obrat o 180 stupňů v porovnání s lednem 1408, kdy král, údajně na podnětu mistrů Jana Husa a Jeronýma Pražského, jmenoval poprvé v dějinách staroměstskou radu s převahou etnických Čechů.¹² U jedné pronikavé změny však nezůstalo. Panovník vydal v říjnu 1413 Starému Městu rovněž privilegium, jež kromě některých ekonomických výhod zajišťovalo pražským Němcům natrvalo polovinu míst mezi konšely.¹³ To bylo jak v rozporu s pokračujícím procesem počestňování Starého Města, tak se zájmy Husových pražských stoupců, převážně etnických Čechů.¹⁴

Lze spekulovat, zda byla náhlá změna poměrů důsledkem zbrklé reakce cholerického krále, zklamaného Husovým postojem, nebo zda ve Václavově rozhodování hrály roli motivy jiné. Nelze ani vyloučit, že král uvažoval v širším politickém kontextu. Poněkud překvapivě totiž v radě nacházíme i muže, kteří v ní zasedali během panovníkova vídeňského zajetí roku 1403 (Hanuš Krebs, kožešník Niklas Schaufler) a kteří do konšelských úřadů po deset let nepronikli. I konšelský sbor roku 1403 měl německou majoritu (rovněž v poměru 2 : 1) a stejně jako tehdy v něm úřadoval bohatý obchodník Lev z Prachatic,¹⁵ jedna z vůdčích osobností staroměstských Němců, příznačně absentující v převážně českých radách z let 1408 – 1412. Poprvé a naposledy se roku 1413 objevil mezi konšely Anton z Munheimu, známý později protihusitskými názory a neskrývanou podporou krále Zikmunda.¹⁶

Fakt, že Václav IV. potvrdil orgán ve složení, k němuž nemohl na základě dřívějších osobních zkušeností chovat plnou důvěru, vyhlíží až neuvěřitelně. Politika má ovšem svoje zákruty, v nichž se z dřívějších nepřátel nejednou stávají na zákla-

10| W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 66-67; J. MEZNÍK, *Praha*, s. 167.

11| Podrobně o něm Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb Staroměstští řezníci v husitské revoluci*, *Pražský sborník historický* 40, 2012, s. 7-129 (zde s. 45-48, 64-65).

12| *Viz Hus a Jeronym v Kostnici*, ed. Milada Nedvěďová, Praha 1953, s. 140-141. K tomu W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 66; J. MEZNÍK, *Praha*, s. 122-123, 158-159; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 224-226; TÝŽ, *Jan Hus*, s. 70-76; TÝŽ, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 38-46; Václav LEDVINKA, *Jan Hus a pražská městská správa*, in: Petr Čornej – Václav Ledvinka (edd.), *Praha Husova a husitská*, s. 74-78.

13| *Privilegia měst pražských* (Codex juris municipalis regni Bohemiae I), ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1886, s. 208-212 (č. 131).

14| J. MEZNÍK, *Praha*, s. 110-115, 171-172.

15| W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 65; J. MEZNÍK, *Praha*, s. 96-98, 103-104, 261.

16| W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 67; *AČ XXVIII*, ed. Josef Teige, Praha 1912, s. 672.

dě pragmatické rozvahy spojenci. Můžeme se jen dohadovat, zda si král nehodlal pojistit loajalitu nejvýznamnějšího českého města v situaci, kdy mu v Čeňkovi z Vartenberka, mocném Husovu ochránci (který kazateli zajistil útočiště na hrádku Kozí) a poručníkovi nezletilého Oldřicha (II.) z Rožmberka, vyrůstal politicky silný konkurent. Svůj tah prokázal pan Čeněk dostatečně právě v první polovině roku 1413, kdy panovníkovi neustoupil ve sporu mezi Petrem Malovcem z Pacova a Jindřichem z Dubé na Humpolci, a to ani za cenu rizika ozbrojeného střetnutí.¹⁷ Tím spíše bychom rádi věděli, do jakého roku náleží nedatovaný list, v němž Václav IV. vyzývá arcibiskupa Konráda z Vechty, své rádce a představitele české šlechty (mezi nimi i proreformně smýšlející Bočka z Kunštátu a Poděbrad, Heralta z Kunštátu a právě Čeňka (jemuž je jediný zachovaný originál adresován) k obecnému sněmu (concilium generale) v Českém Brodě dne 9. října. Co vše bylo předmětem jednání, bohužel nevíme.¹⁸ Problémů k řešení bylo víc než dost, včetně nejrůznějších lokálních bojů, sporů a záští. Dalším důvodem k výměně staroměstské rady mohly být napjaté poměry v pražském souměstí, vystupňované v souvislosti s Husovou kauzou. Nechuť stoupců betlémského kazatele (a to i v souvislosti s kritikou svatokupectví, s polemikami o vymezení skutečné křesťanské církve a s odmítáním interdiktů), se stále více obracela proti církevním institucím poslušným příkazům papeže Jana XXIII., označovaného reformisty za Antikrista. Do pojmu Antikrist ovšem Husovi přívrženci zahrnovali všechny protivníky svého výměru božího zákona.¹⁹ Součástí reakce na interdikt byly i útoky na církevní majetek, víme také o pouličních demonstracích, k nimž docházelo a v kterých nalezla uplatnění rovněž obrazová agitace, ale jejichž přesná data je obtížná. S proticírkevními atakami souhlasili i někteří čeští novoměstští a staroměstští konšelé.²⁰

- 17| John Martin KLASSEN, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, Boulder – New York 1978, s. 77-80; Ivana RAKOVÁ, *Čeněk z Vartenberka (1400 – 1425). Příspěvek k úloze panstva v husitské revoluce*, Sborník historický 28, 1980, s. 57-99, zde s. 59-61; TÁŽ, *Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce (Vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čeňkovi z Vartenberka)*, FHB 3, 1981, s. 263-284, zde s. 265-267; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 262-264; Jan URBAN, „Kališnický“ převrat na dvoře Václava IV., in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I, edd. Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová, Praha 1994, s. 419-432; TÝŽ, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 244-256; Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004, s. 24-25.
- 18| *Regesta Boemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. [1378 dec. – 1419 aug. 16.]. Tomus III. Fontes Archivi Trebonensis*, Pragae 1977, s. 285 (č. 722). K dataci F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 345-346.
- 19| Pavlína CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013, s. 55-64. Viz též Heiko A. OBERMAN, *Hus a Luther (Antikrist a druhý reformační objev)*, in: Jan Blahoslav Lášek (ed.), *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*, Praha 1995, s. 265-276, zde s. 266-269.
- 20| V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 190-192, 237, 285-287; František ŠMAHEL, *Die Tabule veteris et novi coloris als audiovisuelles Medium hussitischer Agitation*, Studie o rukopisech 29, 1992, s. 95-105 (přetištěno česky pod názvem *Audiovizuální média husitské agitace* v souboru autorových statí *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 231-237); Milena BARTLOVÁ, *Prout lucide apparet in tabulis et picturis ipsorum. Komunikační*

Vláda německých a protireformních radních se po několika týdnech ukázala neudržitelnou. Na Starém Městě pražském to potvrdil 2. listopad 1413, kdy Němci využili majority v radě a dali popravít dva přední měšťany, Čechy Jana Domšíka z domu U kamenného (bílého) zvonu a kraječe suken Čeňka. Důvody známy nejsou, ale na dlouholeté komunální politiky se vždy něco najde. Nejčastěji korupce, finanční podvody a zneužívání úřadu. Skutečnou příčinou byl zřejmě fakt, že oba zasedali v první převážně české staroměstské radě, která se přičinila o vydání Dekretu kutnohorského, jehož důsledky způsobily pražským Němcům těžkou ekonomickou újmu. Poprava dvou předních měšťanů na základě rozhodnutí městské rady byla v Praze něčím naprosto nevídaným, i když v nadcházejících revolučních letech se stala vcelku běžnou normou. Následný odpor vůči německým a protihusitským konšelům přiměl Václava IV., aby opět obrátil, vynutil si navrácení sporného privilegia a asi ještě v listopadu dosadil na radnici novou staroměstskou radu, v níž měli tentokrát jasnou většinu etničtí Češi a Husovi sympatizanti. Tuto personální a ideovou strukturu si staroměstský konšelský sbor fakticky uchoval až do propuknutí husitské revoluce.²¹ Byla to předzvěst dalšího panovníkova kroku, na jehož základě byl v prvním kvartálu roku 1414 jmenován Čeněk z Vartenberka nejvyšším purkrabím pražským a stal se po králi nejmocnějším mužem v zemi. Ve funkci nahradil protireformně orientovaného Jana z Hradce, jehož cíleně vytlačil z poručnické správy rožmberských statků. Husovi přívrženci tak nyní kontrolovali jak Staré Město, tak uplatňovali svůj vliv prostřednictvím nejvyššího zemského úřadu, nehledě na silnou lobby působící na královském dvoře.²²

Pro další vývoj pražských událostí měla stabilizace městské rady zásadní důležitost. Staré Město, jemuž jedinému náležel atribut „caput regni“, v jehož obvodu měla své budovy univerzita, v němž se nacházela Betlémská kaple i domy předních českých šlechticů sympatizujících s Husem (včetně paláců Čeňka z Vartenberka a Bočka z Poděbrad) mohlo nyní v rovině komunální politiky poskytovat účinnou podporu reformnímu hnutí. Ačkoliv napětí mezi stoupenci a protivníky Husova programu nezmizelo, německá a protireformní strana se již k moci nikdy nedostala. Staré Město tak naplnilo dějinnou úlohu kolébky husitství. Trend, nastoupený v letech 1408 - 1412 a charakteristický pozvolným zrodem reformní unie, založené na součinnosti Husova univerzitního kruhu, vlivných šlechticů a českých staroměstských měšťanů ještě zesílil.²³

úloha obrazů a textů v počátcích husitismu, *Studia Mediaevalia Bohemica* 3, 2011, s. 249-274, zde s. 255-264; TÁŽ, *Pravda zvítězila. Výtvarné umění a husitství 1380 – 1490*, Praha 2015, s. 58, 59, 63.

21| W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, Praha 1875, s. 546-548; TÝŽ, *Dějepis V*, s. 67; J. MEZNÍK, *Praha*, s. 263.

22| Viz k tomu literaturu v poznámce č. 17.

23| Petr ČORNEJ, *Praha – hlava království*, in: Pavlína Cermanová – Pavel Soukup – Robert Novotný (edd.), *Hu-*

Respektoval jej i král Václav, který se sice snažil vystupovat nadstranicky, leč řada lidí z jeho blízkosti (včetně manželky Žofie) i mnozí dvořané nepokrytě projevovali náklonnost Husově reformě. S jejími četnými body, zvláště s povinností světské moci napravovat zkaženou církev, souhlasil i panovník. Tyto momenty byly nad jiné významné, neboť Václav IV. nesídlil na Pražském hradě, nýbrž od sklonku 14. století přímo ve městě, kde obýval několik objektů. Nejdůležitější z nich byl Králův dvůr, situovaný na místě nynějšího Obecního domu. Panovník však často dlel i v Hrádku na Zderaze a navštěvoval též Vyšehrad. Po svém návratu z vídeňského vězení na sklonku roku 1403 měl očividně blíže k Novému než Starému Městu, v jehož prostorách byl na příkaz nevlastního bratra Zikmunda zajat! Dátovat přesně místa Václavových pražských pobytů však není možné, neboť královské písemnosti vydané v pražském souměstí nesou obligátní formulaci v *Praze*, zpravidla bez jakéhokoliv dalšího určení.²⁴

Řada indicií naznačuje, že Václav IV. usiloval po dlouhá léta vytvořit jakousi vlastní stranu z lidí, v něž choval důvěru a jimiž se obklopoval. V světské i církevní rovině byly tyto králi loajální struktury institucionálně spojené s Vyšehradem. Panovník obratně využíval skutečnost, že vyšehradská kapitula (stejně jako celý Vyšehrad) nebyla podřízena pražskému arcibiskupovi (ani jinému metropolitovi) a roku 1397 jí vymohl ještě větší svébytnost. Většinou tu působili duchovní, zachovávající věrnost panovníkovi a podporující jeho církevní politiku. To se týká především obou vyšehradských proboštů, tj. Václava Králíka z Buřenic, v letech 1413 – 1416 správce olomouckého biskupství, a jeho nástupce, nám již známého Zikmunda Albíka z Uničova. Stejně jako Konrad z Vechty, nový pražský arcibiskup a Václavův oblíbenec, zaujímal konsensuální postoje a snažili se vyhrocené náboženské spory tlumit a řešit v rámci Českého království.²⁵ Loajalitu si Václav sliboval též od okruhu vyšehradských manů, převážně šlechticů, spjatých držbou statků

sitské století, Praha 2014, s. 108-130, zde s. 111-113.

- 24] Tomáš DURDÍK, *Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí*, Documenta Pragensia 6, 1986, s. 24-46; TÝŽ, *České královské hrady doby lucemburské*, in: F. Šmahel – L. Bobková (edd.), Lucemburkové, s. 356-368, zde s. 366-368; Klára BENEŠOVKÁ, *Pražská sídla Václava IV.*, in: *tamtéž*, s. 389-396; František ZÁRUBA, *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*, Praha 2014, s. 87-137, 155-159, 259-270.
- 25] Denko ČUMLIVSKI, *Vyšehradská kapitula od založení do poloviny 19. století*, in: Pavla Státníková (ed.), *Vyšehrad. Historické podoby*, Praha 2000, s. 43-65, zde s. 51-54; Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376 – 1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatik* (Schriften der Monumenta Germaniae Historica 23), Stuttgart 1970, s. 187-189; TÝŽ, *Kancléři na dvoře Václava IV.*, in: F. Šmahel – L. Bobková (edd.), Lucemburkové, s. 420-424, zde s. 423-424; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arcibiskupové a kaplani za Václava IV.*, in: *tamtéž*, s. 777-784; Milada ŘÍHOVÁ, *Dvorní lékaři posledních Lucemburků. Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*, Praha 1999; Jiří STOČES, *Původ a studium bratří Konráda a Konstantina z Vechty*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 14, 2011, s. 91-112.

a stanovenými povinnostmi s vyšehradskou manskou soustavou. Nalézáme mezi nimi celou plejádu válečníků, politiků a úředníků, kteří se v revolučním čase uplatnili na husitské i katolické straně.²⁶ To byl přímý důsledek stupňujícího se napětí, jež vedlo k poměrně rychlému štěpení veřejnosti na sympatizanty a odpůrce Husovy reformy. V této situaci bylo budování vlastní královny strany víceméně iluzorní. Ostatně i část členů vyšehradské kapituly se v době kostnického koncilu jasně vymezila proti Husovi. Navzdory všem turbulencím však uvážlivá stanoviska panovníkova okolí i pražského arcibiskupa objektivně nahrávala reformnímu směru, k jehož hlavním protivníkům v pražském prostředí náležela svatovítská kapitula, řeholní duchovenstvo, většina farářů a část měšťanů, namnoze (ač nikoliv výlučně) etnických Němců.²⁷

I v době Husova venkovského exilu zůstávalo pražské souměstí centrem reformního úsilí, jež kazatel zvnějšku nadále výrazně ovlivňoval.²⁸ Prahu navíc od jara 1414 stále více navštěvoval, neboť se tu jednalo o podmínkách jeho účasti na kostnickém koncilu. K Husovu rozhodnutí vydat se do města na Bodamském jezeře přispěl nejen slib svobodného slyšení na obecném církevním sněmu i bezpečnostní záruky, vyjednané s římským králem Zikmundem Lucemburským, a tím i možnost seznámit s vlastním pojetím církevní reformy výkvět křesťanského světa. Roli sehrál také papežův nevybíravý atak na Václava IV. V bule, datované 11. června 1414, neváhal nejvyšší pontifex českému králi hrozit, byť zatím pouze mezi řádky, vyhlášením kruciáty, pokud razantně nezasáhne proti rozmachu kacířství.²⁹ Od srpna až do sklonku první říjnové dekády 1414 byla pražská města dějištěm hektických příprav na Husovu cestu.³⁰ Pravděpodobně odtud (a nikoliv z Krakovce) se univerzitní mistr s početným doprovodem vydával 11. října na pouť, z níž už se nevrátil.³¹

26| Robert NOVOTNÝ, *Milci a nižší šlechta na dvoře Václava IV.*, in: F. Šmahel – L. Bobková (edd.), Lucemburkové, s. 432-438; Petr ČORNEJ, *30. 7. 1419. První pražská defenestrace. Krvavá neděle uprostřed léta*, Praha 2010, s. 39-46.

27| Pavel SOUKUP, *Václav IV. a reformní hnutí*, in: F. Šmahel – L. Bobková (edd.), Lucemburkové, s. 688-701.

28| Viz například Husovy listy adresované Pražanům a otištěné in: *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 180-185 (č. 70-72), 191-192 (č. 74). Novočeské překlady, respektive staročeské originální znění in: *Sto listů M. Jana Husi*, s. 129-138 (č. 38-41).

29| *Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia II*, ed. Jaroslav Eršil, Praha 1980, s. 542-543 (č. 968). Písemnosti věnoval pozornost už F. M. BARTOŠ, *Čechy*, s. 377-378. Hus na bulu i na další ataky, směřující proti králi a královně, reagoval známými slovy, že učinil a učiní vše, „aby pro mě neměl Králova Milost utrhanie a Česká země pohanenie“, tj. že chce „státí v Konstanci na prohlášeném sboru [...]“ *M. Jana Husa korespondence a dokumenty*, s. 195-196 (č. 78), s přihlídnutím k edici *Sto listů M. Jana Husi*, s. 140-141 (č. 43).

30| Viz *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 192-202 (č. 75-84), 204-209 (č. 86-87).

31| Jan KRŠKO, *Pět životů Jana Husa na Krakovci*, Rakovník 2015, s. 9-24.

Zpráva o smrti betlémského kazatele dorazila do souměstí nad Vltavou uprostřed léta 1415. Trvalo nějaký čas, než Husovi stoupenci vystoupili s adekvátní reakcí. I když česká a moravská nobilita signovala proslulý stížný list proti Husovu upálení na různých místech, byl text písemnosti slavnostně proklamován a datován 2. září 1415 v Praze na sjezdu reformně orientované šlechty. Ta zde o tři dny později ustavila spolek, iniciovaný nejvyšším pražským purkrabím Čeňkem z Varthenberka, moravským zemským hejtmanem Lackem z Kravař a českomoravským pánem Bočkem starším z Poděbrad, dědem husitského krále. Pro rozložení sil i politických nálad bylo typické, že početně nesrovnatelně slabší katolická liga vznikla na počátku října 1415 v Českém Brodě, marně očekávajíc podporu krále Václava.³² Panovník, ostře kritizovaný v Kostnici za pasivitu při potírání koncilem odsouzené wyclifské hereze, zůstával nad stranami a spolu s pražským arcibiskupem Konradem z Vechty brzdil aktivity militantního katolického duchovenstva.

Příkladem reformní šlechty následovala už 16. září 1415 pražská *česká obec*, vyjadřující, nesporně z popudu staroměstských měšťanů, názory Husových českých přívrženců ze všech pražských královských měst, tedy i Nového Města a Malé Strany.³³ I když její výtky směřovaly hlavně proti interdiktů vyhlášenému nad pražským souměstím (tentokrát kvůli přítomnosti Husova advokáta Jana z Jesenice), byly dokladem politického a konfesijního formování pražských husitů. Ti svou sílu a odhodlání dali najevo počátkem listopadu 1415, kdy od většiny farních kostelů vyhnali katolické duchovní a dosadili k nim reformně smýšlející kněze. Zároveň tímto postupem prosadili v Praze požadavek mistra Jakoubka ze Stříbra podávat eucharistii pod obojí způsobou (sub utraque specie) všem účastníkům bohoslužeb.³⁴

Téma laického kalicha bylo ovšem diskutováno v reformním kruhu z podnětu Husova přítele Jakoubka nejpozději od jara 1414. Ačkoliv Jakoubek zdůvodňoval tento způsob přijímání Kristovým příkazem i praxí apoštolské a prvotní církve, Hus

32| Viz písemnosti otištěné in: Václav NOVOTNÝ, *Hus v Kostnici a česká šlechta. Poznámky a dokumenty*, Praha 1915, s. 59-80 (č. 9, 9a); *Archiv český* (dále jen AČ) III, ed. František Palacký, Praha 1844, s. 193-195 (č. 7); *Documenta*, s. 601-602 (č. 91). Detailně k tomu J. M. KLASSEN, *cit. d.*, s. 96-98; Bohdan ZILYNSKYJ, *Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu pálení (Otázky vzniku a dochování)*, *Folia historica Bohemica* 5, 1983, s. 195-237; Petr ČORNEJ, „Prozatím poroučíme zmíněné křivdy Pánu Bohu, jehož je pomsta...“ (*Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení v historických souvislostech*), in: Petr Čornej – Aleš Knápek – Ladislav Macek – Pavel Rous, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení mistra Jana Husa*, Okrouhlice 2015, s. 17-43.

33| *AČ III*, s. 195-196, č. 8. K události a požadavkům J. MEZNÍK, *Praha*, s. 187-189. K pojmu *česká obec* naposledy Martin ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*, Praha 2014, s. 107.

34| *Vavřince z Březové Kronika husitská*, in: FRB V, s. 327-534 (zde s. 341-342). Blíže J. MEZNÍK, *Praha*, s. 189-190; Božena KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, Praha 1990, s. 28-30.

se zprvu k prosazovanému principu stavěl poněkud rezervovaně, neboť eucharistii sub utraque specie nepovažoval za podmínku spasení. V tomto kontextu je symptomatické, že se v Praze začalo poprvé podávat z kalicha, posléze symbolu husitství, nejspíš až po Husově odjezdu do Kostnice.³⁵ Počet svatyní, v nichž reformně smýšlející kněží ponejprv vysluhovali husitskou mši, kolísá mezi čtyřmi až pěti (kostely sv. Martina ve zdi a sv. Michala, respektive Betlémská kaple na Starém Městě pražském, novoměstský kostel sv. Vojtěcha, někdy se uvádí i staroměstský chrám sv. Mikuláše).³⁶ Svůj názor na laický kalich změnil Hus v kostnickém vězení poté, co koncil 15. června 1415 tuto liturgickou praxi dekretem *Cum in nonnullis* zamítl a odsoudil. Lze považovat za nepochybné, že ke korigování Husova náhledu přispěla obava z možného rozštěpení reformního hnutí, jež muselo (a to nejen proti atakům kostnického synodu) vystupovat pokud možno soudržně.³⁷ Razantní výměnu duchovenstva u pražských farních kostelů dovršili husité v únoru 1416. Katolíkům pak nezbylo nic jiného než navštěvovat bohoslužby na Vyšehradě nebo v nevelkých svatyních, situovaných v příměstských vesnicích (Psáry, Bubny, Ovenec, tj. nynější Bubeneč).³⁸

Rychlé rozšíření kalicha v pražském souměstí svědčí o marnosti výnosů obecného koncilu a zároveň dokládá prostý fakt, že panovník i arcibiskup Konrad z Vechty, jemuž kvůli nedostatečné aktivitě hrozil púhon do Kostnice, ponechali dění fakticky volný průchod. V radách jednotlivých pražských měst měli husité převahu, třebaže členy konšelských sborů zůstávali i lidé, loajální vůči kostnickému synodu

35| Helena KRMIČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997, s. 16-123; TÁŽ, *Jakoubkova utrakvistická díla z roku 1414*, in: Ota Halama – Pavel Soukup (edd.), *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, Praha 2006, s. 171-181; Jindřich MAREK, *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích. Studie o Jakoubkově postile z let 1413 – 1414*, Praha 2011, s. 95-100, 104-105, 180-213; Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414 – 1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 20-44.

36| *Vavřince z Březové Kronika husitská*, in: FRB V, s. 330.

37| Viz Husovy listy, datované 18. (?) - 21. června 1415 a určené Václavovi z Dubé a Janovi z Chlumu, respektive knězi Havlíkovi. In: *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 286-292 (č. 139), 294-295 (č. 141). Novočeský překlad in: *Sto listů M. Jana Husi*, s. 207-210 (č. 79); 212-213 (č. 81). Blíže J. SEDLÁK, *cit. d.*, s. 344-345; J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 148-149; Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz 1414 – 1418. Band I. Bis zur Abreise Sigismunds nach Narbonne*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1991, s. 366-370. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 182-183; D. COUFAL, *Polemika*, s. 46-48; Pavel SOUKUP, *Die Maßnahmen des Konzils gegen die Hussiten*, in: Karl-Heinz Braun, Mathias Herweg, Hans W. Hubert, Joachim Schneider und Thomas Zotz (edd.), *Das Konstanzer Konzil 1414 – 1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays*, Darmstadt 2013, s. 92-96, zde s. 93.

38| *Vavřince z Březové Kronika husitská*, in: FRB V, s. 341; *Chronicon Procopii notarii Pragensis*, in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen I (Fontes rerum Austriacarum - Erste Abtheilung: Scriptorum. II. Band)*, ed. Konstantin Höfler, Wien 1856, s. 67-76, zde s. 71.

jakožto vrcholné autoritě katolické církve.³⁹ Přesto nemohly reformní kruhy mluvit o vítězství. Svatovítská kapitula i řeholníci zatím nadále setrvali v Praze a doufali ve zvrát poměrů. V létě 1416 mu ještě nic nenasvědčovalo. Dne 6. července vzpomněla Praha prvního výročí Husova mučednického skonu a zároveň vzdala poctu i v Kostnici upálenému mistru Jeronýmovi Pražskému a dalším martyřům husitské interpretace Božího zákona. Hlavní zásluha při zavedení Husova svátku, který byl v Praze slaven víceméně kontinuálně až do roku 1621, připadla mistru Jakoubkovi ze Stříbra. Husovi pražští stoupenci se přihlásili k mistrově památce hlučně, leč důstojně,⁴⁰ nepochybně u vědomí, že na ně milovaný kazatel nezapomínal ani v kostnickém vězení.

Praha jako místo zrodu i centrum husitství předjímal a ovlivňovala poměry i na českém a moravském venkově. Ačkoliv se tu reformní myšlenky šířily mnohdy pod ochranou šlechtických vrchností, přijetí laického kalicha se setkávalo s rozpaky. Byl to přece jen nezvyk a zásah do tradice. Zlom přinesl začátek roku 1417, kdy v důsledku stupňovaného zahraničního tlaku vyhlásil pražský arcibiskup Konrad z Vechty kostnický zákaz přijímání sub utraque specie. Toto opatření vyvolalo koordinovanou protiakci nejvyššího pražského purkrabího Čenka z Vartenberka a pražského vysokého učení. Zatímco pan Čeněk unesl na svůj hrad Lipnici nad Sázavou světícího biskupa Hermanna z Mindelheimu, který tu 6. března 1417 vysvětil první husitské kněze, pražská univerzita, profilující se jako nejvyšší věroučná instance reformního hnutí, učinila neméně převratný krok.⁴¹ Jen o pouhé čtyři dny později slavnostně deklarovala přijímání sub utraque specie jako pravověrné, užitečné a zároveň podmiňující dosažení spásy.⁴² A aby o tom nebylo pochyb, přiměla již 13. března na nádvoří Karlovy koleje zajatého a (prý notně zmláceného) Husova protivníka Petra z Uničova, člena dominikánského řádu, k prohlášení, že laický

39] W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 67; P. ČORNEJ, *30. 7. 1419*, s. 47-51.

40] Viz [Jacobelli de Misa] *sermo habitus in Betlehem a quodam pio in memoriam novorum martyrum M. Johannis Hus et M. Hieronymi*, in: FRB VIII, ed. Václav Novotný, Praha 1932, s. 231-242 (č. XI). K zrodu kultu husitských mučedníků například František Michálek BARTOŠ, *M. Jan Hus v bohoslužbě a účtě církve podobojí a v podání prvního století po své smrti*, zvláštní otisk z Národopisného věstníku československého 17, 1924, zde s. 1-2, 11-12; David HOLETON, „*O felix Bohemia – O felix Constantia*“. Liturgická úcta Mistra Jana Husa, in: J. B. Lášek (ed.), *Jan Hus mezi epochami*, s. 154-170, zde s. 156-157; Ota HALAMA, *Svatý Jan Hus. Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415-1620*, Praha 2015, s. 15-21, 73-95.

41] K těmto událostem přehledně František Michálek BARTOŠ, *Husitská revoluce. Doba Žižkova 1415 – 1426* (České dějiny II/7), Praha 1965, s. 32-47; J. M. KLASSEN, *cit. d.*, s. 100-113; Jiří KEJŘ, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, Praha 1981, s. 7-16; Miloslav POLÍVKA, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce* (Rozpravy Československé akademie věd – Řada společenských věd 92, sešit 1), Praha 1982, s. 44-45; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 291-297; P. ČORNEJ, *30. 7. 1419*, s. 55-66.

42] *AČ III*, s. 203-205 (č. 11). Nejlépe k tomu D. COUFAL, *Polemika*, s. 55-59.

kalich je evangelickým zákonem.⁴³ Kostnický koncil a posléze nově zvolený papež Martin V. pražské vysoké učení suspendovali, to však pod husitským vedením pokračovalo v činnosti.⁴⁴ Dramatický březnový týden roku 1417 tak nastartoval proces přijímání sub utraque specie na českém venkově. Příklad nejvyššího purkrabího mnohé šlechtice inspiroval. Avšak štěpila-li se již dříve česká společnost ve vztahu k Husově reformě, poměr k laickému kalichu její polarizaci ještě prohloubil.

Výnosy kostnického koncilu a papeže Martina V. či listy krále Zikmunda, jenž cukr umně střídal s bičem,⁴⁵ ponechávaly husitskou část Prahy, ale i Václava IV. víceméně v klidu. Uvádím tu výmluvný a významný doklad. Dne 18. března 1418, zhruba měsíc před ukončením kostnického synodu, obeslal titulární konstantinopolský patriarcha Jan (de la Rochetaillée) osm českých šlechticů a jedenáct měšťanů Starého Města pražského před církevní soud kvůli úchvatu církevního majetku.⁴⁶ Z pohledu církve flagrantně porušili kanonické právo a dopustili se zločinu svatokrádeže. Sekularizace, k níž vyzývali Wyclif, Hus, Mikuláš z Drážďan i Jakoubek, tedy již alespoň v Praze probíhala, ačkoliv revoluční výbuch se zatím jen matně rýsoval na obzoru. Nevíme ani, zda se zábor v podstatě omezil na církevní důchody, jak tomu bylo již roku 1411, nebo postihl i hmotné statky.⁴⁷ Jména obezlaných jsou však příznačná.⁴⁸ Z panovníkova okruhu v písemnosti defilují Voksa z Valdštejna, velitel královny ostrahy, přítel Jeronýma Pražského, signatář stížného listu do Kostnice a muž uvádějící v život panovníkův příkaz ke konfiskaci příjmů

43| Vincenc BRANDL, *Osvědčení Petra z Uničova, kterým dřívější kázání svá proti Čechám, Husu, Jeronýmu a proti přijímání pod obojí odvolal (13. března 1417)*, ČMM 11, 1879, s. 95-105; Dušan COUFAL, *Die katholischen Magister Peter von Mährisch Neustadt, Johann von Königgratz, Nicolaus von Pavlíkov und die Formierung der utraquistischen Universität in Prag 1417*, AUC – HUCP 49/2, 2009, s. 127-141; P. ČORNEJ, 30. 7. 1419, s. 61-62.

44| Michal SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48 – 1622*, Praha 1995, s. 98.

45| Viz například *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus VII. Acta Martini V. 1417 – 1431. Pars I. 1417 – 1422*, ed. Jaroslav Eršil, Pragae 1996, s. 96-108 (č. 217-218); *Documenta*, s. 656-663 (č. 111-112), 682-686 (č. 119).

46| Pergamenový originál je dnes uložen v Národním archivu. Archiv pražského arcibiskupství – Listiny (APA – L) inv. č. 49. Text je nepřilíží kvalitně reprodukován na www.monasterium.net. Listinu vydal s obsáhlým komentářem a poznámkami Václav NOVOTNÝ, *Monitorium patriarchy konstantinopolského Jana na uchvatitele církevního majetku v Čechách z r. 1418*, Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 24, 1915, s. 417-432, edice na s. 421-432.

47| K situaci na jaře 1411 V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, Praha 1919, s. 479 – 480.

48| Některé z nich jmenují i známé protihusitské invektivy z let 1416 – 1418. Viz Anežka VIDMANOVÁ, *Ke zprávě břevnovského mnicha o počátcích husitství*, in: Jaroslav Hrdlička – Jan B. Lášek (edd.), *My Jan bratr Žižka*, Brno 2006, s. 70-84, zde s. 78; anonymní latinská báseň in: *Documenta*, s. 687-698, zde s. 692. Novočeský překlad jedné z jejich částí in: *Sestra Múza. Světská poezie latinského středověku*, ed. Anežka Vidmanová, Praha 1990, s. 488-492. O některých těchto i dalších osobách z Václavova okolí F. M. BARTOŠ, *Čechy*, s. 458-474. Místy podrobněji a se zřetelem k jejich úloze v období po Husově smrti P. ČORNEJ, 30. 7. 1419, s. 39-46.

neposlušného duchovenstva už v dubnu 1411,⁴⁹ dále vyšehradský purkrabí Jan Řitka z Bezdědic, pozdější druh Jana Žižky, přední Husovi stoupenci Petr Zmrzlík ze Svojšína, kutnohorský mincmistr,⁵⁰ Jindřich Lefl z Lažan, vřatislavský hejtman,⁵¹ Jan Sádlo z Kostelce, nejvyšší lovcí,⁵² i místopurkrabí Pražského hradu Vikéř z Myšlína, někdejší „menší“ hofmistr Mikuláš, řečený Kozí Hlava,⁵³ a králův komorník Martin Kladný z Těchlovic.⁵⁴ Téměř všichni patřili k vyšehradským manům a z hlediska církevních hodností to byly známé firmy, na něž se stížnosti vršily již dříve.

Neméně pozoruhodný je výčet staroměstských radních, respektive obecních starších, kteří náleželi k pozdější revoluční elitě. Konšelský úřad společně vykonávali od druhé poloviny roku 1416 do července 1417, většina však v této funkci setrvala až do konce roku 1417, část dokonce ještě v prvních revolučních měsících.⁵⁵ Zdá se tedy, že podklady pro vydání latinsky psané listiny reflektují poměry let 1416 – 1417, kdy v souvislosti s vypuzením katolických farářů zřejmě docházelo k úchvatům či konfiskacím církevního majetku, a to se souhlasem i za účasti většiny staroměstských radních (zbývajících sedm konšelů zřejmě s touto praxí buď nesouhlasilo, nebo raději zachovalo zdrženlivost)⁵⁶ i některých králových oblíben-

49] František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 246; Týž, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 56, 59; Zdeněk ŽALUD, *Královští komorníci, dveřníci a vrátní v lucemburských Čechách (s výhledem do 15. století)*, in: Dana Dvořáčková – Malá (ed.), *Všední a sváteční život na středověkých dvorech. Dvory a rezidence ve středověku III (Mediaevalia Historica Bohemica 12 – Supplementum 3)*, Praha 2009, s. 461-473, zde s. 468 (autor přehlédl, že Voksa se připomíná v této funkci i podstatně později než jen roku 1395).

50] Tomáš VELIMSKÝ, *Páni ze Svojšína. Rod velmožů, pánů a rytířů z povodí Mže*, Praha 2013, s. 69-102.

51] Viktor POHANKA, *Cesta Husova ochránce do služeb Zikmunda Lucemburského. Poznámky ke dvorské kariéře Jindřicha Lefla z Lažan*, *Historica Olomucensia* 41, 2012 (Sborník prací historických 29), s. 119-141, zde s. 123-132.

52] Stručné a výstižné Sádlovo curriculum sestavil Eduard MAUR, *Příspěvek k biografii biskupa Aleše z Březí*, *Táborský archiv* 8, 1997 – 1998, s. 11-35, zde s. 30-31. Nyní podrobně Silvie VANČUROVÁ, *Jan Sádlo ze Smilkova. Kariéra králova milce*, *Husitský Tábor* 19, 2015, s. 181-224.

53] O tomto muži, který v letech 1420 – 1421 zasedal v radě Nového Města pražského W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 181.

54] Tomuto vyšehradskému manovi zapsal (alespoň dle pozdějšího dokumentu) 15. dubna 1413 král Václav 800 kop pražských grošů na hradě Most a dalších 100 kop za jeho opravu s tím, že hrad nesmí zastavit „cizozemcuom“. Viz *AČ I*, ed. František Palacký, Praha 1840, s. 537 (č. 231); *AČ III*, s. 485 (č. 151); *AČ VI*, ed. František Palacký, Praha 1872, s. 21-22 (č. 16); *AČ XXXV*, ed. Gustav Friedrich, Praha 1935, s. 484 (č. 47); *AČ XXXVI*, ed. Gustav Friedrich, Praha 1941, s. 853 (č. 54). Viz též August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361 – 1480*, Praha 1914, s. 94 (č. 667); Týž, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XII*, 3. vydání, Praha 1997, s. 130.

55] W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 67-68; J. MEZNÍK, *Praha*, s. 263.

56] Byli to (počítáme-li s radou ve funkčním období 1416/1417) katolíci Martin Cášský, neutrální postoj zachováající Václav (syn známého kramáře Kříže, spoluzakladatele Betlémské kaple) a řezník Kunc; k atakům na církevní majetek se prozatím nepřidali ani Ondřej Krajsa, Václav Litochleb a Jan Reček, sympatizanti reformního proudu a posléze umírnění husité. Stranou zůstal i důsledný, leč uvážlivý kališník Jan Bradatý, který ctil

ců. Nikoho z předvolaných pochopitelně ani nenapadlo, aby se do Kostnice dostavil. O svém pŕuhonu se (alespoň teoreticky vzato) nemuseli ani dozvědět, protože v Praze by se ho stejně nikdo neodvážil publikovat. Zveřejněn byl v Kostnici, kde jej krátce po skončení koncilu přibíli na kostelní vrata, o čemž dodnes svědčí otvory v rozích listiny.⁵⁷

Zastavme se alespoň na chvíli u jedenácti měšťanů, jejichž jména jsou v listině nedbalostí písaře, neorientujícího se v českých a pražských reáliích, popletena natolik, že je někdy nedokázal bezpečně identifikovat ani zkušený editor. Z lidí, kteří zemřeli na počátku revoluce, to byli *Mikuláš Roll* (v listině jako *Nicolaus Dorothee Nigre*), syn Václava Rolla a Doroty, zvané Černá Důra,⁵⁸ dále *Jan Frolich*, řečený *Pratwurst* (v listině mylně *Sygmundus Pratwurst*), řeznický cechmistr, majitel několika masných krámů a později zřejmě přívrženec Jana Želivského,⁵⁹ *Štěpán (Štěpánek) z Kladska* (v listině jako *Stephanus de mandlis*), původní profesí hospodský, který přišel do Prahy v létě 1381, záhy po velkém moru,⁶⁰ a jehož manželka Klára se po roce 1420 vdala za někdejšího Husova žáka mistra Zdislava ze Zvířetic,⁶¹ ostřílený komunální politik (poprvé usedl v radě roku 1403 a naposledy v květnu 1422) *Duchek řemenář (Duchko rymer)*,⁶² *Jan Kantor ze Žatce (Johannes Cantor)*, *Jan Podjistebský (Johannes sub stuba)*, *Zikmund Kbelský (Sigmundus Kbelky)*

---

právo. Přitom Litochleb a zejména Jan Bradatý rozmnožili církevními konfiskáty svůj majetek, ovšem až po roce 1420.

- 57| Denko ČUMLIVSKI, *Dokumenty k „husovské“ problematice ve fondech Národního archivu, jejich historický původ a osudy*, in: Mistr Jan Hus 1415 – 2015, ed. Denko Čumlivski, Praha 2015, s. 75-119, zde s. 83-85, 114-117.
- 58| Viz V. NOVOTNÝ, *Monitorium*, s. 424. Blíže o něm František VACEK, *Dějiny vinic na území nynějších Král. Vnohradů od počátku XV. století do r. 1526*, SPDMP 8, 1938, s. 79-227 (zde s. 83). Název U Černé Důry, podle nepřehlédnutelné Mikulášovy matky, dlouho nesl staroměstský dům (pozdější čp. 620), situovaný v blízkosti staroměstských masných krámů. Všechny údaje o domech jednotlivých konšelů in: W. W. TOMEK, *Základy starého místopisu pražského. Oddíl I. Staré Město pražské*, Praha 1866, respektive Josef TEIGE, *Základy starého místopisu pražského (1437 – 1620). Oddíl I. Staré Město pražské I – II*, Praha 1912 – 1915. Na tyto publikace z úsporných důvodů již dále neodkazuji.
- 59| Více o něm P. ČORNEJ, *Kočička*, s. 51-53, 59-61.
- 60| Dům (později doložený s označením) Pod mandly (čp. 482) na Staroměstském náměstí však Štěpán, pokud je známo, nikdy nevlastnil, i když jeho domy (pozdější čp. 478 na rohu Staroměstského náměstí a dnešní Melantrichovy ulice, resp. 477 v Melantrichově ulici) stály nedaleko. Záměna s konšelem Štěpánem z Dědic, který byl katolík, nepřipadá v úvahu. K Štěpánkovu příchodu do Prahy Liber *vetustissimus Aniquae civitatis Pragensis 1310 – 1518*, ed. Hana Pátková ve spolupráci s Věrou Smolovou a Alešem Pořízkou, Praha 2011, s. 321 (fol. 111r).
- 61| František Michálek BARTOŠ, *Hus jako student a profesor Karlovy university*, in: Sborník prací k poctě 75. narozenin akademika Václava Vojtíška (AUC- Philosophica et historica II), Praha 1958, s. 9-26, zde s. 20-22.
- 62| K němu W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 65-69.

a jeho příbuzný *Johánek Kbelský (Johanko de Bove)*,⁶³ státní 10. března 1422 v bouři po úkladné popravě Jana Želivského, na jehož smrti se podílel. Naopak umírněný husita *Zikmund Cháně* (v listině chybně jako *Johannes dictus Chan*) vydržel v poslední předrevoluční radě (stejně jako Jan Frolich i někteří jiní) až do jejího odvolání 27. května 1420 a v průběhu revoluce se mezi konšely objevil pouze jedenkrát. Vše si vynahradil po skončení hektické doby. Úřad radního poté vykonával téměř celé desetiletí, od srpna 1436 až do jara 1446.⁶⁴ Detailnější zmínku zaslouží dva muži. Na prvním místě *Jan Bechyně (Johannes Wechina)*, který musel z rady odejít na přelomu května a června 1417, kdy byl povýšen do podkomořského úřadu. Jeho příslušnost k reformním aktivistům už v předrevolučním období opětovně potvrzuje starší poznatek, že 30. července 1419 dorazil v čele jízdního oddílu k Novoměstské radnici se záměrným zpožděním, teprve poté, co první pražská defenestrace úspěšně skončila. Proti jejím účastníkům neměl žádný zájem zasahovat. Sám pak revoluční Praze odváděl cenné služby až do sklonku života, uzavřeného zhruba v polovině třicátých let.⁶⁵ Komplikovanější vztah k převratnému dění zaujal bázlivý a nerozhodný lékárník *Loysa či Ludvík (Ludowicus Loys apothecarius)*, po několik desetiletí známá a výrazná pražská postava, vlastníci (mimo jiné četné nemovitosti) domy (pozdější čp. 144 a 145) na Malém rynku, kde se tradičně nacházelo několik apoték.⁶⁶ Jak je patrné, nejprve se vehementně přiklonil k husitům, ovšem ve chvíli, kdy král Zikmund ohlásil křížáckou výpravu, namířenou zvláště proti vzpurné Praze, město na jaře 1420 (jako konšel se připomíná ještě 26. března) opustil.⁶⁷ Vrátil se do něj roku 1422, kdy ryšavý Lucemburk fakticky rezignoval na ozbrojenou konfrontaci a poměry se přece jen do určité míry stabilizovaly. Loysa tak mohl roku 1427 v klidu zemřít u vědomí, že jeho přímí potomci stále patří k bohatým a vlivným pražským měšťanům.⁶⁸

Pokus zjistit, jaké konkrétní církevní statky a platy zabavili uvedení staroměstští představitelé již před propuknutím revoluce, vyzněl bohužel do ztracena. Jedinou zřetelnější stopu představuje zmínka anonymního břevnovského mnicha, zarna-

63| Tj. z domu U vola (pozdější čp. 462) na rohu Staroměstského náměstí a nyníjší Melantrichovy ulice. Literatura jej často zaměňuje s Janem Ochsem, který byl katolík, nejpozději v roce 1420 odešel z Prahy, žil zřejmě v Horní Lužici a jeho majetek revoluční orgány zkonfiskovaly. Správné rozlišení provedl až J. MEZNÍK, *Praha*, s. 179, 263.

64| W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 265.

65| Blíže P. ČORNEJ, 30. 7. 1419, s. 125-126, 146-147.

66| Zdeňka FRÖHLICHOVÁ, *Kronika Rynečku na Starém Městě pražském*, Praha 1940, s. 28-29.

67| *Anonymus de origine Taboritarum et morte regis Wenceslai IV.*, in: FRB VII (sine dato), s. 16.

68| J. MEZNÍK, *Praha*, s. 141, 179, 195, 212, 237; Martin MUSÍLEK, *Apatykáři na Starém Městě pražském ve středověku*, *Medievalia Historica Bohemica* 12, 2009, s. 97-137, zde s. 109-110, 113-116, 127-128, 131-132 (i s detailním zachycením Loysova rozsáhlého nemovitého majetku).

menaná v roce 1416, o smrti kněze Matyáše z Hostouně (na Slánsku), popraveného mečem na příkaz staroměstských radních.⁶⁹ Hostouň patřila svatovítské kapitule, avšak byl tu farní kostel.⁷⁰ V prvních revolučních letech držela zdejší dvůr rodina někdejšího konšela Jana Kantora ze Žatce. Uvést tato fakta do srozumitelné struktury se mi však nepodařilo. Ne zcela úplný seznam nemovitostí, zabraných pražskou obcí a postoupených husitským obyvatelům hlavního města a několika zasloužilým vojákům, sice pochází z let 1421 – 1423, ale ani jeho údaje neumožňují bezpečné závěry.⁷¹ Přesná data, kdy byly jednotlivé církevní statky sekularizovány, z něho vyčíst nelze, o peněžních důchodech se pak pramen zmiňuje pouze sporadicky.⁷² K rozsáhlým konfiskacím ovšem došlo až po porážce první kruciáty v létě 1420, když husitská Praha získala pod kontrolu své hospodářské zázemí.⁷³ Minimálně čtyři z jedenácti jmenovaných předrevolučních konšelů (Jan Kantor ze Žatce, Jan Podjistebský, Jan Frolich, Zikmund Kbelický) tehdy oficiálně obdrželi za zvýhodněné ceny (respektive jako dary) dvory a vinice, vlastněné původně pražskými kláštery a kapitulami.⁷⁴ Pro zajímavost zmiňuji, že na svou zbabělost a útěk

69| A. VIDMANOVÁ, *Ke zprávě*, s. 76.

70| Zdeněk BOHÁČ, *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát*, Praha 2001, s. 69-70.

71| Viz AČ XXVIII, s. 671-683. K problematice využití tohoto pramene Jaroslav MEZNÍK, *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské* (Rozpravy Československé akademie věd – Řada společenských věd 75, sešit 2), Praha 1965, s. 19-21.

72| Ke konfiskační praxi v husitské Praze W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy IV*, 2. vydání, Praha 1899, s. 164-173; Josef TEIGE, *O statcích obcí pražských v l. 1520-1546*, SPDMP III, 1922, s. 111-201, zde s. 111-124 (na s. 112-117 mnohá zpřesnění); Petr ČORNEJ, *Smolař, Hedvika, Velvar et alii. Poznámky a postřehy ke kapitole z dějin husitské Prahy*, in: Pax bello potior. Sborník věnovaný doc. PhDr. Rudolfovi Andělovi, CSc., Liberec 2004, s. 43-62; Jiří KEJŘ, *Konfiskace majetku katolických měšťanů v husitských městech*, Husitský Tábor 16, 2009, s. 9-58.

73| Výnos staroměstské rady o konfiskaci majetku všech měšťanů, kteří opustili v době nebezpečí město či se přímo spojili s nepřitelem, nese příznačně datum 26. července 1420. Tehdy již bylo zřejmé, že Zikmund bezprostředně po své korunovaci na českého krále 28. července křížácká vojska rozpustí. Viz *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an. I. Band: Von den Jahren 1419 – 1428*, ed. Franz Palacký, Prag 1873, s. 44-45 (č.39).

74| Kantor získal dvůr v Olšanech (původně benediktinského kláštera u sv. Ambrože na Novém Městě pražském) a dvůr v Úhonicích (premonstrátské kanonie na Strahově), Jan Podjistebský dvůr v Panenských Břežanech (benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě), Jan Frolich dvůr v Butovicích (zničeného kartuziánského kláštera Zahrada Panny Marie na Smíchově), Dvorce (řádu německých rytířů) i tvrz s poplužím v Dolních Břežanech (majetek cisterciáckého kláštera na Zbraslavi, vyvráceného v srpnu 1420) a Zikmund Kbelický (prokazatelně po roce 1421) tvrz v Křenicích (probošta vyšehradské kapituly, tj. uprchlého Zikmunda Albíka z Uničova). U Štěpána z Kladska postrádáme jistotu, zda se tímto způsobem obohatil, neboť dvůr v Únětčích (probošta vyšehradské kapituly), dostal Stephanus institor, což může být i jiný staroměstský měšťan. Pro úplnost dodávám, že Kantorova manželka Anna dostala na tři roky do držení dvůr v Hostouni (probošta svatovítské kapituly). Viz AČ XXVIII, s. 671-678. K tomu též J. MEZNÍK, *Venkovské statky*, s. 22 (poznámka 75).

z města alespoň načas doplatil Loysa apotekář, jemuž obec zabrala vinici „ante portam equorum“.⁷⁵

Více než polovina z jedenácti staroměstských měšťanů, obeslaných konstantinopolským patriarchou, zastávala vysoké úřady i v revolučních časech. Pět z nich bylo po určitý čas konšely (Jan Frolich, Jan Podjistebský, Duchek řemenář, Johánek Kbelský, Zikmund Cháně),⁷⁶ jeden (Mikuláš Roll) vykonával v letech 1420 – 1421 funkci perkmistra viničních hor,⁷⁷ přičemž všech šest nepochybně náleželo do okruhu, z něhož se rekrutoval sbor obecních starších.⁷⁸ Do něho téměř s jistotou patřili i všichni ostatní, přičemž zvýhodněné prodeje (eventuálně dary) konfiskovaných církevních statků Zikmundovi Kbelskému a Janu Kantorovi lze chápat i jako projev ocenění zásluh o obranu Prahy v době první protihusitské kruciáty, popřípadě za osobní podíl na vojenských akcích.⁷⁹

I když půhon jedenácti staroměstských konšelů umožňuje rozmanité mikrohistorické průhledy, přece jen jeho hlavní význam spočívá v základní informativní hodnotě. Z přítmi minulosti díky němu vystupují staroměstští politikové, kteří v letech 1416 - 1418 (alespoň podle mínění pražského katolického duchovenstva) náleželi k stoupecům Husova programu, prosazovali reformní opatření, včetně záborů církevního majetku, a zásadně ovlivňovali poměry i veřejné mínění uvnitř pražských hradeb. Jejich jména jsou v daném kontextu mimořádně důležitá, neboť městské prostředí důsledně ctilo princip kolektivnosti a korporativnosti. Příslušné orgány proto přijímaly i publikovaly svá rozhodnutí a usnesení jako celek, obvykle s programovým zamlčením jednotlivců.⁸⁰ Otázku, do jaké míry byl postup uvedených konšelů motivován principy husitského výměru božího zákona, tj. snahou přivést církve zpět k evangelické chudobě,⁸¹ a jak dalece se napájel touhou po

75| AČ XXVIII, s. 678.

76| W. W. TOMEK, *Dějepis V*, s. 69-73.

77| Marie VÁLKOVÁ – FRÝZOVÁ, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, SPDM VI, 1930, s. 1-148 (zde s. 112).

78| K vymezení pojmu *obecní starší*, respektive *starší obec* v husitské Praze Karel HRUBÝ, *Senior communitas – eine revolutionäre Institution der Prager hussitischen Bürgerschaft*, Bohemia 13, 1972, s. 9-43; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*. 3. *Města*, Praha 1998, s. 50-52; M. ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů*, s. 14-15. O konkrétních osobách, které do okruhu obecních starších v letech 1420 – 1423 na Starém Městě pravděpodobně patřily, Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice)*. *Výbor z úvah a studií*, Praha 2011, s. 117.

79| Podle usnesení pražské obce z roku 1421 se mělo při prodeji přihlížet k zásluhám lidí, „kteříž jsou více v boji božiem a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali [...]“ AČ XXVIII, s. 682.

80| M. ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů*, s. 11, 18-19.

81| K tomu například Jana NECHUTOVÁ, *Místo Mikuláše z Drážďan v raném reformačním myšlení. Příspěvek k výkladu nauky* (Rozpravy Československé akademie věd – Rada společenských věd 77, sešit 16), Praha 1967, s. 14-25.

vlastním obohacení, ponecháván raději stranou. I když v letech 1416 – 1418 bylo názorové složení této skupiny asi poměrně homogenní, v důsledku radikalizace husitského hnutí se v následujících letech logicky diferencovala. Většina z jedenácti mužů setrvala na pozicích umírněného husitství, jako radikála lze označit pouze Jana Frolicha, zatímco Jan Bechyně náležel nejspíš k husitskému středu. Tato orientace je logická, uvědomíme-li si, že Johánek a Zikmund Kbelští, Štěpán z Kladska a Loysa apotekář vlastnili domy v blízkosti farního kostela sv. Michala, který o bohoslužbách pravidelně navštěvovala staroměstská rada a v němž nejpozději od roku 1406 působil jako farář mistr Křišťan z Prachatic, Husův přítel a posléze ideový vůdce konzervativních kališníků.⁸²

Analyzovaná listina je zajímavá i z jiného hlediska. Soupis obeslaných šlechticů a měšťanů totiž vznikl na základě zpráv pražského katolického duchovenstva, jehož údaje v Kostnici cíleně shromažďoval Michal z Německého Brodu (řечený de Causis). Ten dal i přímý podnět k zahájení procesu.⁸³ Znovu se tak potvrzuje, že role udavačů, zásobujících kostnický koncil jmény osob podporujících wyclifsko - husitskou herezi a vystupujících nepřátelsky proti církvi, připadla členům církevních institucí působících v Českém království, především v Praze, nikoliv však, jakkoli to vyhlíží na první pohled paradoxně, pražskému arcibiskupovi Konrad z Vechty. Ten se naopak stále snažil, i s ohledem na zájmy krále Václava IV. a pověst českého státu, nalézt schůdný kompromis. Michal z Německého Brodu a v Kostnici přítomní delegáti českých církevních korporací stáli i za uvězněním Husova přítele mistra Křišťana z Prachatic a pražského inkvizitora Mikuláše, nezerského biskupa a králova zpovědníka, jenž na koncil přijel s pověřením Václava IV. Oba muži však byli po několika dnech propuštěni, Křišťan na přímluvu samotného římského krále Zikmunda Lucemburského, který si nepřál eskalaci české otázky.⁸⁴

Ptáme-li se, proč mnohé české katolické instituce postupovaly vůči představitelům i přívržencům husitského hnutí nesmlouvavě a militantně, není obtížné odpovědět. Ve skutečnosti jim šlo nikoliv pouze o dodržování práva a o přísné respektování sfér duchovní a světské moci, nýbrž doslova o všechno. O postavení, o moc i o vlastní budoucnost. A jejich jedinou nadějí byl koncil, který se 6. dubna 1415 dekretem *Haec sancta* prohlásil za nejvyšší autoritu institucionální církve. Pouze vrcholný církevní synod mohl razantním postupem proti husitské „herezi“ zvrátit poměry v Čechách a na Moravě, kde se wyclifsko – husovská reforma těšila stále zřetelnější podpoře i sympatiím vlivné části šlechty a (nejen pražského)

82 | K jednotlivým zájmovým uskupením Karel HRUBÝ, *Struktury a postoje husitských skupin pražského politického systému*, AUC – HUCP 9/1, 1968, s. 29-78; P. ČORNEJ, *Smolař, Hedvika, Velvar et alii*, s. 43-62.

83 | V. NOVOTNÝ, *Monitorium*, s. 420-422.

84 | Vynikající rozbor obou případů podal V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 396-398.

měšťanstva. Proto jejich představitelé vyzývali k ostrým zásahům proti nositelům i ochráncům „kacířství“, včetně krále Václava a pražského arcibiskupa Konrada z Vechty. A proto také uvítali Husovo a Jeronýmovo odsouzení a upálení i koncilní dekrety a papežské buly namířené proti husitům. Správně tušili, že nezastaví-li koncil v součinnosti s králem Zikmundem a novým papežem Martinem V. rozmach husitství, pak v Čechách zákonitě dojde k rozpadu církevních struktur, k masivnímu záboru církevních statků i k represím duchovenstva, především řeholního. V tom se nemýlili. Jim samotným pak hrozil exil, respektive nemožnost návratu domů. Neustávající protihusitské ataky a apely však jen umocňovaly napětí, urychlovaly názorovou diferenciaci české i moravské společnosti a v neposlední řadě přispívaly k radikalizaci části Husových stoupců. Možná téměř současně s ukončením kostnického koncilu, možná o něco dříve, začal v novoměstském kostele sv. Štěpána kázat ve vyhraněně husitském duchu uprchlý premonstrátský mnich Jan Želivský.⁸⁵

Západokřesťanská Evropa opravdu nehodlala přihlížet šíření husitské reformy s rukama v klíně. Pro svůj postoj měla pádný důvod. Sotva se kostnickému koncilu podařilo odstranit papežské schisma a zahájit církevní reformu, hrozil římské církvi další rozkol, tentokrát kvůli husitům. Nikoliv náhodou znepokojený Ludolf, někdejší student pražské univerzity, opat augustiniánského kláštera ve slezské Zaháni a účastník kostnického synodu, píše rozsáhlé pojednání *Tractatus de longevo schismate*, shledávající v husitství srovnatelné narušení církevní jednoty, jakým bylo papežské schisma.⁸⁶ Tlak papežské kurie i krále Zikmunda na Prahu a Čechy se koncem roku 1418 stupňoval. Václav IV. přesto dával furiantsky najevo, že je vládcem ve své zemi. Ještě v prosinci ostentativně posílil husitský charakter (netoliko) pražských městských rad. Na počátku roku 1419 se ale zalekl a částečně ustoupil Zikmundovým a papežovým požadavkům. Všechny farní kostely v pražském souměstí se vrátily do rukou katolického duchovenstva, pro konání husitských bohoslužeb pak panovník vyčlenil pouze tři svatyně (chrám Panny Marie Sněžné, kostel sv. Benedikta vedle Králova dvora a téměř proti němu stojící kostel sv. Ambrože), příznačně situované na linii dotyku mezi Starým a Novým Městem. Polovičatý krok katolíky neuspokojil a husity rozčilil. S jejich hněvem byl Václav osobně konfrontován v červnu 1419, kdy jej novoměstští husité překvapili na veřejném prostranství u kostela sv. Apolináře a požadovali, aby protireformní tahy odvolal. Psychicky vyčerpaný král odpověděl represemi. Na Novém Městě jme-

85| B. KOPIČKOVÁ, *cit. d.*, s. 36-38.

86| *Der Tractatus de longevo schismate des Abtes Ludolf von Sagan*, ed. Johann Loserth, Archiv für österreichische Geschichte 60, 1880, s. 345-561, zde s. 423-429, 458-461. O Ludolfovi Franz MACHILEK, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*, München 1967.

noval tvrdě protihusitské konšely. Výsledek známe. První pražská defenestrace smetla 30. července 1419 z Novoměstské radnice protivníky reformy.⁸⁷ Na Starém Městě a Malé Straně, kde si husité udrželi mezi konšely převahu, nebylo krvavé násilí zapotřebí. Panovník kapituloval a vzápětí zemřel. Jeho smrt definitivně uvolnila stavidla revolučnímu příboji.

---

87 | J. MEZNÍK, *Praha*, s. 187-210, 263; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 310-317; P. ČORNEJ, 30. 7. 1419, s. 76-128.

ZPRÁVY O SMRTI JANA HUSA VE STARÝCH LETOPISECH ČESKÝCH¹

ALENA M. ČERNÁ

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, PRAHA
INSTITUTE OF THE CZECH LANGUAGE CZECH ACADEMY OF SCIENCES, PRAGUE

Reporting Jan Hus' death in Staré letopisy české [Old Czech Annals]

Abstract: The material basis for the paper consisted of thirty-three Czech-written annals from Staré letopisy české [Old Czech Annals] of the period from the 15th century to the beginning of the 17th century, of which twenty-five contain a mention of Jan Hus' burning at the stake. We divided the texts into three groups, according to date and wording. The first group comprises the oldest texts of the Prague and East-Bohemian edition; the texts inform about the event very concisely, they only contain Hus' name and the date (sometimes even the location) of the event. Such briefness is typical for the genre of annals. The second group comprises less ancient texts originating in the 16th to 17th centuries that recount the same event of Hus' burning in various ways. The accounts emphasize the circumstances of Hus' trial (the fact of a protective safe-conduct (glejt), insufficient opportunity to defend Hus' teaching, untruthful testimonies, etc.), and a reference to Petr of Mladoňovice's report of Hus' burning. The wording of these accounts is, compared to the annals of the first group, much more expressive and stresses the fact that Jan Hus' burning meant a great 'disgrace' for the Czech kingdom. In the third group, we took in texts of mixed nature that report the event independently of the remaining annals, the texts being: the Memoires of Nicholas Dačický of Heslov and the Hussite Chronicle by Master of the Czech University, Laurence of Březová; these texts, too, are included in Staré letopisy české [Old Czech Annals]. The results of the analysis of reports about Jan Hus adequately map the transformation of the genre of Staré letopisy české [Old Czech Annals] from concise annals to the genre of chronicle. In our text, we also pay attention to the outstanding language features (especially lexical) included in and expressed by the reports.

Keywords: Old Czech Annals; Old Czech; Jan Hus

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 45–61.

1. Zpráva o smrti Jana Husa v dobových pramenech

Mistr Jan Hus dal husitskému období jméno a nelze pochybovat o jeho úloze jako ideologického hybatele bouřlivé doby. Často je však zvažováno, jaká by byla Husova pozice v husitské revoluci, kdyby jeho život neskončil na kostnické hranici ještě před jejím výbuchem. O smrti Jana Husa se česká veřejnost jistě velmi brzy dozvěděla, jak lze usuzovat z různých reakcí. Jednou z nej-

1| Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu GA ČR č. P405/12/G148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.

důležitějších je stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení ze dne 2. září 1415², který se dochoval v jednom z osmi latinských originálů, dnes uloženém v Edinburghu. Český překlad známe z mnohých opisů³, mj. i z opisů ve *Starých letopisech*⁴. Věrohodné informace o konci života pražského mistra a kazatele přinášejí zejména osobní svědectví Petra z Mladoňovic (u Třebíče), který jako písař doprovázel do Kostnice Jana z Chlumu⁵ a byl tam s Janem Husem v blízkém kontaktu. Mladoňovicova původně latinská zpráva byla zřejmě samotným autorem záhy přeložena do češtiny a dochovala se v četných opisech i pozdějších tiscích, což svědčí o zájmu, který mezi čtenáři vzbuzovala.⁶ Kromě ní máme k dispozici i další prameny, které informují o Husově procesu, zejména *kroniku kostnického koncilu*⁷ Ulricha z Richentalu (+ 1437), v níž jsou Janu Husovi a Jeronýmovi Pražskému věnovány obsáhlé pasáže, nebo mladší texty, které jsou ovšem výrazně založené na uvedeném Mladoňovicovu textu, totiž *Vypravování o smrti Husově*⁸ a *Život M. Jana Husa* od Jiřího Heremity (tisk z roku 1533)⁹.

2. Staré letopisy české a smrt Jana Husa

Tento příspěvek je založen na textech *Starých letopisů českých* (dále *SLČ*), tj. kronik referujících o událostech spojených s husitskými bouřemi, včetně jejich dozvuků. Pracovali jsme s kolekcí 33 česky psaných prozaických rukopisných textů, které pocházejí z období poloviny 15. až začátku 17. století (jejich soupis včetně uzuálních zkratk k jejich označení je uveden v závěru příspěvku). Je nabíledni, že ani *Staré*

- 2| Nejnověji je stížný list publikován v překladu z latiny do současné češtiny od Amedea Molnára v knize Petra Čorneje et al., *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Jana Husa 1415–2015*, Okrouhlice: Spolek Za záchranu rodného domu malíře Jana Zrzavého v Okrouhlici 2015, s. 9–13.
- 3| V r. 1495 byl též otištěn v tzv. dodatku k utrakvistickému pasionálu.
- 4| Stížný list je zapsán v textu T, kde je chybně datovaný rokem 1416; parafrázován je v textu S₁.
- 5| *Letopisy* mylně uvádějí, že byl písařem u Václava z Leštna.
- 6| Jen z období středověku máme k dispozici minimálně 6 rukopisných opisů a prvotisk dodaný ke kališnickému pasionálu, dnes dochovaný v tzv. *Jenském kodexu*. Synoptickou edici s paralelním latinským textem vydal Václav Novotný v publikaci *Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janovi Husovi a M. Jeronýmovi z Prahy, Prameny dějin českých VIII*, Praha 1932, s. 121–149, text z Jenského kodexu připravila Milada Nedvěďová pro publikaci *Hus a Jeroným v Kostnici*, Praha 1953, s. 151–175.
- 7| Překlad do slovenštiny je otištěn v publikaci Mária Papsonová — František Šmahel — Daniela Dvořáková (eds.), *Ulrich Richental: Kostnická kronika. Historické rozprávania o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov*. Budmerice, Rak 2009.
- 8| *Vypravování o smrti Husově* vydal Václav Novotný v publikaci citované v pozn. 6, s. 222–227 a později M. Nedvěďová v publikaci citované v téže poznámce, s. 203–213.
- 9| Dochoval se jediný tištěný exemplář z roku 1533, http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000005306&local_base=KPS; vydal V. Novotný v publikaci citované v pozn. 6, s. 377–383 a později M. Nedvěďová v publikaci citované tamtéž, s. 215–228.

letopisy české informaci o Husově smrti v roce 1415 nemohou opominout, přes to, že se jedná o událost, která stojí před faktickým výchozím bodem *Starých letopisů*. Nedochovaný archetyp letopisů, pravděpodobně psaný latinsky, totiž vznikl až v roce 1432 a neznámý kronikář zahájil své zápisky zprávou o novoměstské defenestraci v roce 1419¹⁰, kterou oprávněně považoval za zlomový okamžik. Letopisy však více či méně, stručně či obsírněji navazují na kronikářské práce dřívější, zejména na kompilační dílo *Cronica Bohemorum*, a líčí, často podle jeho znění, i události předcházející výbuchu husitského hnutí, zcela pochopitelně včetně zprávy o smrti mistra Jana Husa.¹¹

Přes výše řečené však obratem musíme konstatovat, že informace o Husově upálení není obsažena ve všech 33 textech. Přirozeně chybí v rukopisech, které z různých důvodů ve svém historickém líčení rok 1415 vůbec nezahrnují. Jedná se o texty C, h, O a O₁, které jsou tradičně zahrnovány do kolekce *Starých letopisů českých*, ačkoliv husitskou revoluci přímo nezachycují. Zprávu o Husově upálení neobsahuje text G, v němž několik listů chybí, a dále rovněž velmi fragmentární text U. Není ani v textově vzájemně velmi blízkých rukopisech D a V, i když zprávy z okolních let v nich nalzáme: tyto texty jsou pravděpodobně opisem předlohy, která zprávu o Husově smrti neobsahovala. Zda v předlohovém textu byla tato informace vynechána vědomě, či nevědomě, nelze jednoznačně stanovit.

Ve zbývajících 25 letopisech se o Husově úmrtí již píše, a to v různých podobách. Na základě textace zápisu o upálení Jana Husa můžeme letopisy rozdělit do několika skupin současně odrážejících časový horizont vzniku rukopisů. Jsou to texty starší redakce (2.1), texty mladší redakce (2.2) a texty smíšeného charakteru, vykazující vlastní či jinak specifickou textaci (2.3).

2.1 texty starší redakce (A, a, B, b, Q, S₁, X)

2.1.1. Nejstarší texty *Starých letopisů* dělí odborná literatura na texty vzniklé v pražském regionu a texty z východočeské (královéhradecké) oblasti.¹²

2.1.1.1 *texty pražského okruhu*

2.1.1.1.1 text Q

Česky psaným letopisem, který je nejbližší znění latinského archetypu *SLČ*, je text Q z poloviny 15. století. Ten se v relaci o smrti Jana Husa omezuje zejména na uve-

10| Viz Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová (eds.), *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*. Praha, Filosofia 2003, s. XXVII (předmluva P. Čorneje).

11| Tamtéž, s. XXVI.

12| Srov. Petr Čornej, *Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie*. In: *Problémy dějin historiografie IV. AUC – Philosophica et historica 1*, 1988, s. 39.

dení data, které stanoví dvojím způsobem, a způsobu smrti; nepíše, kde k události došlo, ani nic bližšího o Husově osobě. Strukturou tato zpráva nijak nevybočuje z obvyklé analytické formy s důrazem na časové určení, nevykazuje žádné zvláštní komentáře, emoce či hodnocení:

Léta božieho MCCCCXV. upálen jest mistr Jan Hus v sobotu po sv. Prokopu, to jest v ochtáb svatého Petra. (Q220v).¹³

2. 1.1.1.2 texty A, a, X (a text S₁)¹⁴

Rovněž v dalších textech z poloviny 15. století, které vznikly v pražském regionu, je zpráva velmi stručná, avšak je doplněno alespoň místo mistrovy smrti:

Léta tisíc CCCCXV upálen jest mistr Jan Hus v Kostnici ochtáb svatého Petra a Pavla (A225r, podobně i text X z 2. poloviny 15. století). Mladší, ze začátku 16. století pocházející letopis S₁ formuluje zprávu stejně,¹⁵ avšak ponechává název města v podobě bližší cizímu názvu (v *Konstancí* S₁50r). Podobně postupuje letopisec textu malé a, který navíc doplňuje informací o Husově působišti: *mistr Jan Hus, kazatel pražský* (a244r).

2. 1.1.2 texty východočeského okruhu

Nejstarší východočeské letopisy z druhé poloviny a konce 15. století (B, b) přinášejí rovněž velmi stručnou informaci.

2. 1.1.2.1 text B

Letopisec doplňuje přístavek, který má pozitivně hodnotící funkci: *Také v to léto třetí den po sv. Prokopě upálili sú v Konstancí mistra Jana Husa, velebného kazatele* (B190v). Adjektivum *velebný* znamená ve spojení s označením duchovní osoby ‚úctyhodný, ctihodný‘; neodlišuje se tedy od významu v současném jazyce.

2. 1.1.2.2 text b

Přístavek *velebný kazatel* je v textu b vynechán, navíc se dle letopisu upálení událo v pondělí, což je mylná informace¹⁶: *Item léta M.CCCC.XV. ten pátek před svatým Vítem ráno byla proměna na slunci. A také toho léta upálili jsú mistra Jana Husi v ten pondělí, ochtáb svatého Petra přede žněmi.* (b120v). Poněkud zarazí kontext, v němž se zpráva o kostnické hranici objeví – je těsně navázána na informaci o *proměně na slunci* v červnu 1415. K ní jsou jako logický doplněk či logické vyústě-

13| Zpráva téměř přesně koresponduje s latinským textem, jak jej předkládá archetypu blízký text z Chronicon Treboniense (SOA Třeboň, sign. A7). Jedinou odchylkou je, že latinský text uvádí i druhého z apoštolů (tj. Pavla): *Anno Domini MCCCCXV combustus est magister Iohannes Hus sabatho post diem sancti Procopii, hoc est in octava sanctorum Petri et Pauli apostolorum* (16v).

14| Rozsáhlý text S₁ má styčné body jak s pražskou, tak s východočeskou redakcí.

15| Letopis S₂ se však k životu a smrti Jana Husa opakovaně vrací také přepsáním důležitých dokumentů husitského období.

16| Určení dne, kdy k upálení došlo, je mylné i v jiných letopisech, jak plyne z dalších citací.

ní zapsána slova o Husově smrti, která snad mají v tomto kontextu nabyt sekundární význam: s Husovým upálením je spojena informace o nezvyklém úkazu vždy značícím příchod událostí s mimořádně negativním dopadem na lidské pokolení.¹⁷ Význam zprávy se tímto spojením násobí a zároveň je potlačen možný čtenářův dojem, že o úmrtí Jana Husa se referuje jakoby mimoděk, bez zvláštní pozornosti.

2.1.2. Tyto nejstarší texty *SLČ* z poloviny až konce 15. století, které jsou spjaty s pražskou či královéhradeckou oblastí, vykazují až podivuhodně stručnou formulaci o Husově smrti, formulaci prostou jakýchkoliv emocí či hodnocení. Jen v některých se objevují podrobnější informace, např. o místě působení (*pražský kazatel*) či úmrtí (*v Kostnici*). Takový stručný zápis lze vykládat dvojím – protichůdným – způsobem: buď byly osudy mistra Jana natolik známé (z jiných zdrojů), že se nebylo třeba k nim více vyjadřovat, nebo naopak, informace již pozbyly v českých zemích aktuálnosti a kronikáři necítili potřebu se o nich podrobněji šířit, možná i při vědomí bouřlivých a zkázonosných událostí, které Husovo působení a jeho odsouzení uvedlo do pohybu. Jak již bylo napsáno výše, zprávy o událostech okolo roku 1415 bývají převzaty z jiných zdrojů, zejména z práce *Cronica Bohemorum*, která vznikla v umírněném katolickém prostředí; její tvůrce zřejmě neměl potřebu se o úmrtí Jana Husa široce rozepisovat a ani jeho pokračovatelé zprávu nikterak výrazně nerozváděli.¹⁸

2.2 texty mladší redakce (E, F, H, I, K, L, M₁, N, N₁, P, P₁, R, S, T, Z, Ž)

Druhá skupina letopisů je rukopisy zastoupena mnohem četněji. Letopisy obsahují několikařádkovou zprávu o Husově osudu, která podává klíčové informace o tom, co a za jakých podmínek se během zasedání koncilu stalo a co vedlo k odsouzení Jana Husa k smrti. Zpráva zmiňuje především Husovu obranu jeho učení a postup kostnického koncilu, který odsoudil mistra Jana i přes Zikmundův ochranný glejt a na základě pochybných svědectví. Ve zprávě jsou jmenovány důležité osobnosti této události, kromě Jana Husa je to císař Zikmund, král Václav a farář Michal z Brodu (řečený de Causis). Důraz je také dán na vypjatě nesouhlasnou reakci krále Václava a jeho dvora a obvinění kněží z Husovy smrti. Krátká zpráva končí odkazem na relaci o Husově odsouzení od očitého svědka Petra z Mladoňovic, z níž se zájemce může dozvědět o procesu podrobnosti. Mladoňovic je přitom mylně odkázán do služeb Václava z Dubé a Leština, ačkoliv působil u Jana z Chlumu. Toť kostra záznamu.

17| Srov. A tak, když bývá zkažení slunce neb zatmění, že to léto a druhé potom bývá újma na mnohých věcech a škoda veliká a drahota. (S₁107v)

18| Za tuto připomínku děkuji P. Čornejovi.

2.2.1 text F

Zprávu ocitujeme z jednoho z nejstarších zápisů, z letopisu F z 2. poloviny 15. století:¹⁹

Upálen mistr Jan Hus²⁰

Léta ot narozenie syna božieho tisícieho čtyřstého patnáctého v pátek svatého Petra upálen jest mistr Jan Hus v Konstanci, jsa odsúzen a potupen skrze sbor konstanský pro některé artikule, kteréž jest v Praze a v Čechách kázal, k nimž jest odpieral tak daleko, dokudž jemu bylo // dopuštěno, k některým se znal a k některým se prostě neznal, pravě, že sú jemu změnili a že jest přidáno něco aneb uřato²¹. Pravých nechtěl ustúpiti, což jest u Praze a v Čechách kázal, leč by jemu lepším písmem bylo ukázáno. A tak pravie, že se jest jemu to stalo za klejtem krále Zigmundovým, uherského. Král Václav s svými dvořany i s jinými mnohými lidmi urozenými velmi se z toho rozhněval a praviece, že se jest to jemu nemělo státi za takovým ubezpečenstvím a ku potupě české koruně. A tak velikú zlobu vzeli proti kněžstvu, praviece, že jsú oni toho veliká upálenie příčina skrze své svědečstvie, kteréž jsú proti němu vydali psané, a někteří tam osobně byli,²² // jakožto Michael de Causis etc., farář od Svatého Vojtěcha z Smradař, a proto se do Čech nikdy nesměl vrátiti, a jiní etc. Kto pak chce dále věděti, kterak sú s ním tam v Konstanci nakládali, ten čti Život mistrův Husův, kterýž jest sepsal mistr Petr z Mladějovic, jenž jest v ty časy byl v Konstanci, jsa písařem u pana Václava s Leštna nahoře psaného. (F96v–97v)

2.2.2 filiace textů

Variace na uvedenou zprávu se vyskytuje v 15 letopisech a (s výjimkou textu M₁) její obsah se obměňuje jen mírně. Kromě logických posunů pravopisných či hláskových shledáváme rozdíly na lexikální úrovni, kdy se v některých textech objevují výrazy navíc, a ve slovosledu. Pomocí softwarového nástroje CollateX²³ jsme porovnali všech 15 letopisů a podle zjištěných rozdílů jsme texty roztřídili do tří podskupin. Do první podskupiny patří texty I, E, K, S, do druhé texty P, P₁, F a do třetí texty N, N₁, R, Z, Ž, H, T, k nimž přiřazujeme ještě styčné texty L a M₁. V některých částech se shodují texty podskupiny 1 a 2, v jiných podskupiny 2 a 3; v níže uvedené tabulce v příkladech zachycujeme tyto shody a rozdíly:

19| Zpráva je v textu zapsána s několika chybami, např. s mylným zopakováním některých slov.

20| „Nadpis“ je zapsán červeným inkoustem touž rukou na levém okraji.

21| V ostatních letopisech je místo *uřato* sloveso *ujato*.

22| Text *skrze své svědečstvie, kteréž jsú proti němu vydali psané, a někteří tam osobně byli* je v rukopise omylem zopakován na rozhraní stran dvakrát.

23| Viz <http://collatex.net/>.

1. podskupina I, E, K, S	2. podskupina P, P ₁ , F	3. podskupina N, N ₁ , R, Z, Ž, H, T + L, M ₁
Pak ihned po tom...	(Léta) ot narozenie syna božího...	(Léta) ot narozenie syna božího...
v Praze kázal...	v Praze a v Čechách kázal...	v Praze a v Čechách kázal...
jest odpieral...	jest odpoviedal a odpieral...	jest odpoviedal a odpieral...
jakž mu jest bylo dopuštěno...	dokudž jemu jest bylo dopuštěno...	dokudž jemu jest bylo dopuštěno...
A tak toho nechtěl ustúpiti...	Pravých nechtěl ustúpiti...	Pravých nechtěl ustúpiti...
lepší písmo...	lepším písmem...	lepším písmem...
uherského krále...	krále uherského...	římského a uherského krále...
velmi se proto zbúřil...	velmi se z toho rozhněval...	velmi se z toho rozhněval...
skrze své svědectvie...	skrze své svědectvie...	skrze své křivé svědectvie...
de Causis...	de Causis...	de Causis alias/jinak z Netolic...
i jiní...	i jiní...	i jiní jeho nepřátelé...
Petr z Mladenovic...	Petr z Mladějovic...	Petr z Mladenovic z Moravy...
Václava z Leštna nahořepsaného	Václava z Leštna nahořepsaného	Václava z Leštna

Mezi archetypem a jednotlivými texty rozdělenými do těchto tří podskupin jistě neexistovala přímá vazba; předpokládáme naopak existenci dalších mezistupňů. Kromě nadepsaných rozdílů totiž existují další shody a rozdíly, které některé texty vzájemně propojují. Například místo *lidmi urozenými* uvádějí texty Z, Ž a N₁ (nikoliv však text N!) chybně jen *lidmi rozenými*, dále místo *lepším písmem bylo ukázáno* mají texty P, P₁ a R *lepším písmem bylo pokázáno*, poněkud kostrbatý slovosled *že se jemu to stalo za krále Zigmundovým, římského a uherského krále, glejtem* spojuje texty H, R, T, P a P₁ atp. Stanovit, jak těsné jsou vztahy mezi jednotlivými texty, případně přesněji se vyjádřit o předlohových textech, je obtížné. Mohlo by se soudit, že nejbližší vztahy budou mezi rukopisy, které se od sebe liší označením písmenem bez indexu a písmenem s indexem, což na základě zprávy o Husově smrti můžeme potvrdit u textů P a P₁, nikoliv však u textů N a N₁, S a S₁ a M a M₁. Zajímavý a málo probádaný je text F, který jsme sice přiřadili na základě převažujících rysů do druhé podskupiny, avšak na formulacích je zřejmé, že pisar

text upravoval a nepřepisoval jej automaticky a bez zásahů. Připomenutí se zasluží i fakt, že letopis F v roce 1819 opsal Václav Hanka.²⁴

2.2.3 Lingvistická poznámka ke zprávě

V tomto komentáři si všimneme několika lexikálních či gramatických jevů, které jsou zajímavé z hlediska lingvistického nebo které mají vliv na interpretaci zprávy.

Výrazy *potupiti* a *potupa*²⁵ jsou zde užity v abstraktním významu, i když ve staré češtině je často doložen i význam konkrétní, vyjadřující ‚těžkou hmotnou nebo tělesnou újmu, resp. zničení, zahubení‘. U slovesa *potupiti*, vztahenému k osobě mistra Jana, lze uvažovat nejen o významu ‚pokořit, zhanobit‘, ale i o významech tendujících k právníké terminologii, tj. ‚odsoudit, prohlásit vinným‘. Zároveň lze oprávněně uvažovat i o religiózní terminologické modifikaci významu slovesa *potupiti*, tj. ‚znesvětit, zneuctít‘, který by odpovídal procesu odsvěcení mistra Jana Husa.²⁶

Také sloveso *odpíerati* s vazbou *k čemu* představuje právníký termín a znamená ‚popírat něco, vyvracet‘²⁷; mnohem častěji než vazba s předložkou *k* se však ve staročeském lexiku vyskytuje bezpředložkový dativ (*odpíerati čemu*).

V citaci ze zprávy o kostnickém jednání je zapsáno, že Jan Hus *k některým [artikulím] se znal a k některým se prostě neznal*. Lexikální jednotka *prostě* je ve staré češtině mnohem složitěji strukturovaná než v současné češtině, kdy se často vyskytuje jen jako částice, která je v běžně mluvené současné češtině velmi frekvencovaná. Její význam se však dnes stále více vyprazdňuje a lexém klesá v prostředek, který pouze dotvrzuje a zdůrazňuje vlastní výpověď, příp. v tzv. slovo vycpávkové.²⁸ V citovaném spojení je však *prostě* adverbiem s významem ‚naprosto, zcela‘,²⁹ a tudíž vnáší do výpovědi výrazné zpřesnění děje vyjádřeného slovesem *neznati*.

Pozornost zasluhuje spojení předložky *za* s instrumentálem: *stalo se za glejtem*, tj. ‚v době působnosti glejtu, pod glejtem‘. Významově rozmanitá předložka *za* se zde vyskytuje ve významu adverbialním;³⁰ v tomto významu ji ze současné

24| Opis je dochován v Knihovně Národního muzea v Praze pod sign. III F 9 a je dostupný též ve fotokopiích na stránkách *Manuscriptoria* (www.manuscriptorium.com).

25| Staročeské výrazy uvádíme hláskoslovně v lexikální formě, v níž se vyskytují v textu.

26| Srov. *Staročeský slovník*, Praha, Academia 1968–2008, dostupný též ze stránek *Vokabuláře webového* <http://vokabular.ujc.cas.cz>, s. v. *potupa*, *potupiti*.

27| Srov. *Staročeský slovník*, cit. v předchozí poznámce, s. v. *otpíerati*.

28| Srov. *Slovník spisovné češtiny*, Praha, Academia 2005³, s. v. *prostý*.

29| Srov. *Staročeský slovník*, dílo cit. v poznámce 26, s. v. *prostě I/8*.

30| Srov. František Kopečný, *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena 1*, Praha, Academia 1973, s. 284; autor zde píše o přechodu k adverbialní funkci.

češtiny již neznáme a ani ve staré češtině není příliš běžná³¹. Častěji, i když také ne běžně, se tento význam ve staročeštině vystihuje pomocí předložky *pod*.³² Ve vymezených spojeních je možné doložit předložku *pod* s instrumentálem v tomto významu i v současné češtině (*pod glejtem, pod přísahou*). Ve spojení s něčím důvěryhodným či právně podloženým potvrzuje řádnost děje, k němuž se spojení váže.

Jednou z osob, která byla viněna z Husova odsouzení pro své nepravdivé svědectví, byl farář z pražského kostela sv. Vojtěcha a pozdější právník Michal (Michael) z Brodu, zvaný *de Causis*³³. Jan Hus ho nazývá *Michal Súdny*³⁴ a v textech třetí skupiny *Starých letopisů* (srov. 2.2.2.) je psán s přídomkem z *Netolic*, pro nějž jsme zatím nenalezli historické zdůvodnění. V textech R a T je přídomek ve formě *de Causis*, jinak z *Netolic*, v textech H, N, N₁, Z a Ž stojí *de Causis, alias z Netolic*.³⁵ – *Letopisy* identifikují pražský kostel svatého Vojtěcha místním určením z *Smradař*. *Smradaře* bylo ve 14. až 18. století pojmenování části pražského Nového Města blízko Vltavy, pro něž se užívalo též názvů *Jircháře* či *Zderaz*. Obě tato jména dosud existují v toponymech Prahy, v názvech ulic *V Jirchářích* a *Na Zderaze*; *Smradaře* již v pražském názvosloví zachyceny nemáme. Jména *Smradaře* a *Jircháře* jsou odvozena od pojmenování řemeslníků *smradař* (nebo *smradář*?) a *jirchář*, kteří zpracovávali zvířecí kůži, tedy koželuhů³⁶. Lexikální výraz *smradař* souvisí se zápachem, který při zpracování kůže vznikal, avšak slovo nemusí být ve staré češtině vždy dehonestujícím pojmenováním či nadávkou. Ostatně výraz *smrděti* znamenal nejen dnešní ‚smrdět, zapáchat‘, nýbrž, i když ojediněle, i ‚vonět‘. Nepochybně je, že pach linoucí se z koželužských dílen byl natolik silný, že motivoval název řemesla i místa, v němž se řemeslníci soustředili. Dle *Starých letopisů českých* bylo křivé svědectví Michaela *de Causis* důvodem, proč se nikdy nevrátil do Čech a zemřel v cizině, v Basileji. Píše se v nich, že se *nikdy nesměl do Čech vrátiti*. Sloveso *nesměti* má v dnešní češtině význam ‚nemít dovoleno‘, avšak ve staré češtině lexém disponoval významem ‚netroufat si, neodvažovat se, nebýt smělý‘.

31] Srov. Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba*. Praha, Academia 2007², s. 513–514.

32] Srov. *Staročeský slovník*, dílo cit. v pozn. 26, s. v. *pod D 5*.

33] Životní osudy Michaela z Brodu popsal mj. Václav Novotný, *M. Jan Hus: život a učení. Díl 1, Život a dílo*. Praha, Jan Laichter, 1919–1921, s. 466–468, kde Michala mj. na s. 466 hodnotí slovy: *prohnaný šibal, rodák z Čech, ale německého původu, Michal z Německého Brodu, člověk nepěkné minulosti a horší ještě budoucnosti*.

34] Srov. *M. Jana Husi korespondence a dokumentace* (ed. Václav Novotný), Praha, Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého 1920, s. 135 (*nabadače a nepřitele mého Michala Súdného*).

35] V textu P, P₁ a v textu F (i v Hankově opisu) stojí *de Causis etc., farář od Svatého Vojtěcha*.

36] Ve staré češtině se vyskytovalo též substantivum *bělokožec*, tj. ten, kdo bělí kůži, a také dodnes přetrvávající *koželuh*, srov. *Vokabulář webový*, dílo cit. v pozn. 26.

Poslední jazykovědnou poznámku k této pasáži věnujeme názvu spisu Petra Mladoňovice. Letopisy jej uvádějí ve formě *Život mistrův Husův*, tedy s užitím dvou adjektivních posesivních tvarů. V současné češtině bychom pro přivlastnění osobě identifikované dvěma substantivy užili druhý pád v skladební pozici neshodného přívlastku, tedy *Život mistra Husa*. Stará čeština však užívala posesivních adjektiv všude, kdy bylo možné takové adjektivum vytvořit. Preference genitivních tvarů před posesivními adjektivy je v těchto vazbách naopak znakem moderní češtiny.³⁷

2.2.4 text M₁

Zvláštní poznámku věnujeme textu M₁, který je stručným výtahem z textu hlásícího se ke třetí podskupině. Z textu byly zcela vyloučeny informace týkající se Husovy pře (žaloba a obhajoba) a zůstala jen informace o zlobě krále Václava a o vyvolaných nepokojích. Zprávu uzavírá odkaz na Mladoňovicovu relaci. Proč zůstaly jen tyto údaje? Lze z (ne)uvedení některých informací vyvozovat nějaké závěry o zvláštních úmyslech tvůrce textu M₁? Domníváme se, že nikoliv – zápis byl pouze zestručněn a omezen na dva nejdůležitější body: a) Husova smrt vyvolala dramatickou reakci (u krále i ve společnosti), b) více se čtenář dozví z jiného zdroje.

2.2.5 text L

Textem stylisticky jakoby z opačného pólu, než je text M₁, je letopis L z počátku 17. století, který se již pohybuje na žánrovém poli beletristického díla, se všemi jeho rysy. Zpráva nabyla na šíři a epičnosti, do textu přibýly sekvence, které vykreslují kontext události (tj. vyzdvížena je estetická funkce před informativní) a navozují náležitě intelektuální zpracování záznamu (akcentace funkce persvazivní). Letopisec základní text rozvíjí a doplňuje informace napomáhající žádoucí interpretaci – hned zpočátku konstatuje, že Jan Hus byl odsouzen kvůli článkům *křivě a nepravě sepsaných*. Na rozdíl od ostatních letopisů zdůrazňuje sourozenecký vztah mezi Zikmundem a Václavem, čímž se na pozadí obecně předpokládané rodinné harmonie zesiluje protichůdné jednání obou bratrů a text nabírá na dynamičnosti. Nejemotivnější je označení viníků Husovy smrti – kněží a lživých svědků, jejichž zlosti a závisti vedené skutky vyvolaly jednomyslné a bouřlivé pohoršení (*všickni lidé velice se rozzlobili proti kněžstvu a prelátům, pravíce jedněmi usty spolu, že sú oni největší příčina jeho upálení skrze své křivé a falešné svědky, kteréž sú proti němu z pouhé zlosti a závisti sepsali 25r*). Citová zainteresovanost plyne i z vět, v nichž si letopisec nařiká na nedostatečné slyšení Jana Husa před kostnickým tribunálem, kdy Husovi nebylo umožněno odpovídající měrou a odpovídajícím způsobem reagovat na vznesené žaloby, protože žalující spěchali pražského mistra upálit (*Ale mistru Janovi Husovi nebylo dáno volné slyšení ani dopuštěno*

37| Srov. Jan Gebauer, dílo cit. v pozn. 31, s. 158; též František Štícha, *Akademická gramatika současné češtiny*, Praha, Academia 2013, s. 730.

jemu, aby se mohl ze všeho vyvésti a ke všem artikulům odpověditi, neb sú s ním uspíšili na hranici 25r). Emotivnost je způsobena hromaděním výrazů s podobným (graduujícím) významem (tj. amplifikací), např. *artikule křivě a nepravě sepsané, křivě a falešné svědky, z pouhé zlosti a závisti* atd.

I pro autora textu L je spolehlivým pramenem Petr z Mladoňovic, na jehož text stejně jako jiní letopisci v závěru své zprávy odkazuje:

O upálení místra Jana Husi

Léta od narození syna božího tisícího čtyřstého patnáctého v ochtáb svatého Petra a Pavla upálen jest mistr Jan Hus, jsa odsouzen a potupen skrze ten zbor v Konstanci pro některé artikule křivě a nepravě sepsané. A to se stalo za krále Zigmunda uherského pod glejtem. A král Václav český, bratr jeho, s svými dvořany i s jinými urozenými a mnohými lidmi velmi se proto rozhněval, mluvíce, že se jemu toho nemělo státi pod takovým ubezpečenstvím, ku potupě vsí české zemi. A tak všickni lidé velice se rozzlobili proti kněžstvu a prelátům, pravíce jedněmi usty spolu, že sú oni největší příčina jeho upálení skrze své křivě a falešné svědky, kteréž sú proti němu z pouhé zlosti a závisti sepsali. A někteří se tam sami osobně vypravili, aby proti němu křivě svědčili. Ale mistru Janovi Husovi nebylo dáno volné slyšení, ani dopuštěno jemu, aby se mohl ze všeho vyvésti a ke všem artikulům odpověditi, neb sú s ním uspíšili na hranici. Kdož pak chce o tom šíře věděti, kterak sou tam s ním nakládali, čti sobě život místra Jana Husi, kterýž sepsal mistr Petr z Mladenovic z Moravy, jenž v ty časy byl v Konstanci, jsa písařem u pana Václava z Leštna, o němž nahoře připomenuto. (L25r)

2.3 texty smíšeného charakteru

V závěrečném oddíle se budeme věnovat zprávám, které vykazují větší míru samostatnosti, než tomu bylo u dříve uvedených záznamů.

2.3.1 text Dač

Prvním z nich je zápis v pamětech Mikuláše Dačického z Heslova ze začátku 17. století. Již dřívější výzkumy prokázaly – i přes časovou vzdálenost vzniku textů – spojitost s nejstaršími texty pražské redakce.³⁸

Léta 1415 v ochtáb svatých apoštoluov Petra a Pavla upálen jest mistr Jan Hus, kazatel pražský, v Konstanci na sněmu kněžském pro víru křesťanskou, jsa odsouzen za kacíře bludného. A to se stalo pod glejtem císaře Sigismunda témuž mistru Janovi daného, při kterémžto sněmu tejj císař Sigismundus byl sám osobně. Nota: Skrze což vznikly a následovaly ukrutné, hrozné války vojenské, mordy, boje, v Království českém i jinde, a zhouby veliké. (Dač9v)

Počátek zprávy o Husově smrti je shodný se zněním v letopise malé a, avšak text je doplněn o další informace. Jejich zdrojem může být zpráva Petra Mladoňovice, ale i jiný text. Jako na jiných místech svých pamětí i zde Mikuláš Dačický doplňuje

38 | Text byl proto zařazen do kritické edice těchto textů, srov. *Staré letopisy české*, dílo cit. v pozn. 10, s. 161–185.

vlastní komentář popsané události, který umísťuje přímo do textu (tedy nikoliv např. na okraj stránky). Válečné hrůzy dává do přímé souvislosti s upálením mistra Jana (*Nota: Skrze což vznikly a následovaly ukrutné, hrozné války vojenské, mordy, boje, v Království českém i jinde, a zhouby veliké.*). Tyto subjektivní komentáře autora opět dokumentují, že původní analytický charakter letopisů již byl dávno překonán, ze strohého historiografického díla se stávají díla disponující i jinými funkcemi než pouze informativní, na příklad kronika nebo paměti.

2.3.2 text M

Posledním textem, jemuž se budeme věnovat, je text M, který pochází ze stejné doby jako Dačického paměti.³⁹ Rozsáhlý kodex zahrnuje několik dějepisných textů a letopis M je zapsán na fol. 184v–456v, přičemž pro popis událostí zvláště 20. let 15. století je do textu zapsána *Husitská kronika* Vavřince z Březové.⁴⁰ Ta začíná líčením nového způsobu přijímání svátosti (pod obojí způsobou) v Praze roku 1414 a končí událostmi roku 1422. Popis smrti Jana Husa tedy pochází z pera Vavřince a pochopitelně vykazuje textaci odlišnou od formulací v textech *SLČ*. Samotné zprávě ještě předchází informace o zatmění slunce, které je podle slov kronikáře oznámením budoucího kostnického rozsudku. Jedná se tedy o další příklad, kdy se dává do souvislosti nezvyklý, hrozivý přírodní úkaz a neblahá událost ve společnosti:

Tuto se pokládá o zatmění času potupení na smrt mistra Jana Husi, toho svatého křesťanského kněze

Také 7. dne měsíce června, jenž byl pátek po svatém Bonifáci, v hodinu 10. zatmělo se jest všecko slunce tak, že nemohli jsou mše sloužiti bez světla, na znamení, že slunce spravedlivosti Kristus v srdcích prelátských mnohých, na smrt M. Jana Husi v blízkém času skrze concilium dychtějících, bylo zatmělo.

O smrti a umučení mistra Jana Husi a o jeho z kněžství skládání

Potom v sobotu v ochtáb svatého Petra a Pavla apoštolův, totižto 6. dne měsíce července, M. Jan Hus, svatého Písma bakalář učený, muž životem // a mravy se stkvoucí a věrný kazatel Čtení svatého, k složenému svědectví falešnému a mistra Štěpána Páleče, doktora svatého Písma, a Michala de Causis, faráře od Svatého Vojtěcha z Nového Města pražského, z strany kněžstva českého ustavičnému nabádání, krále také Zikmunda ponoukaní, aniž ovšem dáno jest jemu které slušné slyšení, aby mohl svou nevinu očistiti, skrze to concilium konstanské k smrti jest odsouzen a neprávě potupen. Jehožto z ouřadu kněžského v zjevném sedadle toho concilium složili sou a duchovní moc dala jej moci světské. Kterýžto ven z města

39| Určit autora jedné z částí letopisu M se ve své stati pokusila Zdena Blechová, K autorství rukopisu M Starých letopisů českých, *Listy filologické* 98, čís. 4 (1975), s. 220–232.

40| Transkribovaná edice *Husitské kroniky* je dostupná ze stránek *Vokabuláře webového* (<http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni>).

Konstanského jest vyveden a na jedné louce k sloupu ku podobenství prkna tlustého otesanému a do země vbitému, řetězy a provazy jsa přivázán, snopy slamennými a otýpkami dřívím okládán, „Kriste, synu Boha živého“ vesele jest spíval, a spálen. Po jehožto spálení aby kosti a prach z jeho těla na zemi nezůstal, také popel do řeky Rýna, jenž odtud nedaleko teče, ku potupě Čechů jest uvržen. O jehožto vězení a potupení i smrti pořádu jinde plněji jest vypsáno a položeno. Protož když jsou jej umrtvili, kněžstvo nehodné, zvláště v Království českém a Markrabství moravském, kteříž jsou potupení jeho pomocí peněz i jinými rozličnými obyčejí způsobili sou i k zahynutí přivolili, spravedlivým božím soudem den ode dne znamenitě více a více jich statku odjímáním z míst svých a důstojenství svého jsou vyháněni, ano i na těle zkažení trpěli jsou, jakož níže světleji o tom bude praveno. (M204rv)

2.3.2.1 Lingvistická poznámka ke zprávě

Již výše (2.2.3) jsme věnovali pozornost lexikálním jednotkám *potupiti* a *potupa*. I ve Vavřincově zprávě se tato slova vyskytují a navíc je uvedeno ještě substantivum *potupení*. Sloveso *potupiti* a jeho čeleď představuje jeden z klíčových výrazů vystihujících společenský dopad procesu a smrti Jana Husa na české země a také náladu, která ve společnosti tehdy panovala. Opět je zřejmé, že tyto výrazy modifikují svůj význam terminologicky.

Letopisec zdůrazňuje, že mistr Jan byl odsouzen mj. na základě iniciativy českého kněžstva a krále Zikmunda, přičemž k označení jejich činnosti užívá deverbativ *nabádaní* a *ponoukaní*. Obě tato slova jsou ve starší češtině užívána v kontextech označujících kladné i záporné situace, avšak vždy jde o aktivity nepřímé, zprostředkované. Autor tedy užitím těchto výrazů naznačuje, že obvinění Jana Husa neprobíhalo přímo, nýbrž zákulisně, prostřednictvím nastrčených osob atp.

Nejenže byl Hus obviněn za použití „nečestných prostředků“, ale nebylo mu ani umožněno se adekvátně hájit. Autor textu uvádí, že se mu nedostalo *slušného slyšení*. Zatímco v dnešní češtině je u adjektiva *slušný* za základní, nejfrekventovanější význam považován význam ‚zdvořilý, jsoucí ve shodě s pravidly slušnosti‘⁴¹, v letopise se ještě jedná o význam obecnější – ‚vhodný, náležitý, příslušný‘⁴². Adjektivum tedy vyjadřuje, že Husovi nebylo dáno slyšení, které by odpovídalo vznesenému obvinění.

Posun významu je patrný i v užití adjektiva *zjevný* (*zjevné sedadlo*). Zatímco v současné češtině převažuje význam ‚zřejmý, patrný‘, v kronice se přídavné jméno užilo ve významu ‚(dobře) viditelný‘. Hus byl odsvěcen na místě, které bylo dobře viditelné celému shromážděnému plénu, potažmo celému světu.

41] Srov. *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha, Academia 1960–1971, dostupný z www.ssjc.ujc.cas.cz, s. v. *slušný*.

42] Viz *Vokabulář webový*, dílo cit. v pozn. 26, s. v. *slušný*.

Přihlížející měli bez překážky vidět, že kazatelův osud byl převeden z pravomoci církve do kompetence světské moci.

Na první pohled je zarážející formulace, že slyšení mělo přispět k tomu, *aby mohl svou nevinu očistiti*. Staročeské prameny totiž dokládají sémantickou spojitelnost slovesa *očistiti* pouze s výrazy vyjadřujícími realitu obecně negativně hodnocenou, např. *špína, nečistota, hřích* atp., nikoliv s výrazy opačného významu. Uvedené vyjádření tedy považujeme za chybný zápis: v rukopise mělo být zapsáno: *aby mohl svou vinu očistiti*.

Rovněž mistr Vavřinec doplňuje svou zprávu o kostnickém procesu informací o dalším zdroji informací. Píše, že *o...vězení a potupení i smrti pořádu jinde plněji jest vypsáno*. Výraz *pořád* se do nové češtiny dochoval pouze jako adverbium, avšak stará čeština jej dokládá ještě jako substantivum. Ve spojení s genitivem má význam „průběh, časový sled“.⁴³

V závěru zprávy Vavřinec z Březové podotýká, že zákeřné chování kněžstva nezůstalo nepotrestáno, a připomíná zbavování kněžích postů i majetku, o němž bude ještě v kronice psáno. Užívá při tom obratu *světleji o tom bude praveno*. Adverbium *světle* se v dnešní češtině v kontextu s mluvením či komunikací již vůbec neužívá, na rozdíl od frekventovaného adverbia *jasně*, i když v současném lexiku zároveň existují deadjektivní slovesa *objasnit* a *osvětlit*. Stará čeština však obě adverbia, *světle* i *jasně*, užívala jako synonyma, s významem „jasně, zřetelně, jednoznačně“.

3. Závěr

Zprávu o úmrtí Jana Husa zachycuje 25 textů *Starých letopisů českých*. Texty je možné rozdělit do tří skupin; do dvou skupin jsme shrnuli rukopisy, které spojuje obdobná textace a časový horizont vzniku (15. století × mladší texty). Třetí skupina obsahuje texty, jež nebylo možné jednoduše přiřadit k zbylým skupinám.

Výrazným znakem první skupiny je stručnost, s jakou zprávy informují o upálení – vesměs je uvedeno jen jméno kazatele a datace (často s chybným určením dne), kdy se událost odehrála, někdy také místo. V textu malé b je zpráva těsně připojena k informaci o nezvyklém úkazu na slunci, čímž by se mohla zdát ještě více upozaděna, avšak ve výsledku se naopak výsledný tragický dojem obou událostí stupňuje. Tato strohost je jistě podmíněna stále ještě téměř analytickou strukturou nejstarších letopisů. Lze promýšlet i hypotézy, že mohla být způsobena dostatečnou známostí smrti Jana Husa z jiných zdrojů (např. z relace Petra

43 | Srov. *Staročeský slovník*, dílo cit. v pozn. 26, s. v. pořad 3.

z Mladoňovic), či že připomínka události nebyla v tehdejších Čechách z různých důvodů příliš žádoucí.

Druhá skupina, tj. mladší letopisy z 16. až 17. století, naopak věnuje kostnickému koncilu a odsouzení mistra Jana značnou pozornost. Opomineme fakt, že některé texty otiskují i jiné dokumenty vztahující se k Husově smrti, např. stížný list české a moravské šlechty. Jádrem zprávy o upálení Jana Husa se soustředí především na okolnosti soudu a vynesení rozsudku. Jmenuje (obecně či konkrétními jmény) ty, kteří k vynesení odsuzujícího rozsudku nejvíce přispěli, a vypočítává důvody, proč rozsudek nebyl spravedlivý (nedůvěryhodná svědectví, zkreslené důkazy, existence ochranného císařova glejtu, malý prostor obžalovaného k obhajobě). V nejmladších rukopisech (L a M) se přímo hovoří o *falešných svědcích*. Ani v těchto zprávách nevystupuje do popředí úděl Jana Husa jako konkrétního člověka, jeho smrt je hodnocena především celospolečensky, v dopadu na další vývoj českých zemí. Opakování výrazu *potupiti, potupa, potupení* ve vztahu především k Českému království, působí v kontextu faktických i domnělých křivd, které se na kostnickém koncilu Janu Husovi, potažmo českým zemím, staly, až bolestínsky. Četnost emotivně zabarvených výrazů stoupá nepřímou úměrou ke stáří rukopisu; pro tyto mladší texty je charakteristické mj. hromadění významově podobných výrazů, které zvyšuje expresivitu textu, tj. enumerace, příp. i amplifikace (*křiví a falešní svědkové, zlost a nenávisť svědků*). Texty třetí skupiny se od druhé skupiny odlišují v konkrétním jazykovém ztvárnění, avšak nikoliv v žánrové modifikaci využívající specifické stylistické i jiné prostředky. Ze zprávy o smrti Jana Husa se postupně stává „příběh“, část kroniky coby zástupce žánru stojícího na pomezí informativní (historiografické) literatury a beletrie.

Literatura a prameny

Texty Starých letopisů českých

- text A, Archiv Pražského hradu, sign. H 6/3, polovina 15. století
- text a, Knihovna Národního muzea, sign. IV E 29, polovina 15. století
- text B, Knihovna Národního muzea, sign. II F 8, 2. polovina 15. století
- text b, Národní knihovna ČR, sign. XIX C 21, konec 15. století
- text C, Národní knihovna ČR, sign. XIX C 19, počátek 16. století
- text D, Národní knihovna ČR, sign. XIX B 26, polovina 15. století
- text E, Národní knihovna ČR, sign. XIX C 21, přelom 15. a 16. století
- text F, Moravský zemský archiv, sign. G 10, č. 432, 2. polovina 15. století
- text G, Národní knihovna ČR, sign. CIM D 94 (XXII.A.1), počátek 16. století
- text H, Národní knihovna ČR, sign. CIM D 93 (XXII.A.2), 1525
- text h, Národní knihovna ČR, sign. CIM D 93 (XXII.A.2), 1525

- text I, Národní knihovna ČR, sign. XIX C 19, 2. čtvrtina 16. století
text K, Knihovna Národního muzea, sign. IV E 28, 1518
text L, Knihovna Národního muzea, sign. III B 12, 16.–17. stol. (poč. 17.?)
text M, Národní knihovna ČR, sign. XIX A 50, 1619
text M₁, Národní knihovna ČR, sign. XXIII D 139, 1612
text N, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Wien, sign. HS W 737, 1. polovina 17. století
text N₁, Národní archiv, Česká dvorská kancelář, sign. 149, 1607
text O, Knihovna Národního muzea, sign. V E 89, 1524
text O₁, Knihovna Národního muzea, sign. V E 89, počátek 16. století
text P, Knihovna Národního muzea, sign. V B 24, 2. polovina 15. století
text P₁, Biskupská knihovna Litoměřice, sign. B I F 54⁴⁴, konec 15. století
text Q, Moravský zemský archiv, sign. G 10, č. 116, polovina 15. století
text R, Biblioteka Uniwersytecka, Wrocław, sign. M 1306, 1515–1535
text S, Knihovna Národního muzea, sign. V E 43, cca 1510
text S₁, Knihovna Národního muzea, sign. V E 43, cca 1510
text T, Národní knihovna ČR, sign. Osek 95, 80. léta 16. století
text U, Stadtbibliothek Bautzen, sign. 2° 56, 1478
text V, Cisterciácký klášter Vyšší Brod, sign. 101, polovina 15. století
text X, Knihovna Národního muzea, sign. II F 8, 2. polovina 15. století
text Z, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, sign. BJ 441, 1531
text Ž, Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sign. K 1, 1. třetina 16. století
text Dač, Knihovna Národního muzea, sign. V C 11, 1621–1626
text CT₁ (latinský), Státní oblastní archiv v Třeboni, sign. A 7, 15. století

Použitá literatura

- Blechová, Zdena, K autorství rukopisu M Starých letopisů českých, *Listy filologické* 98, čís. 4 (1975), s. 220–232.
Černá, Alena M. – Čornej, Petr – Klosová, Markéta (eds.), *Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy)*. Praha, Filosofia 2003.
Čornej, Petr et al., *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Jana Husa 1415–2015*, Okrouhlice: Spolek Za záchranu rodného domu malíře Jana Zrzavého v Okrouhlici 2015.
Čornej, Petr, Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie. In: *Problémy dějin historiografie IV. AUC – Philosophica et historica* 1, 1988, s. 35–56.
Gebauer, Jan, *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba*. Praha, Academia 2007².
Kopečný, František, *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena 1*, Praha, Academia 1973.
Nedvědová, Milada, *Hus a Jeronym v Kostnici*, Praha, SNKLHU 1953.
Novotný, Václav (ed.), *M. Jana Husí korespondence a dokumentace*, Praha, Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého 1920.

---

44 | Dle informace správce rukopisu má být signatura v budoucnosti změněna.

Novotný, Václav, *M. Jan Hus: život a učení. Díl 1, Život a dílo*. Praha, Jan Laichter, 1919–1921.

Novotný, Václav, Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janovi Husovi a M. Jeronymovi z Prahy, *Prameny dějin českých VIII*, Praha 1932.

Papsonová, Mária – Šmahel, František – Dvořáková, Daniela (eds.), *Ulrich Richental: Kostnická kronika. Historické rozprávanie o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov*. Budmerice, Rak 2009.

Slovník spisovné češtiny, Praha, Academia 2005³.

Staročeský slovník, Praha, Academia 1968–2008.

Štícha, František, *Akademická gramatika současné češtiny*, Praha, Academia 2013.

Vokabulář webový – webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny. [on-line] Cit. 5. 6. 2016. Dostupný ze stránek <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

„ANTIQUI,“ „MODERNI,“ „UNIVERSALISTE,“ „NOMINALES“: JAN HUS A PRAŽSKÁ UNIVERZITNÍ TRADICE MEZI ROKY 1366 AŽ 1409¹

MARTIN DEKARLI

ARBEITSGRUPPE VOLKSSPRACHLICHE TEXTE DES SPÄTMITTELALTERS
INSTITUT FÜR MITTELALTERFORSCHUNG
ÖSTERREICHISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

“Antiqui,” “Moderni,” “Universaliste,” “Nominales”: Jan Hus and Prague University tradition between the years 1366 to 1409

Abstract: This essay provides a reappraisal of existing knowledge concerning Jan Hus’s thought and works within the context of his time. The introduction summarises the two main influential interpretations governing the historiography from the second half of the 19th and 20th centuries. The first part reconstructs the origins and Wirkungsgeschichte of the reductive interpretation known as “the so-called precursors of Hus” introduced into modern historiography by the Czech historian František Palacký (d. 1876) and further developed mainly within Czech historiography, i.e. a priori postulated the influence of Conrad of Waldhausen (d. 1369), Jan Milíč of Kroměříž (d. 1374) and Matthew of Janow (d. 1383) on Jan Hus. The second parts draws attention to the interpretation that strives to reduce Jan Hus’s theology and philosophy to doctrinal positions of the English theologian John Wycliffe (d. 1384), another influential reductive paradigm in modern historiography presented by the Austrian historian Johann Loserth (d. 1936). The paper further highlights the weaknesses in both interpretations, especially their inadequate failure to reconstruct the proper historical framework where Hus’s thought had developed.

The main body of the study retraces the broader development of the intellectual traditions influential at the University of Prague between 1366 and 1409. It is the historical context and intellectual environment in which Jan Hus’s philosophy and theology emerged. The paper further focuses on the proliferation of the Prague nominalist schola communis. Specifically, it recalls several generations of masters mainly from the Bavarian, Saxon and the Polish nations and their strong acquaintance with Parisian nominalism by courtesy of the school enchiridions and commentaries on Aristotle’s works compiled by modern masters (moderni), such as Jean Buridan, Albert of Saxony and Marsilius of Inghen. The essay also presents the development of the realist intellectual tradition or old masters (antiqui), traceable in Prague from the 1380s onwards. The study also refers to the main controversies between nominalist and realist, in Prague jargon universaliste and nominales, especially debates on universalia realia.

1| Výzkum vedoucí k těmto výsledkům byl financován Evropskou vědeckou radou v rámci Sedmého rámcového programu (FP7/2007-2013) / ERC Grant č. 263672 a Evropské spolupráce ve vědeckém a technickém výzkumu / Projekt č. STSM-IS1301-27747.

Jan Hus was a prominent member of the Bohemian nation and the Prague realist tradition (antiqui and universaliste) which was profoundly influenced by the theological realism and intellectual heritage of John Wycliffe. Until the enforcement of the Decree of Kutná Hora – i.e. expulsion of almost seven or eight hundred students and masters from Prague and their flight to Leipzig and elsewhere – the realist tradition was in a minority within local intellectual discourse, but after May 1409 it prevailed and Bohemian realists seized the control over the university. After the most significant secession of the nominalist masters from Prague the process of crowding out collective memory begun. During this time Jan Hus invented a construct of the prevailing and ancient Bohemian intellectual tradition, including heterogenous Bohemian intellectuals within the Prague local discourse. During the 19th century historiography revived Hus's relicts on the alleged Bohemian intellectual tradition that reigned at Prague University during the late Middle Ages.

Keywords: Jan Hus; University of Prague in Late Middle Ages; Historiography; Nominalism-Realism
THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 62–101.

I.

Každé jubilejní výročí nějakého českého státníka, myslitele, či instituce obnažuje více než když jindy jejich živé stopy v naší přítomnosti. Nejinak a beze sporu ještě výrazněji je tomu u památky šesti set let od mučednické smrti Mistra Jana Husa. Naše přítomná každodennost je v případě slavného českého reformátora mnohem výrazněji dislokována ve své samozřejmosti. Silněji než obvykle jsme konfrontováni s růzností mající podobu cizí a vzdálené minulosti. Všude kolem nás se náhle probouzejí do té doby ztichlé hlasy. Výrazněji než obvykle zesiluje jejich šepot, navzdory tomu, že jsou od naší každodennosti vzdáleny propastí více jak šesti staletí. Ozvěny k nám doléhají záhadně aktuálním způsobem i přes neustále se prohlubující časovou trhlinu oddělující nás od doby a působení největšího z betlémských kazatelů. Odněkud z dálky k nám hovoří nezřetelná silueta muže, která se díky mimořádnému gestu dobrovolné oběti stala jednou z nejvýraznějších symbolických i ikonických postav české národní identity. Zásluhou celé řady dílčích stop a projevů, jež nás obklopují, si však zároveň uvědomujeme, jistou podivuhodnou blízkost mezi námi a siluetou muže skrytého za šepotem hlasů v současné přítomnosti, cítíme k němu i k jeho hlasu nevědomé sympatie a zvláštní pouto, které podivným způsobem přetrvává, trvá navzdory neustále prohlubující se vzdálenosti dalších let i staletí.

Před těmi, kteří se během jakéhokoliv významného výročí nacházejí na pomyslném konci článku tradice, nestojí pouze úkol připomenout či povinně zrekapitulovat živé stopy minulosti v naší přítomnosti, nýbrž též podat souhrn výsledků historiografie a pohledů na naši minulost, případně nastínit nové perspektivy i horizonty dalšího výzkumu. V následující studii se pokusíme přehodnotit dosavadní pohledy na myšlení a dílo Jana Husa v dobovém historickém kontextu. Naším cílem bude snaha představit způsob, jež umožňuje mnohem přesněji osvětlit

hlavní doktrinální struktury teologických a filosofických názorů betlémského kazatele. Pomocí několika konkrétních příkladů z kanonického literárního díla českého reformního intelektuála si ukážeme, jak je poměrně snadné včlenit jeho dílo i činnost do přesně vymezeného historického pole a širšího referenčního rámce pražské univerzitní tradice v jejím překotném vývoji mezi roky 1366 až 1409, místo toho, aby byly budovány apriorní a těžko prokazatelné siločáry vlivu či spojovány uzavřené koncepty i teorie na chronologicky dlouhou vzdálenost.

II.

S jistou mírou zjednodušení můžeme říci, že v moderním husitském narativu, počínajícím zakladatelským *œuvre* patriarchy českého historiografie Františka Palackého, existují dva extrémy nebo spíše přesněji redukce výkladu myšlení i díla Jana Husa v dobovém kontextu. První extrém představuje notoricky známé historiografické schéma „*takzvaných předchůdců Husových*“ mající podobu značně zjednodušené i okleštěné redukce apriorního postulátu vlivu Konráda Waldhausera (+1369), Milíče z Kroměříže (+1374) a Matěje z Janova (+1393) na českého reformního intelektuála. Druhým extrémem je pokus redukovat myšlení největšího z betlémských kazatelů na doktrinální pozice anglického filosofa a teologa Jan Wyclifa (+1384). Ve stručném historiografickém ohlédnutí nejprve shrneme křivky vývoje obou reduktivních interpretací. Poté představíme obsahovou strukturu širšího referenčního rámce a historické pole, ve kterém se rozvinulo myšlení i dílo největšího z betlémských kazatelů.

Základy první reduktivní interpretace položil František Palacký v programové přednášce, pocházející již z října roku 1842, známé pod jménem *Předchůdcové husitství v Čechách*. Po řadě tahanic s cenzurou byla uveřejněna česky až o tři dekády později v roce 1872.² Otec české historiografie přednášku věnoval několika osobnostem úzce spjatých s českou reformní tradicí. V poměrně stručných skicích původem rakouského mnicha náležejícího do řádu augustiniánů kanovníků a výmluvného moralistního karatele – Konráda Waldhausera, ohnivého kazatele české verze Františka z Assisi s Petrem Valdesem v jedné osobě s podivuhodnými rysy extatického mystika – Milíče z Kroměříže, hloubavého myslitele zakladatele teologie české reformace Matěje z Janova, též pronikavého kazatele polského původu Jana Štětky (+ cca. 1407), načrtl nejenom životní osudy těchto reformních horlitelů, rovněž zhodnotil i jejich literární dílo. Palacký zmíněnou programovou

2] František PALACKÝ, „Předchůdcové Husitství v Čechách,“ in *Radhost, Sběrka spisův drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky*, Díl II., Praha 1872, s. 297–356 (odkazujeme na poslední vydání František PALACKÝ, „Předchůdcové husitství v Čechách,“ in *Dílo Františka Palackého*, Sv. 3, J. Charvát (usp.), Praha 1941, s. 61–114). Ke genezi tohoto textu podrobněji Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876), Der Historiker der Tschechen im österreichischen Vielvölkerstaat*, Wien 2007, s. 208–209.

přednášku deklarativně označil za „*návěst pro budoucí zpytatele*“ a svou autoritou se zasadil o to, že v moderním husitském narativu byla kodifikována jako základní vrstva tradice české reformace. Zakladací akt patriarchy české historiografie byl však doslova prázdňým bianko šekem. Byl vytvořen zcela *a priori* a *ad hoc* pod vlivem četby *Pravidel* Matěje z Janova. V jedné pasáži, kterou byl Palacký inspirován, můžeme narazit na zmínku o kazatelské misii eschatologických proroků Waldhau-
sera a Milíče.³ Jeden z nejvýznamnějších českých historiků však neuvedl žádné jasné důkazy, které by prokazovaly Husovu návaznost na zmíněné reformní kazatele aktivní během poslední třetiny 14. století. Naopak tento úkol určil jako úkol budoucího výzkumu a uložil jej na bedra budoucím generacím. V průběhu druhé poloviny 19. století valná většina historiků, patrně pod vlivem autority otce české historiografie, z různých ať již konfesionálních či nacionálních táborů, zcela jednomyslně akceptovala Palackého pohled na Husovy duchovní předchůdce. Zmínit můžeme např. katolického kněze Antonína Lenze, ba dokonce v jisté značně roz-
mělněné a oslabené verzi překvapivě i Johanna Losertha.⁴ V moderní husitologii započala hegemonie historiografického schématu, jež akceptovala naprostá většina badatelů – někteří s žádnými, jiní s jistými dílčími výhradami – a přijala jej jako základní interpretační paradigma duchovních otců betlémského kazatele.⁵

Badatelský program patriarchy české historiografie podrobněji rozpracovali až na počátku 20. století dva čeští historikové. Prvním byl Vlastimil Kybal, mladší žák Gollova pozitivistického semináře, který v monografii o Matějovi z Janova dokázal syntetickým způsobem brilantně shrnout do té doby neznámé poznatky o životě i intelektuální tvorbě zakladatele teologie české reformace. Na monografické zpracování navázalo v dalších letech vydání i několika svazků historicko-kritické edice *Pravidel*.⁶ Druhým pak byl František Loskot, který zpracoval působení rakouského

- 3] Matthias DE JANOV, *Matthiae de Janov dicti Magister Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti*, lib. 3, tr. 5, d. 11, c. 6, Vol. III., Vlastimil Kybal (vyd.), Oeniponte (Innsbruck) 1911, s. 356–357.
- 4] Antonín LENZ, *Učení Mistra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho*, Praha 1875, s. 216–238 a Johann LOSERTH, *Hus und Wiclif, Zur Genesis der hussitischen Lehre*, Prag-Leipzig 1884, s. 29–51.
- 5] K některým pokusům o doplnění Palackého historiografického schématu z přelomu 19. a 20. století např. Václav FLAJŠHANS, „Předchůdcové Husovi, *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy a společnost* 13, 1904, s. 812–819; *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy a společnost* 14, 1905, s. 157–175, dále Václav FLAJŠHANS, „Pražští theologové kolem r. 1400,“ *Časopis českého musea* 79, 1905, s. 16–31 a nakonec Václav FLAJŠHANS, „Husovi učitelé,“ *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy a společnost* 18, 1909, s. 245–254.
- 6] Vlastimil KYBAL, *M. Matěj z Janova, Jeho Život, Spisy a Učení*, Praha 1905 (Vlastimil KYBAL, *M. Matěj z Janova, Jeho Život, Spisy a Učení*, Nakladatelství L. Marek, Brno 2000²), k historicko-kritické edici srov. Matthias DE JANOV, *Matthiae de Janov dicti Magister Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti*, Vol. I–V, V. Kybal, O. Odložilík (vyd.), Oeniponte (Innsbruck)–Praha 1908–1926. Podrobněji ke Kybalovu historiografickému dílu zvl. Jaroslav HRDLÍČKA, *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova*, Brno 1997 a dále Jaroslav HRDLÍČKA, *Hus a husitství v díle Vlastimila Kybala*, Brno 1999.

reformního kazatele Konráda Waldhausera s jeho kazatelskou misí v pozdně středověkých Čechách.⁷ Dále vylíčil osudy a prošel dochované kazatelské dílo „*otce české reformace*“ Milíče z Kroměříže, osobnosti, jež prý udala českému reformnímu živlu „základní tón.“⁸ Třetímu z řady duchovních praotců betlémského kazatele věnoval Loskot, díky o něco mladšímu Kybalovu zpracování, již mnohem menší pozornost, nicméně osobností Pařížského mistra se podle jeho názoru uzavřela „řada velikých předchůdců Husových.“⁹ Zásadou obou českých historiků získala Palackého teze přesně danou i kodifikovanou podobu, když za duchovní praotce české reformace byl všeobecně uznán a potvrzen katalog tří jmen – Konrád Waldhauser, Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova. Oba čeští historikové, podobně jako Palacký, ovšem interpretační schéma náležitým způsobem obsahově nezdůvodnili, ba ani se jim nepodařilo prokázat zřetelné spojnice mezi kanonizovaným trojlístkem jmen a Janem Husem. Nikomu to nevadilo. Žádný z badatelů se nad touto skutečností nepozastavil. Palackého paradigma se v moderním husitském narativu postupně proměnilo v určitou povinnou mantru či doslova zaklínadlo, protože snad každý další historik po Kybalovi a Loskotovi zařadil, a dodnes musí zařadit, zmínku o trojici nejvýznamnějších duchovních otců do líčení životních osudů největšího z betlémských kazatelů.

V průběhu prvních dekád 20. století se vůči Palackého historiografickému schématu nejvýrazněji vymezil Jan Evangelista Sedlák. Český katolický historik byl prvním interpretem v moderním husitském narativu, kdo se pokusil skutečně kriticky čelit autoritě posvěceného a kanonizovaného paradigmatu. Kritická revize interpretačního schématu patriarchy české historiografie spočívala v Sedlákově podání ve škrtnutí „*příčinné souvislosti*“ mezi Husovými duchovními praotci a osobou betlémského kazatele.¹⁰ Na základě podrobného studia literárního díla českého reformního mistra katolický historik připustil pouze marginální vliv třech reformních horlitelů z poslední třetiny 14. století na Jana Husa. Toto stanovisko prokázal malou četností i značnou nezřetelností Husových odkazů na literární díla jeho údajných intelektuálních praotců, kteří mu měli dřívějším působením pou-

7| František LOSKOT, *Konrad Waldhauser řeholní kanovník Sv. Augustina, předchůdce Mistra Jana Husa*, Praha 1909.

8| František LOSKOT, *Milíč z Kroměříže otec české reformace*, Praha 1911, s. 7–8, 10, 12, 31.

9| František LOSKOT, *M. Matěj z Janova*, Praha 1912, s. 32, v práci vyšel zejména z výsledků základní monografie Vlastimila Kybala.

10| Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Olomouc 1915, s. 369–370, shrnutí života i díla podávají Bohdan CHUDOBA, Vilém BITNAR, *Jan Sedlák (Církev a vlast II)*, Brno 1947, ve stručné podobě úvodní slovo k soubornému vydání časopiseckých studií viz Jan SEDLÁK, *Miscelanea husitica Ioannis Sedláka*, J. V. Polc, S. Příbyl (vyd.), Praha 1996, s. 7–11.

ze připravit půdu pro jeho vlastní činnost.¹¹ Poměrně originálním způsobem však Sedlák postihl dvě genealogické tradice, jejichž výslednicí bylo nejenom myšlení, nýbrž též působení největšího z betlémských kazatelů. První linii tvořili dle něho reformní kazatelé v čele s Palackého známým trojlístkem, ovšem i další reformně kazatelská esa jako Jan Protiva, Jan Štěkna, či Jan z Boru. Do druhé linie zařadil katolický historik pražské reformní intelektuály pokoušející se o nápravu a o zlepšení stavu pozdně středověké církve v období po vypuknutí papežského schismatu, ovlivněné především evangelickým doktorem, konkrétně Vojtěcha Raňkův z Ježova a Matěje z Janova (ovšem u obou myslitelů se Sedlákovi nepodařilo jasně prokázat jejich literární závislost na Janu Wyclifovi), dále generaci českých mistrů sdruženou kolem Stanislava ze Znojma, Štěpána z Pálče (u těchto myslitelů již stěžejní vliv oxfordského mistra katolický historik jednoznačně prokázal).¹²

V prvních dvou dekádách 20. století se stal prvním velkým strážcem Palackého interpretačního odkazu český pozitivistický historik Václav Novotný. Po Sedlákově kritice byl donucen nově revidovat i oživit Palackého historiografické schéma. Novotného zásluhou se v husitologii poprvé objevil nový pojem, „*české náboženské hnutí*.“¹³ Jan Hus představoval, v interpretaci českého pozitivistického historika, nový stupeň kontinuálního vývoje širšího náboženského hnutí a byl jistým průsečíkem předcházejícího vývoje tradice reformních kazatelů s intelektuálně pestrým dědictvím pražského universitního centra, konkrétně českého kroužku mistrů s jejich reformně-kritickým étosem, syceným zhruba někdy od devadesátých let transformativní recepcí a dědictvím Jana Wyclifa. Fyzikální pojmy příčiny a následku, jež Palacký použil k vysvětlení spojnic i vazeb mezi reformními mysliteli z poslední třetiny 14. století a Janem Husem, nahradil Novotný pod vlivem Sedlákovy kritiky biologickou terminologií. Mezi Husovými duchovními předchůdci a betlémským kazatelem existovala prý dle jeho názoru organická souvislost.¹⁴ Jasnější spojnice mezi v historiografii kanonizovaným trojlístkem a Janem Husem se pokusil český pozitivistický historik vybudovat až v monumentální Husovské biografii.¹⁵ Bohužel jejich četnost i výčet je – podobně jako dřívější Sedlákův pokus

11| Tamtéž, s. 376.

12| Tamtéž, s. 75.

13| Václav NOVOTNÝ, *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století, Část I. Do Husa*, Praha 1915, k tomuto pojmu dále srov. Pavel SOUKUP *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, Praha 2011, s. 14–15. K Novotnému historiografickému dílu zevrubně Jaroslava HOFFMANNOVÁ, *Václav Novotný (1869–1932), Život a dílo univerzitního profesora českých dějin*, Praha 2014.

14| Tamtéž, s. 4.

15| Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/1*, Praha 1919, s. 40, 48–49, 70, 72, 228–238 a Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/2*, Praha 1921, s. 256.

– velmi malý, přesněji skoro žádný. Novotný dohledal pouze několik málo textových i formálních shod, případně podobnosti témat několika málo kázání. Český pozitivistický historik tak nakonec dospěl takřka k identickému závěru jako jeho rival z katolického tábora. Podařilo se mu prokázat, podobně jako Sedláčkovi, pouze marginální vliv tří údajných intelektuálních praotců na Jana Husa.¹⁶ Novotný však dokázal své závěry velmi překvapivě i zcela „rozumně“ odůvodnit. Domácí vrstva intelektuální tradice i reformního kazatelství byla, dle jeho názoru, zcela překryta myšlenkovým dědictvím Jana Wyclifa.¹⁷

Druhým strážcem, spíše přesněji, naplnitelem odkazu duchovních otců Františka Palackého a Tomáše G. Masaryka, byl zejména během meziválečných debat a částečně i po druhé světové válce František M. Bartoš. Český evangelický historik nahlížel na českou reformaci prizmatem určité varianty Hegelovy filosofie dějin. Pochodeň odkazu reformy prý planula v dějinách díky inkarnaci světového ducha reformace ve Waldhauserovi, Milíčovi, Matějovi a Husovi. Vrcholem kontinuální fenomenologie ducha reformace pak byla osobnost Jana Husa. Betlémský kazatel představoval podle Bartoše, plně v intencích Novotného biologické terminologie, „organické splnutí dvojího proudu stejného východiska i cíle,“ konkrétně sjednocení dědictví Milíčova kazatelského hnutí s myšlením české univerzitní akademické tradice recipující Wyclifovu intelektuální žílu pravdy.¹⁸ Přední český evangelický historik ve stopách svého učitele pokračoval s hledáním i dlážděním intelektuálních spojnic mezi reformními kazateli a Janem Husem. Za první doklad i důležitou spojnicí Waldhausera s Husem považoval zpracování celých odstavců Konrádovy postily určené studentům pražské university do sbírky kázání betlémského kazatele.¹⁹ Jako další doklad Bartoš uvedl vlastní značně subjektivně zabarvené přesvědčení o znalosti literárního díla Matěje z Janova českým reformním intelektuálem, který si prý byl vědom, že „bojuje na těžké frontě.“²⁰ Detailní i přesnější zdůvodnění několika mála odkazů přenechal, zcela identicky jako Palacký, do vínku budoucím generacím historiků. Za hlavní a nejdůležitější důkaz však Bartoš považoval Husův výrok z jednoho betlémského kázání, v němž je uveden taxanomycký vý-

16| Tamtéž, s. 92, s. 191 a tamtéž, s. 16–20, 37–38, 151–152, ke zcela marginálnímu vlivu Matěje z Janova a jeho *Pravidel* viz Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/2*, s. 47, pozn. 2.

17| Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/1*, s. 70.

18| František M. BARTOŠ, *Co víme o Husovi nového*, Praha 1946, s. 39.

19| František M. BARTOŠ, „Konrád Waldhauser a ohlas jeho díla u nás,“ in: *Knihy a zápasy*, Praha 1948, s. 43–44. Postilní sbírka *Dicta de tempore*, na jejímž základě Bartoš vyslovil svůj závěr, je však v současnosti po jejím vydání považována za nejisté (*dubium*) Husova dílo. K rozboru a odmítnutí autorství betlémského kazatele, srov. Johannes HUS, *Dicta de tempore Magistro Iohannis Hus attributa I.*, J. Zachová (ed.), Turnhout 2012, s. v, xx, xli–xlii.

20| František M. BARTOŠ, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 24, s. 34–35, s. 56–57.

čet kanonického trojlístku reformních horlitelů.²¹ Stejně jako Sedlák, či jako jeho učitel Novotný, zaznamenal český evangelický historik významný vliv Wyclifa na největšího z betlémských kazatelů. Podle Bartošových kombinačních závěrů byl způsoben předem danou a překvapivou intelektuální rezonancí mezi některými křivkami vývoje českého náboženského hnutí, zejména zásluhou působení Matěje z Janova, a myšlenkovým dědictvím evangelického doktora.

V poválečné éře se Palackého historiografické schéma stalo doslova posvátnou a nedotknutelnou věcí. Zasloužil se o to třetí strážce Palackého odkazu – „rudý profesor“ Zdeněk Nejedlý.²² Výrazným způsobem k tomu přispělo druhé vydání jeho kulturně-historické fresky husitské epochy, napsané v období ještě před první světovou válkou plně v metodologických intencích pozitivismu Gollova historického semináře, ovšem vydané ve zcela identické podobě i po únoru 1948.²³ V poválečné přednášce *Komunisté, dědici velkých tradic českého národa* Nejedlý v jednotlivých bodech definoval a posléze se i jako vrchní ideolog zasadil o kodifikaci dominantního historiografického diskursu nové doby. Dále jako první prezident akademie věd uložil humanitním disciplínám úkol zmapovat „pokrokové tradice“ českého národa. Za důležitý interpretační a výkladový doplněk historiografie Nejedlý prosadil, vedle marx-leninských klasiků a některých ruských ideologů, i kanonické literární dílo Aloise Jiráska, údajně největšího znalce kolektivních mentalit české minulosti.²⁴ Do průsečíku vířivého pohybu mas implementoval Palackého historiografické schéma marxistický historik Josef Macek. Podobně tak učinil i v „Nejedlovské legendě“ a genealogii české „pokrokové tradice“ marxistický filozof Milan Machovec (schéma se pokusil na základě některých předválečných prací doplnit ještě o Tomáše ze Štítného).²⁵ Nikdo další ať již z domácích či zahraničních

21] Jde o výrok z betlémského kázání na Mt 23,34–37 z 26. 12. 1410, srov. Johannes HUS, *Sermones in Capella Bethlehem II.*, V. Flajšhans (ed.), *Věstník Královské české Společnosti nauk* 1939, s. 147: „*Praho, Praho!*, homines malos denotando, qui sanctos predicatores persecuntur que occidis prophetas: hanyely kazatele Milicze, Conrada, Matyege, et lapidas eos.“ a český překlad viz Jan HUS, *Betlémské poselství I.*, Praha 1947, s. 237: „*Praho, Praho!* a mysliti tím lidi zlé, které pronásledují svaté kazatele ,kterýž zabijíš proroky': hanyely kazatele Milicze, Conrada, Matyege, ,a kamenuješ je.“ Betlémská sbírka je však v současné diskusi považována za neautentické dílo betlémského kazatele a to vzhledem k prokazatelné dvojí redakci. Díky neexistenci kritické edice není v současnosti možné ověřit, zdali uvedená slova skutečně zazněla při kázání nebo byla dodatečně připsána některými z Husových žáků, podrobněji o této problematice viz Eva KAMÍNKOVÁ, *Husova betlémská kázání a jejich dvě redakce*, Praha 1963.

22] Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý, Politik a vědec v osamění*, Praha-Litomyšl 2012, s. 319–406.

23] Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu I.-VI.*, Praha 1954-1956².

24] Zdeněk NEJEDLÝ, *Komunisté, dědici velkých tradic českého národa*, in: *O smyslu českých dějin*, Praha 1952, s. 247.

25] Josef MACEK, *Husitské revoluční hnutí*, Rovnost, Praha 1952, s. 40–60 a Milan MACHOVEC, *Husovo učení a význam v tradici českého národa*, Praha 1953, s. 48–53.

historiků v období mezi roky 1948 a 1989, např. Reginald Betts, Paul De Vooght, Howard Kaminsky a celá řada dalších, nevzněl kritické námitky proti Palackého paradigmatu i výkladovému schématu Husových duchovních předchůdců.²⁶ Řada badatelů, podobně jako Machovec, původní trojlístek často mlčky ještě doplnila, např. o Tomáše ze Štítného.

Po zhroutil ocelového příkrovu Železné opony povstala na troskách marxismu a dodnes je přelomovým milníkem odborné diskuse syntetická freska husitství Františka Šmahela. V tomto olbřímím díle doyen současné husitologie ve zcela novém rámci zrekonstruoval počátky myšlení české reformace a vytyčil horizonty přítomných diskusí. Zrevidoval všechny dosavadní výzkumy o genesi myšlení české reformace a vznesl velmi vážné i oprávněné skeptické námitky vůči někdy zcela uměle budovaným intelektuálním spojnicím či značně chatrným mostům mezi trojhvězdným údajných duchovních praotců a Janem Husem.²⁷ Důležité námitky spolu s mantinely, které Šmahel vznesl i vymezil, jsou významným podnětem stále pokračujících diskusí. Velmi zjednodušeně je možné aktuální debaty o interpretačním paradigmatu patriarchy české historiografie popsat jako prostor mezi pólem stále pozitivní akceptace a pólem zcela negativního odmítnutí, nebo jinak jako oscilaci mezi tendencemi utahujícími švy apriorních obrozeneco-vlasteneckých schémat a úsilím o precizní pročištění sedimentů historické tradice.²⁸ Do současnosti nikdo zřetelně neprokázal jasné doktrinální spojnice mezi trojlístkem reformních horlitelů z poslední třetiny 14. století a největším z betlémských kazatelů. Za posledních padesát let byl odhalen pouze průsak citátu Jana Zlatoús-

26| Ze zahraniční produkce do roku 1989 srov. Reginald R. BETTS, „The Influence of Realist Philosophy on Jan Hus and his Predecessors in Bohemia“, *The Slavonic and East European Review* 73, 1951, s. 402–419 (přetisk Reginald R. BETTS, *Essays in Czech History*, London 1969, s. 42–62), dále Paul DE VOOOGHT, *L'hérésie de Jean Huss I*, Louvain 1975², s. 3–44, případně Eduard WINTER, *Frühhumanismus, Seine Entwicklung in Böhmen und deren europäische Bedeutung für die Kirchenformbestrebungen im 14. Jahrhundert*, Berlin 1964, s. 165–177, taktéž Howard KAMINSKY, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley-Los Angeles 1967, s. 7, nebo Matthew SPINKA, *John Hus, A Biography*, Princeton-New Jersey 1968, s. 7–20, také Manfred GERWING, *Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit, Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters*, München 1986, s. 102–117. Z domácích prací např. Robert KALIVODA, *Husitská ideologie*, Praha 1961, s. 169, či Vilém HEROLD, Milan MRÁZ, „Jan Milíč z Kroměříže a husitské revoluční myšlení,“ *Filosofický časopis* 22, 1974, s. 765–785, dále Miloslav KAŇÁK, *Milíč z Kroměříže*, Praha 1975, s. 43–44, 59 nebo Josef SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, Praha 1986, s. 383–387.

27| František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II. Kořeny české reformace*, Praha 1996², s. 22–80 (v rozšířeném německém překladu František ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution*, Bd. I., Alexander Patschovsky (ed.), Hannover 2002, s. 509–604), rovněž i pozdější shrnutí viz František ŠMAHEL, *Husitské Čechy: struktury, procesy, ideje*, Praha 2008², s. 38–46, 282–285.

28| Velmi výstižně shrnul současnou diskusi František ŠMAHEL, *Jan Hus, Život a dílo*, Praha 2013, s. 262–263, jeden z posledních příkladů pozitivní akceptace např. (†) Vilém HEROLD, „The Spiritual Background of the Czech Reformation: Precursors of Jan Hus,“ in: F. Šmahel, in cooperation with O. Pavlíček (eds.), *A Companion to Jan Hus*, Leiden-Boston, 2015, s. 69–89.

tého z Milíčova prvního synodálního kázání v jedné dílčí pasáži Husova vrcholného traktátu *O církvi*.²⁹ Bez nadsázky je možné konstatovat, že se jedná o dosti hubený výsledek.

Druhý extrém výkladu Husovy teologie v historickém kontextu představuje pokus redukovat myšlení betlémského kazatele na doktrinální pozice anglického filosofa a teologa Jana Wyclifa. V nejčistší podobě se jedná o slavnou tezi Johanna Losertha, kterou rakouský historik zformuloval v ambiciózní monografii uveřejněné již v roce 1884. Jako jeden z prvních interpretů v moderním husitském narativu se pokusil objasnit doktrinální vztahy i přesnější vazby mezi Janem Husem a Janem Wyclifem.³⁰ Loserthovou snahou bylo rozvrátit dobové klasicistní paradigma s velice vlivnou romanticko-estetickou představou o kánonu jedinečnosti génia a hodnotové původnosti autora. Rakouský liberální historik pomocí kritické historické metody přezkoumal do té doby edičně nepřístupný a pouze v rukopisech dochovaný materiál. S jistou dávkou po senzaci využil příležitosti k předložení zdánlivého „řešení“ problému doktrinálního vztahu mezi Wyclifovým a Husovým myšlením, jemuž žádný z dobově aktivních badatelů nedokázal náležitým způsobem čelit ani oponovat. Formální podobnosti rozsáhlých juxtaopozic s přetisky torz textů vypreparovaných z několika traktátů evangelického doktora i jeho českého následovníka „dokazovaly“ Loserthovo stanovisko o nepůvodnosti Husovy teologie. Přesněji to, že eklesiologický koncept, teorie papežské moci, predestinace i eschatologie betlémského kazatele jsou zcela identické s doktrinálními pozicemi oxfordského mistra, co do svého druhu i způsobu představují pouhou výpůjčkou z Wyclifových spisů.³¹ Rakouský historik však své názory o něco později ještě více radikalizoval a tezi o Husově nepůvodnosti přenesl i do obecnější roviny na celé husitství. V roce 1893 během nástupní přednášky na universitu ve Štýrském Hradci ovšem naplno zaznělo již to, co je místy možné číst i mezi řádky jeho dřívější monografie. Loserth v této přednášce, a později i v druhém vydání monografie z poloviny druhé dekády 20. století, označil Husův traktát *O církvi*

29] Milicius DE CREMSIR, *Iohannis Milicii de Cremsir Tres sermones synodales, Jana Milíče z Kroměříže Tři řeči synodní*, V. Herold, M. Mráz (ed.), Praha 1974, s. 54/109–115 a Johannes HUS, *Tractatus de ecclesia*, S. H. Thomson (ed.), Praha 1958, 71 [N] (Jan HUS, *O církvi*, Praha 1965, s. 81/389–391), naposledy k této otázce viz Vilém HEROLD, „How Wycliffite was the Bohemian Reformation?“, in: Zdeněk V. David, David R. Holeton, (eds.), *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, Vol. 2, Prague 1998, s. 29–31.

30] Johann LOSERTH, *Hus und Wiclif, Zur Genesis der hussitischen Lehre*, Prag-Leipzig 1884 (Johann LOSERTH, *Huss und Wiclif, Zur Genesis der hussitischen Lehre*, München-Berlin 1925²). K Loserthově významu pro moderní husitologii podrobněji Pavel SOUKUP, „Johann Loserth a český středověk“, in: P. Soukup, F. Šmahel (vyd.), *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945*, Praha 2004, s. 251–272 (zvl. s. 260–269) a Pavel SOUKUP, „Johann Loserth (1846–1936), Ein ‚Gelehrter von Weltruf‘ in Czernowitz und Graz“, in: Karel Hruža (vyd.), *Österreichische Historiker 1900–1945*, Wien-Köln-Weimar 2008, s. 39–71

31] Johann LOSERTH, *Hus und Wiclif, Zur Genesis der hussitischen Lehre*, s. vi, 132–192.

přímo za plagiát Wyclifova stejnojmenného pojednání, přičemž text největšího z betlémských kazatelů měl zprostředkovat učení evangelického doktora taktéž tábořským kacířům.³² Anglickým překladem monografie na sebe rakouský historik upoutal pozornost členů čerstvě obnovené Wyclif Society, jež se od roku 1882 pokoušela zastřešit vydávání kanonického literárního díla evangelického doktora. Loserth byl přizván jako přední znalec rukopisného díla oxfordského mistra k editorské práci a stal se jakousi šedou eminencí celého edičního činnosti tohoto spolku. Díky určité neformální autoritě se však mezi členy Wyclif Society zasloužil o to, že pod jeho vlivem se celý ediční podnik vyznačoval – až do jeho ukončení v roce 1921 – zřetelným despektem nejenom vůči Janu Husovi, nýbrž taktéž české reformaci obecně. Rakouský liberální historik své znechucení neváhal na řadě míst připomenout. Právě on nese plnou zodpovědnost za to, že ediční podnik měl i zřetelné apriorními předsudky vůči bohemikální rukopisné tradici děl Jana Wyclifa, což se neblaze podepsalo nejenom na chybách v autorské atribuci několika textů – řada kvestií i některé důležité traktáty českých mistrů byly *ad hoc* připsány oxfordskému intelektuálovi, např. *Tractatus de universalibus (maior)* Stanislava ze Znojma apod. –, ale též na kvalitě vydaných textů, které neodpovídají současným nárokům na historicko-kritické edice.³³

Radikální interpretace Johanna Losertha byla od počátku 20. století, a je bez nadsázky dodnes, hnacím motorem českých wyclifských i husovských studií. Loserthova zdrcující teze o Husově epigonství a o nepůvodnosti české reformace provokativně dráždila několik generací historiků. Celá řada převážně českých historiků napřímila své síly k odražení nejpichlavějších kritických ostnů a tezí rakouského liberálního historika. Pro otupení hrotů Loserthovy interpretace bylo třeba edičně zpřístupnit Husovy nejvýznamnější spisy. Na přelomu 19. a 20. století se tohoto úkolu ujal bohemista Václav Flajšhans. Během několika let se mu podařilo poměrně rychle vydat několik důležitých Husových děl, např. rozsáhlý komentář k *Sentencím* Petra Lombardského či traktátů a kázání.³⁴ Přestože z valné většiny la-

32| K Loserthově nástupní přednášce zvl. Pavel SOUKUP, „Johann Loserth a český středověk,“ s. 264–265.

33| Johann LOSERTH, *Wiclif and Hus*, London 1884, s. xlvii, dále úvody ke dvěma důležitým traktátům evangelického doktora patřícím do cyklu *Summa theologiae*, kde Loserth označil, např. Husův traktát *O církvi*, za nuzný výtah a chabou imitací Wyclifova stejnojmenného pojednání, srov. Johannes WYCLIF, *Tractatus de ecclesia*, J. Loserth (ed.), London 1886, s. iii, xxvi–xxx, dále Johannes WYCLIF, *Tractatus de potestate papae*, J. Loserth (ed.), London 1907, s. xlii–xlvi. K ediční činnosti Wyclif Society rámcově Williel R. THOMSON, „*Manuscripta wyclifiana desiderata: The potential contribution of missing latin texts to our image of Wyclif's life and works*,“ in: A. Hudson, M. Wilks (ed.), *From Ockham to Wyclif*, Oxford 1987, s. 347.

34| Johannes HUS, *Spisy M. Jana Husí, č. I–VIII*, V. Flajšhans, M. Komínková (ed.), Praha 1903–1908 a rovněž Johannes HUS, *Sermones in Capella Bethlehem I.–VI.*, V. Flajšhans (ed.), *Věstník Královské české Společnosti nauk 1938–1945*. Podrobněji k vydávání Husových spisů a ediční činnosti Václava Flajšhanse srov. Jiří BERAN, *Z dějin vědeckého bádání o M. Janu Husovi v letech 1890–1918*, Praha 1965, s. 4–47.

tinská vydání nesplňují nároky na současné kritické edice, řada z nich je z důvodu absence spolehlivějších textů používána dodnes. Flajšhans hájil jakousi oslabenou verzi Loserthovy teze o přímé závislosti českého reformního intelektuála na evangelického doktora a nepopíral, že Hus byl ovlivněn Wyclifem. Na základě zběžných komparací s významnými traktáty evangelického doktora, několika pojednáními Stanislava ze Znojma a vyhodnocením řady doktrinálních odlišností (např. v otázce eucharistie) došel český literární historik k závěru, že největší z betlémských kazatelů údajně oxfordského mistra myšlení úplně nepochopil a zcela nepodlehli jeho vlivu. Z tohoto důvodu se některé figury v teologii Jana Husa – zejména eucharistická nauka – shodují s dogmatickým rámcem katolicismu.³⁵ Byl to však jiný český historik, katolík Jan Sedlák, který obdivuhodným způsobem přijal Loserthovu výzvu a posunul ji o nutný kus dále. V řadě sond pokrývajících v podstatě celé kanonické literární dílo betlémského kazatele až přímo s chirurgickým jemnocitem v nesčetných juxtapozicích doslova vypreparoval wyclifovské partie z Husových textů. Největší z betlémských kazatelů podle Sedláka zásluhou a vlivem zbožňovaného učitele Stanislava ze Znojma nahlédl myšlenkovou sílu teologického realismu. Bylo to také vlivem řady opisů Wyclifových filosofických textů začleněných do cyklu *Summa de ente* (obzvláště z traktátů *De ideis*, *De materia et forma*, *De universalibus*). Husovu ostrou kritiku církevních praktik i papežství pak inspiroval soubor traktátů *Summa theologiae* či další pozdní díla oxfordského mistra (texty jako *De mandatis*, *Opus evangelicum*, *De veritate sacrae scripturae*, *De civili dominio*, *De officio regis*, *De ecclesia*, *De potestate papae*, *Dialogus*, *Triologus*). Transformativní recepce druhého cyklu Wyclifových traktátů i vliv celé řady okolností dle Sedláka ještě dále radikalizovaly Husovy názory a jeho osobní postoje.³⁶ Silný vliv evangelického doktora na Jana Husa katolický historik považoval za důkaz jeho slabé vůle a neukázněnosti. Přestože Sedlák velmi podrobně zmapoval vzájemné doktrinální vztahy mezi oběma mysliteli, díky katolickému předporozumění nedokázal podobnosti či rozdíly přesvědčivě vyhodnotit, protože v podstatě začal i skončil tam, kde Loserth ovšem s jedním malým rozdílem. Oproti rakouskému liberálnímu historikovi nepovažoval českého reformního intelektuála za plagiátora, nýbrž za dosti obratného kompilátora.³⁷

35| Václav FLAJŠHANS, *Mistr Jan řečený Hus z Husince*, Praha 1901, s. 146 a podrobněji ke vztahu betlémského kazatele a evangelického doktora Václav FLAJŠHANS, „Hus a Viklef,“ *Časopis Matice moravské* 28/1, 1904, s. 41–49. K Flajšhansovým názorům dále též Martin NODL, „Spor o Husa a české katolické dějepísectví přelomu 19. a 20. století,“ *Dějiny–teorie–kritika* 10/2, 2013, s. 213.

36| Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 78, 370–371.

37| Tamtéž, s. 373, pozn. 1.

Důležitý přelom odborné diskuse představovaly klasické fresky Václava Novotného a Vlastimila Kybala. Každá z obou monumentálních prací se pokusila čelit Loserthově radikální interpretaci zcela odlišným způsobem. Oba způsoby legitimizace závislosti Jana Husa na Janu Wyclifovi i doktrinálních vztahů mezi oběma mysliteli determinují odbornou diskusi až do současnosti. Novotný čelil Loserthově výzvě i Sedlákově zeslabené interpretaci vágním a velmi nejasně prokázaným poukazem na domácí intelektuální zdroje. Autochtonní koncepty z české reformní tradice podle něho zcela překvapivě rezonovali s myšlenkovým dědictvím evangelického doktora. V pojednáních oxfordského intelektuála pak měly být domácí myšlenkové struktury dále domyšleny i dovozeny.³⁸ Český pozitivistický historik v přímé konfrontaci s oběma soky do značné míry otupil v podstatě všechny hyperkritické soudy i výtky vůči Janu Husovi. Prokázal a obhájil původnost betlémského kazatele i jeho určitou kritičnost vůči evangelickému doktorovi. Genetickým způsobem vysledoval narůstající množství i vliv Wyclifových pasáží, výpůjček, parafrází v dílčích i hlavních teoretických spisech českého reformního intelektuála. Novotný výrazný vliv traktátů evangelického doktora v Husových textech nebagatelizoval, ba ani jej nezakryl. Připomněl čtenářskou vášeň českého mistra pro spisy oxfordského intelektuála v různých fázích transformativní recepce na přelomu 14. a 15. století. Upozornil rovněž na Husovu stylistickou pohotovost i obratnost, hlavně však na to, do jaké míry dokázal přepracovat převzatý textový materiál. Betlémský kazatel totiž přejetou textovou matérii z celé řady pojednání Jana Wyclifa velmi často opatřil různými důležitými přípisky a doplňky či omezeními, jako např. „*spravedlivě*,” „*vhodně a spravedlivě*,” „*v dobrém smyslu*.”³⁹ K vybraným pasážím český mistr na řadě míst připojil rovněž další důkazy, např. z Bible, z Augustina či dalších autorit. Případně velmi často dokonce zmírnil původní formulace uctivaneho oxfordského intelektuála, aby lépe vyhovovali jeho moralistnímu naturelu.⁴⁰ Novotný zcela oprávněně zdůraznil význam jedné dílčí pasáže z Husova pozdního polemického textu, v němž český reformní intelektuál vyjádřil jasnou omezující maximum týkající se přebírání myšlenek z textů Jana Wyclifa. Někdy v období mezi roky 1413 až 1414 v průběhu polemiky se Štěpánem z Pálče největší z betlémských kazatelů svému bývalému příteli vrátil kritickou výtku o slepé indoktrinaci myšlením evangelického doktora. Hus vystřízlivělému horlivci a odpadlíkovi od reformní strany jasně vysvětlil základní argumentační principy reformní strany – vedle

38| Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/1*, s. 70.

39| Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/2*, s. 142.

40| Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/1*, s. 201, 211 a Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl I. Život a dílo, I/2*, s. 197, 240.

zcela pravdivých myšlenek evangelického doktora uznává reformní kruh z pražské artistické fakulty prvořadou instancí božích výroků, Písma a neklamného rozumu.⁴¹

Naprosto odlišně při vysvětlení závislosti Jana Husa na Janu Wyclifovi postupoval Vlastimil Kybal. Olbřímí fresku několika důležitých figur myšlení betlémského kazatele – a to pojetí náboženství, víry, Písma, církve, papežství, kněžství, Boha, Krista, svátostí – načrtl na základě „osvědčených zdrojů“ dle novotomistických příruček od Franze Hettingera, Jana Vincenta de Groot či Adolfa Tanquereyho, s ambicí včlenit intelektuální projekt českého mistra do dobového členění teologie i tomistické terminologické kazajky.⁴² Kybal jednak ve stopách na Novotného poukázal na některé subtilní doktrinní odlišnosti mezi betlémským kazatelem a evangelickým doktorem, ba dokonce na Husovu jistou dogmatickou ortodoxnost, např. v otázce eucharistie či v dalších naukových aspektech. Ovšem v určité návaznosti na Flajshanse, obzvláště však pod vlivem dobových novotomistických kompendií, upozornil na myšlenkovou blízkost českého reformního mistra vůči tomismu. Podle velmi detailního zkoumání českého pozitivistického historika nenese věroučné jádro Husovy teologie žádné stopy teologického realismu Jana Wyclifa. Hlavní armatury myšlení největšího z betlémských kazatelů měly být založeny na pojmech starého a osvědčeného tomismu.⁴³

V období po druhé světové válce i v současné diskusi si oba způsoby vysvětlení závislosti Jana Husa na Janu Wyclifovi i doktrinních filiací mezi oběma intelektuály konkurují. Dědictví Václava Novotného rozvíjela obzvláště generace editorů Husových či Wyclifových děl aktivních po druhé světové válce, které se podařilo otupit v podstatě všechny nejostřejší ostny Loserthovy radikální interpretace. Zasluhou kritických studií či rozborů Samuela H. Thomsona, Anežky Vidmanové, Jiřího Kejře, Viléma Herolda a celé řady dalších disponujeme mnohem přesnějšími znalostmi o Husově literární dílně i praxi, jak český mistr využil texty evangelického doktora.⁴⁴ Nikdo však prozatím zřetelněji neobjasnil vztah betlémského

41] Johannes HUS, *Contra Stephanum Palecz*, in: J. Eršil, G. Silagi (ed.), *Polemica*, Turnhout 2010, s. 300/1150–1155: „Já se ovšem vyznávám, že držím pravdivé názory, které zastával mistr Jan Wyclif, profesor svaté teologie, ne proto, že je sám řekl, ale poněvadž to říká Bůh, Písmo nebo neklamný rozum. Pokud však zastával nějaký omyl, nemám jej v úmyslu ani kohokolí jiného v omylu jakkoli přiměřeně napodobovat.“ („Ego enim fateor, quod sentecias veras, quas magister Johannes Wicleff, sacre theologie professor, posuit, teneo, non quia ipse dicit, sed quia Deus, Scriptura vel ratio infallibilis dicit. Si autem aliquem errorem posuerit, nec ipsum, nec quemcunque alium intendo in errore quantumlibet modice imitari.“).

42] Vlastimil KYBAL, *M. Jan Hus, Život a učení, Díl II. Učení, II/1*, Praha 1923, s. 4–5, 8.

43] Tamtéž, s. 101–102.

44] Dílčí shrnutí s přehledem relevantní literatury podává např. František ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 263, nebo v rozšířenější podobě František ŠMAHEL, „Instead of Conclusion: Jan Hus as Writer and Author,“ in: F. Šmahel, in cooperation with O. Pavlíček (ed.), *A Companion to Jan Hus*, s. 370–409 (zvl. s. 392–397) a dále Pavel SOUKUP, *Jan Hus, Život a smrt kazatele*, Praha 2015, s. 45–59.

kazatele k jednotlivým vrstvám pražské intelektuální tradice, ba ani nezaváhal ekleziologický koncept Jana Husa stínu epigonství či dokonce plagiátorství. Druhou interpretační linii rozvinul ve stylisticky vybroušené monografii i v řadě dílčích studií Paul De Vooght, který též výrazně inicioval pokus o rehabilitaci betlémského kazatele, čímž výrazně ovlivnil současnou ekumenickou diskusi. Přes značně kritické námitky ze strany některých badatelů napříč konfesemi má teze belgického benedikta o otiscích Tomáše Akvinského v katolickém rozumu betlémského kazatele s jeho pouze emocionálnímu podlehnutí Wyclifovi své příznivce dokonce i dnes.⁴⁵ Žádný z badatelů, ať již Kybal, De Vooght či někdo z jejich současných dědiců ovšem nedokázal jednoznačně odpovědět na otázku, do jaké míry byl Hus tomistou a katolíkem.

Jaké jsou nejproblematičtější aspekty obou reduktivních interpretací výkladu myšlení i díla Jana Husa v dobovém kontextu? Historiografické schéma patriarchy české historiografie se snaží, ať již ve své silné či mírnější podobě, konstruovat z apriorních pozic zcela virtuální spojnice i siločáry vlivu, jež není možné prokázat v dochovaných pramenech. Loserthova radikální teze, ať již v silné či v modifikované nebo i ve velmi oslabené formě, sice disponuje mnoha textovými doklady v poměrně rozsáhlém korpusu děl českých realistů, avšak není schopna přesvědčivě vysvětlit, z jakých důvodů byly traktáty evangelického doktora v pozdně středověkých Čechách tak silně recipovány, a proč v řadě pojednání největšího z betlémských kazatelů i některých jeho současníků nacházíme tak mnoho odkazů (přiznaných i nepřiznaných) na kanonické literární dílo Jana Wyclifa. Největší slabinou obou reduktivních interpretací je však absence odkrytí širšího historického pole a rámce, v němž se Husovo myšlení zrodilo i rozvinulo. Funkční modus obou interpretací tedy zcela selhává a neumožňuje zdůvodnit či popsat dílčí recepce i transformace teorií, konceptů, figur a motivů. Máme vůbec nějaké doklady z období od poloviny 14. století až po první dekády 15. století, o takovémto širším kontextu, o nějaké tradici myšlení v českém prostředí? Jestliže ano, pak k jaké tradici se hlásil Jan Hus?

Nejprve budeme muset určit místo a chronologicky vymezit historické pole, ve kterém se Husova filosofie i teologie zrodila a rozvinula. Český reformní mistr byl již patrně někdy od přelomu osmdesátých a devadesátých let 14. století úzce spojen s pražskou univerzitou, prokazatelně od roku 1393 s její artistickou fakultou, jejímž děkanem se stal v zimním semestru v letech 1401 až 1402, později také s teologickou fakultou, kde získal titul bakaláře teologie. Díky událostem po roce

45| Paul DE VOOGHT, *L'hérésie de Jean Huss II*, Louvain 1975², s. 877–894, v současnosti zvláště Martin CHADIMA, *Mistr Jan Hus, Člověk, teolog, mučedník*, Praha 2014 a Ctirad V. POSPÍŠIL, *Husovská dilemata*, Kostelní Vydří 2015.

1409 s pokračujícími ostrými spory o Wyclifa však nemohl dosáhnout nejvyšších teologických gradů jako licenciátu nebo doktorátu z teologie. Hus někdy po druhé polovině roku 1409 úspěšně dokončil předepsané přednášky o *Sentencích* Petra Lombardského, jež uzavřely období jeho intelektuálního tréninku a filosoficko-teologické formace. Jako jeden z iniciátorů nových pořádků spojených s vydáním Dekretu kutnohorského byl dokonce 17. října roku 1409 zvolen rektorem univerzity a dosáhl tak vrcholu akademické kariéry. Pražská univerzita – přesněji artistická a teologická fakulta – byla tedy nejdůležitější institucí, která významným způsobem přispěla k formaci i ke zrání myšlení českého reformního intelektuála. Rok 1409 můžeme považovat za určitou mezní hranici Husova akademického *curriculum vitae* i dalšího jeho intelektuálního vývoje. Pro porozumění filosofických i teologických názorů Jana Husa, hlavně však důvodů či motivací jeho příklonu k Janu Wyclifovi, je třeba zohlednit širší kontext čili genesi pražské univerzitní tradice. Z tohoto důvodu stručně připomeneme alespoň nejdůležitější milníky jejího vývoje do druhé poloviny roku 1409 a do té doby, než se největší z betlémských kazatelů stal rektorem svazku tří fakult.

III.

Kořeny pražské univerzitní tradice jsme schopni zrekonstruovat na základě dochovaných pramenů až někdy od druhé poloviny šedesátých 14. století, přestože k založení samotné univerzity došlo již skoro o dvě dekády dříve. Listinou z 30. července roku 1366 založil císař Karel IV. první pražskou mistrovskou kolej známou pod jeho jménem Karolinum (*Collegium Caroli*), patrně v přímé reakci na vznik dvou konkurenčních universitních center ve střední Evropě, v Krakově (1364) a ve Vídni (1365). Díky nově založené mistrovské koleji získali pražští univerzitní potřebné institucionální zázemí a využili panovnické podpory k nebývalé expanzi nejenom filosofických, ale též teologických studií (statuta koleje dvěma jejím mistrům výslovně předepisovala i teologické přednášky s leklemi o Bibli a o *Sentencích* Petra Lombardského).⁴⁶ Známe přesně zakladatelskou generaci a skupinu mistrů regentů, kteří se výraznou měrou zasloužili o vznik Karlovy koleje nebo

46] Ke Karlově koleji Michal SVATOŠ, „Obecné učení 1347/1348-1419, in: M. Svatoš (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I 1347/1348-1622*, Praha 1995, s. 42–58 a text statut viz *Statuta Collegi Karoli Quarti*, in: Josef Tříška, *Starší univerzitní literatura a karlovska tradice*, Praha 1978, s. 75–87 (srov. též Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg*, Berlin 1999, 47–48, 429–430). K vývoji artistické a teologické fakulty zvl. František ŠMAHEL, „The Faculty of Liberal Arts 1348–1419,“ in: *Die Prager Universität im Mittelalter, The Charles University in the Middle Ages, Gesammelte Aufsätze, Selected Studies*, Leiden-Boston 2007, s. 213–315 a Jaroslav KADLEC, „Teologická fakulta,“ in: M. Svatoš (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I 1347/1348-1622*, s. 135–161, stručný nástin vývoje podává rovněž Martin NODL, „Lucemburští panovníci a pražská univerzita,“ in: F. Šmahel, L. Bobková (eds.), *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 552–558.

podíleli na expanzi pražských studií. Nitky zakladatelského aktu první mistrovské koleje a prudkého intelektuálního vzmachu se sbíhají ke skupince celkem jedenácti intelektuálů, jež můžeme považovat za zakladatelskou generaci. Konkrétně se jedná o Fridmana z Prahy, Jindřicha z Bronkowa, Jindřicha Tottinga z Oyty, Jindřicha Wolnerův (de Novo Ponte), Heřmana z Winterswiku, Jana Witepennynggh z Parimi, Jenka Václavův z Prahy, Martina z Veselice, Mikuláše z Prahy, Otu z Werderu, Wikbolda Stutte z Osnabrücku.⁴⁷ Několik mistrů z této skupinky získalo akademické grady přímo na pařížské univerzitě, např. Martin z Veselic a Fridman z Prahy. V Paříži postoupili náročný intelektuální trénink a byli součástí okruhu žáků významného pozdně středověkého intelektuála Alberta Saského († 1390). Místo existenční nejistoty v daleké cizině dali přednost návratu do Čech, kde se jim do široka rozevřely nové možnosti akademické kariéry díky přízni římského císaře a českého krále Karla IV. Kromě toho polovina členů zakladatelské skupiny působila dříve než v Praze na erfurtském *studium generale*. Bývalí erfurtští učitelé přešli na pražskou univerzitu patrně díky vidině snadného dosažení plnohodnotných akademických gradů a možnosti získání řady štědrých i výnosných prebend.⁴⁸ Úkol zakladatelské skupiny byl velmi náročný. Jednalo se o ambiciózní, dlouhodobý a značně nejistý podnik. Bylo zapotřebí pečlivě spravovat svěřený majetek, z něhož byla koleji i kolegiátům poskytována materiální existence, zajistit provozní chod celé instituce i personální obsazení, a co je nejdůležitější, bylo též třeba získat potřebné materiály pro studium i další bádání. Obtíže nejrůznějšího druhu spojené s udržením chodu nové instituce i se zajištěním výuky patrně způsobily, že až dekádu po založení Karlovy koleje získal první ze šesti známých kolegiátů – člen bavorské univerzitní kongregace mistr Heřman z Winterswiku – první licenciát z teologie pod dohledem z Paříže do Prahy přesídleného cisterciáka Konráda z Ebrachu, a o něco později byl promován i doktorem teologie. Jednalo se patrně o velmi důležitý institucionální milník, protože jej překvapivě zmiňují statuta

47| K základní biografické náčrtu všech zmíněných akademiků podává Josef TŘÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 114, 146, 173–174, 177, 191, 288, 321–322, 357, 407, 434, 531, k Fridmanovi z Prahy podrobněji Harald BERGER, „Albertus de Saxonia († 1390), Conradus de Waldhausen († 1369), und Ganderus recte Sanderus de Meppen († 1401/06), Eine Begegnung in Prag im Jahr 1364,“ *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 106, 1998, s. 31–50 (zvl. s. 36), k Heřmanovi z Winterswiku a Otovi z Werderu srov. Sönke LORENZ, *Studium generale Erfordense, Zur Erfurter Schulleben im 13. Jahrhundert und 14. Jahrhundert*, Stuttgart 1989, s. 209 – 218, 281–287, k biografii Jindřicha Tottinga z Oyty naposledy Henricus Totting DE OYTA, *Schriften zur Ars Vetus*, Harald Berger (ed.), München 2015, s. 7–11, k Wikboldovi Stutte z Osnabrücku detailně Harald BERGER, „Leben und Werk des Prager Professors und Rektors Wikbold Stutte aus Osnabrück (14. Jahrhundert),“ *Sudhoffs Archiv* 93, 2009, s. 96–113.

48| K erfurtským mistrům a jejich odchodu do Prahy naposledy Robert GRAMSCH, *Erfurt – Die älteste Hochschule Deutschlands, vom Generalstudium zur Universität*, Erfurt 2012, s. 28–32, 35.

fakulty svobodných umění.⁴⁹ Založení Karlovy koleje a krátce na to dalších kolejí i burz poskytlo nezbytné institucionálně-doktrinární zázemí k expanzi nejenom artistické fakulty, nýbrž též teologické fakulty, jež byla postupně budována spolu s podporou ostatních řeholních studií. Z institucionálního hlediska byl však proces vývoje teologické fakulty plně dokončen až koncem roku 1383. Po několika letech byla úspěšně dovršena inkorporace generálních studií františkánů, augustiniánů eremitů, karmelitánů, cisterciáků a nakonec i dominikánů do oficiálního svazku pražské university.⁵⁰

Období přelomu šedesátých a sedmdesátých až osmdesátých let můžeme považovat za zlatý věk pražských univerzitních studií. Ze zakladatelské skupiny k tomu nejvíce přispěl nezdolnou literární i pedagogickou aktivitou původem německý akademik Jindřich Totting z Oyty († 1397). I po jeho vynuceném odchodu do Avignonu na počátku sedmdesátých let, jež způsobila uměle vyvolaná kontroverze z podnětu dómského scholastika Vojtěcha Raňkův z Ježova, však bylo v pražském filosofickém i teologickém diskursu dost schopných generačních souputníků a nástupců, kteří dokázali Jindřicha plně nahradit. Záhy po jeho odchodu rovněž následoval i strmý vzestup plejády jeho žáků, např. Konráda ze Soltau, Jana z Holandska, Matouše z Krakova a řady dalších.⁵¹ Přes značnou fragmentárnost dochovaného rukopisného materiálu disponujeme několika jednoznačnými doklady o doktrinární pečeti pražského intelektuálního centra v tomto období, konkrétně o institucionální kodifikaci a přenesení pařížského modelu výuky na pražskou univerzitu, o něž se zasloužili členové zakladatelské skupinky Karlovy koleje i bývalí pařížští univerzitáni či erfurtští učitelé. Potvrzuje to několik článků statut artistické fakulty, jež mistrům regentům taxanomicky určovala, aby pro školní výuku během přednášek i cvičení ke *corpus aristotelicum* užívali výklady pařížského intelektuála Jana Buridana nebo jiných slavných mistrů z pařížské intelektuální sítě, např. Alberta Saského, Mikuláše Oresmeho, Marsilia z Inghenu, o čemž svědčí řada dochovaných kodexů všech zmíněných myslitelů v knihovnách v geografickém prostoru střední Evropy.⁵² Analogické situace panovala patrně i na teologické fakultě,

49| *Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* (= *MHUP*) I/1, Pragae 1830, s. 168, 170.

50| K jednotlivým pražským řádovým studiím zejména Jaroslav KADLEC, „Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské,“ *AUC-HUCP* 7, 1966, s. 63–108.

51| K okruhu Jindřichovým pražských žáků zejména Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, „Henryk Totting z Oyty i jeho prasy uczniowie,“ *Roczniki Historyczne* 61, 1995, s. 87–109 a Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, „Profesorowie krakowscy na uniwersytecie w Pradze – ich mistrzowie i koledzy,“ in: W. Bukowski, K. Ożóg, F. Sikora, S. Szczur (vyd.), *Cracovia-Polonia-Europa*, Kraków 1995, s. 505–527, ke sporu Vojtěcha Raňkův z Ježova s Jindřichem Tottingem z Oyty podrobněji Jaroslav KADLEC, *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*, Praha 1969, s. 24–27.

52| *MHUP* I/1, s. 13–14, 82. Dva pokusy postihující zejména vliv Buridanova myšlení ve střední Evropě srov. Mieczysław MARKOWSKI, „L'influence de Jean Buridan sur les universités d'Europe centrale,“ in: Z. Kałuza,

přestože se nám dochovaly pouze dílčí zlomky statut. S velkou pravděpodobností i v teologickém diskursu vládly pařížské vzory biblických výkladů a komentářů *Sentencím* Petra Lombardského, zmínit je možné např. dobově velmi vlivný komentář Tomáše ze Štrasburku, nebo výklad Hugolína z Orvieta reflektující teologický vývoj od třicátých až sedmdesátých let (zvláště vliv Řehoře z Rimini a dalších autorit), jež se do Prahy dostal zásluhou cisterciáka Konráda z Ebrachu.⁵³ Statutami i školní praxí na obou fakultách byl na více jak čtyři dekády jasně určen pedagogický model i vědecké paradigma pražského filosofického a teologického diskursu. Nejvýznamnějším učebním i školským modelem či obecně přijímaným doktrinálním paradigmatickým (*via communis, schola communis*) byl v Praze v období mezi roky 1366 až 1409 přijímán a rozvíjen pozdně středověký nominalismus. Pražská univerzita tak byla v poslední třetině 14. století doslova baštou nominalismu pařížského ražení, odkud se šířily ideje a texty i do širšího středoevropského prostoru.⁵⁴

V osmdesátých letech 14. století zasáhlo do institucionálních dějin pražské univerzity výrazným způsobem papežské schizma. Když se slavná Sorbonna postavila za avignonského papeže Klimenta VII., rozhodla se řada teologů věrných římskému papeži Urbanu VIII. opustit Paříž a hledat štěstí na nově založených univerzitních centrech, ať již třeba v Itálii nebo jinde v jižní Evropě, ale hlavně ve střední Evropě, zejména pak v Říši.⁵⁵ Bohužel záměr arcibiskupa Jana z Jenštejna

P. Vignaux (eds.), *Preuves et raisons à l'Université de Paris, Logique, ontologie et théologie au XIVe siècle*, Paris 1984, s. 149–163 a Bernd MICHAEL, *Johannes Buridanus, Studien zu seinem Leben, seinem Werken und zur Rezeption seiner Theorien im Europa des späten Mittelalters*, Bd. 1, Berlin 1985, s. 321–389 (k Praze a k jejímu klíčovému významu pro proces transmise textů viz tamtéž, s. 332–340),

53| Ke statutům pražské teologické fakulty zejména František Michálek BARTOŠ, „Z počátků teologické a lékařské fakulty University Karlovy,“ *Věstník české akademie věd a umění* 53, 1944, s. 83–91 a František KAVKA, „Zur Frage der Statuten und der Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit,“ in: S. Dušková (ed.), *Folia diplomatica I*, Brno 1971, s. 129–143. K biblickým výkladům souhrnně Jaroslav KADLEC, „Teologická fakulta,“ s. 142–149, dále Johannes Hus, *Enarratio Psalmorum (Ps. 109-118)*, J. Nechutová et alii (eds.), Brepols, Turnhout 2013, s. xxxiii–xxxvi, speciálně pro universitní výklady knihy *Zjevení* viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, „K autorství Komentáře na Apokalypsu doktora Heřmana,“ *Studie o rukopisech* 40, 2010, s. 53–60 a Pavlína CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků, Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013, s. 167–168. Obecné tendence a přístupy k Bibli v pozdním středověku načrtává Christopher OCKER, „The Bible in the fifteenth century,“ in: M. Rubin, W. Simons (eds.), *The Cambridge History of Christianity*, Vol. 4, Cambridge 2009, s. 472–493 nebo Ian Christopher LEVY, *Holy Scripture and the Quest for Authority at the End of the Middle Ages*, Notre Dame 2012. K pražské tradici komentářů k *Sentencím* Petra Lombardského zvl. Josef TRÍŠKA, „Sententiarum Pragenses,“ *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 13, 1968, s. 100–110, náčrt komentářové tradice v druhé polovině 14. století podávají Paul J. J. M. BAKKER, Christopher D. SCHABEL, „Sentences Commentaries of the later Fourteenth Century,“ in: G. R. Evans (ed.), *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard, Vol. I., Current Research*, Leiden-Boston-Köln 2002, s. 425–464.

54| Ke *schola communis* a *via communis* charakteru některých důležitých dochovaných komentářů Mięczysław MARKOWSKI, „Der Aristotelismus an den Artistenfakultäten Mitteleuropas in Späten Mittelalter,“ *Acta Mediaevalia*, 15, 2002, p. 159–160.

55| Srov. zvl. Robert N. SWANSON, *Universities, academics and the Great schism*, Cambridge 2002² nebo

o *translatio* věhlasu i některých učitelských kádrů ze Sorbonny do Prahy nevyšel, a to i přes úpravu statut teologické fakulty, o něž se zasloužil navrátilce Jindřich Tottinga z Oyta, nově příchozí Jindřich z Langensteinu a několik dalších povětšinou bývalých pařížských univerzitánů. Oba zmínění intelektuálové spolu s dalšími (vedle Jindřicha Tottinga z Oyta a Jindřicha z Langensteinu také Konrád z Ebrachu či Leonard z Korutan) velmi záhy odešli na nově založenou konkurenční teologickou fakultu ve Vídni.⁵⁶ V průběhu osmé dekády však již pražský filosofický a teologický diskurs plně ovládala generace Jindřichových žáků. Mezi nimi obzvláště Konrád ze Soltau († 1407) a po roce 1385 přišel i nástup nové generace mistrů (např. Alberta Engelschalka, Mikuláše Magni z Javora, Matěje z Lehnice, Jana z Münsterbergu, Ludolfa Meistermanna z Lübecku a celé řady dalších).⁵⁷ Od osmé dekády však museli dědicové nominalistické tradice čelit vzestupu intelektuálů z kongregace českého univerzitního národa a doktrinální alternativě i výzvě v podobě transformativní recepce teologického realismu Jana Wyclifa, což zapříčinilo celou řadu kontroverzí. Když byl v říjnu roku 1384 zvolen rektorem univerzity nejvýznamnější žák a dědic Jindřicha Tottinga z Oyty prominentní nominalistický mistr Konrád ze Soltau, rozvířil do té doby značně klidné stojaté vody lokálního intelektuálního prostředí nacionálně motivovaný spor spojený s obsazováním míst v kolejích a o rozsahu kompetencí kancléře univerzity. Pražští univerzitáni byli dále nuceni společně čelit i mocenským choutkám arcibiskupa Jana z Jenštejna a jeho pokusům o disciplinaci intelektuálního diskursu. Dusná atmosféra značně vypjatého nacionálního sporu nepochybně přispěla k tomu, že se skupinka tuctu intelektuálů v čele s Konrádem ze Soltau rozhodla odejít na nově založenou univerzitu v Heidelbergu.⁵⁸ I když byl spor o koleje poměrně rychle zažehán, a po více než

Matthias NUDING, „Mobilität und Migration von Gelehrten im Großen Schisma,“ in: M. Kaufhold (eds.), *Politische Reflexion in der Welt des späten Mittelalters, Political Thought in the Age of Scholasticism*, Leiden-Boston 2004, s. 269–285 (zde další literatura).

56| K vídeňské teologické fakultě srov. *Acta Facultatis Theologicae, Die Akten der Theologischen Fakultät der Universität Wien (1396-1508)*, Bd. I.-II. Paul Uiblein (ed.), Wien 1978, k vývoji a prosopografii např. Thomas PRÜGL, „Bibeltheologie und Kirchenreform – Die Errichtung der Wiener Fakultät und ihre theologische Positionierung im Spätmittelalter,“ in: J. Reikerstorfer, M. Jäggle (vyd.), *Vorwärtserinnerungen 625 Jahre Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Wien*, Göttingen 2009, 377–398 a Harald BERGER, „Personen, Lehrveranstaltungen und Handschriften aus der Frühzeit der Universität Wien,“ in: K. Mühlberger, M. Niederkorn-Bruck (vyd.), *Die Universität Wien im Konzert europäischer Bildungszentren, 14.-16. Jahrhundert*, München 2010, 27–36.

57| Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, s. 16, 279–280, 343, 364, 406 dále interpretace zohledňující statistiku promócí s inceptami viz František KAVKA, „Mistři regenti na artistické fakultě pražské university v letech 1367–1420 [Statistická studie],“ in: *Ohlédnutí za padesáti lety ve službě českému dějepiscetví*, Praha 2002, s. 159–163 (úzev v Kavkových stopách Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 209–213).

58| K institucionálním sporům v průběhu osmdesátých let 14. století a k secesi do Heidelbergu detailněji srov.

dvě dekády fungovala křehká dohoda o smíření univerzitních národů (*concordia nacionum*), byl jasným signálem konce klidného období expanze pražských univerzitních studií i neblahou předzvěstí a krátkou předeherou pozdějších mnohem ostřejších kontroverzí. Spor o koleje i následující roztržky a handrkování nepochybně přispěly k několika dalším secesím. Do konce 14. století následovaly minimálně další dvě – v roce 1392 na nově založenou univerzitu do Erfurtu a kolem roku 1400 na obnovenou teologickou fakultu v Krakově. Nezdá se však, že by odchody několika skupin mistrů, bakalářů a studentů výrazným způsobem oslabily sílu domácí nominalistické tradice. I když se hegemonii pražské nominalistické *schola communis* spory o koleje, o kompetence kancléře univerzity, konzervátory výrazně nedotkly, někdy v průběhu osmdesátých let 14. století vzrostl zájem několika českých intelektuálů o teologický realismus Jana Wyclifa, jehož myšlení i rozsáhlé dílo začalo od té doby pomalu konkurovat vládnoucímu nominalistickému paradigmatu. Podle jednoho anonymního svědectví, pocházejícího z polemicky vyhraněného protihusitského traktátu, jehož vznik je v současnosti datován někdy k polovině 15. století, to měl být údajně český akademik Mařík Rvačka, kdo prokazatelně již před rokem 1386 jako první přinesl některé traktáty evangelického doktora z Oxfordu do Prahy. Anonymní svědek se zmiňuje o tom, jak mistři z kongregace českého univerzitního národa prý ustavičně hledali všelijaké novoty a zvláštnosti, aby se odlišili od třech ostatních národů.⁵⁹ Zájem o anglickou filosofickou literaturu však máme v pražském intelektuálním prostředí doloženo minimálně již v sedmdesátých a v osmdesátých letech 14. století. Na artistické fakultě byly běžně používány texty pocházející z anglické intelektuální tradice. Zmínit je možné významnou logickou příručku známou dnes pod jménem *Speculum puerorum* (či jinak *De probationibus terminorum*) od Richarda Billinghamy († cca. 1361) užívanou v Praze pro úvodní i pokročilé lekce z *artes*, dále též celou řadu důležitých logických traktátů dalších anglických autorů, např. od Richarda Kilvingtona (†1362), Viléma Heytesburyho (†1372/3) či františkána Richarda Brinkleyho († cca.

Wolfgang Eric WAGNER, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg*, s. 64–81, zejména však Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 53–71, 79–80, 82–83, 94–97, 105 (dále např. Martin NODL, „Lucemburští panovníci a pražská univerzita,“ s. 555–557 a Martin NODL, „Husitská univerzita,“ in: P. Cernanová, R. Novotný, P. Soukup (eds.), *Husitské století*, Praha 2014, s. 71–72), alternativní výklad Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 99–131.

59| Srov. František M. BARTOŠ, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 255, podrobněji k *Tractatus contra Hussitas* viz Ingeborg NESKE (Bearb.), *Die Handschriften der Stadtbibliothek Nürnberg, Die lateinischen mittelalterlichen Handschriften*, Teil 3, Wiesbaden 1997, s. 16–17 (datuje vznik traktátu na období kolem poloviny 15. století), dále též František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského, Zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 185, k protihusitským polemickým kampaním i textům zevrubněji Pavel SOUKUP, „Die Rolle der Prager Universitätsmigration in der antihussitischen Polemik 1409-1436,“ *AUC-HUCP* 49, fasc. 2, 2009, s. 71–80.

1379).⁶⁰ Patrně s logickými pojednáními zmíněných anglických intelektuálů se do Čech dostaly i některé filosofické traktáty Jana Wyclifa. Recepce logicko-sémantických pojednání anglické provenience nepřímo přispěla též k tomu, že se mladá generace českých mistrů přiklonila k doktrinální alternativě teologického realismu a ne k nominalismu pařížského ražení, rozvíjeném dědici zakladatelské generace Karlovy koleje. Ještě jedna okolnost však napomohla k hojně transmissi anglické literatury ve středoevropském prostoru. Šíření různorodých výhonků anglických vlivů posílily vedle čilé *peregrinatio academica* také politické i diplomatické kontakty, které byly budovány i za pomoci diplomatické korespondence. V tomto kontextu je nutné zmínit i důležitý diplomatický úspěch v podobě ustavení anglicko-české politické aliance stvrzené svatbou anglického krále Richarda II. s Annou Lucemburskou na počátku osmdesátých let 14. století. Politickým námluvám i královskému sňatku napomohla nejenom geografická vzdálenost mezi Čechami a Anglií s přirozenou hranicí kanálu La Manche, rovněž i jisté specifické odlišnosti a zároveň překvapivé podobnosti mezi oběma kulturními prostředímí.⁶¹

Z osmdesátých let 14. století pochází jedno velmi důležité svědectví o jisté segmentaci doktrinálních škol v pražském univerzitním prostředí. Podle dnes interpretačně zpracovaných a dostupných pramenů vše nasvědčuje tomu, že dominikán Mikuláš Biceps († 1390/1391) s největší pravděpodobností jako první inicioval studium Wyclifových logicko-filosofických i teologických traktátů v pražském intelektuálním prostředí, čímž se výrazným způsobem zasloužil i o uchycení realismu v lokálním filosofickém a teologickém diskursu.⁶² Dominikánský mistr se v jedné

60] K detailní institucionálně-doktrinální rekonstrukci pražského logického diskursu do roku 1400 viz Martin DE-KARLI, „*Suppositio, universalia realia sunt ponenda est admittenda*, Nominalismus a realismus na pražské univerzitě v pozdním středověku ve světle jednoho anonymního logického traktátu z let 1394-1397,“ *AUC-HUCP* 54, fas. 2, 2014, s. 11-42.

61] Naposledy k anglicko-českým vztahům srov. Michael VAN DUSSEN, *From England to Bohemia, Heresy and Communication in the Later Middle Ages*, Cambridge 2012, 12–85, ve zkrácené podobě Michael VAN DUSSEN, „Mezi Anglií a Čechami: Preláti v Římě a šíření anglických kontemplativních textů,“ in: P. Rychterová, P. Soukup (vyd.), *Heresis seminaria*, Pojmy a koncepty v bádání o husitství, Praha 2013, s. 49–73, k osobnosti Anny Lucemburské zejména Marek SUCHÝ, „Anna Lucemburská, anglická královna,“ in: F. Šmahel, L. Bobková (eds.), *Lucemburkové*, s. 763–766.

62] V současné diskusi existují dvě odlišné interpretace datování vzniku dvou redakcí *Komentáře k Sentencím* pražského dominikána Mikuláše Bicipita, v nichž se v některých partiích objevují citáty z několika pojednání Jana Wyclifa (konkrétně z *De tempore*, pravděpodobně též z *De potentia productiva dei ad extra*, *De verbi incarnatione*, *De eucharistia* a buď z *Purgans errores circa universalis in communi* nebo z *De universalibus*). První interpretace se kloní k dataci na počátek osmdesátých let 14. století srov. Włodzimierz ZEGA, *Filosophia Boga w Quaestiones Sententiarum Mikolaja Bicepsa*, Waszawa-Bydgoszcz 2002, s. 88–101 (zvl. s. 100–101), v Zegových stopách pak Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 139–142, dále František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 181–183 nebo František ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 37. Naproti tomu odlišný pokus o datování Bicipitova komentáře na *terminus post quem* 1384, viz Mihai MAGA, Christopher D. SCHABEL, „The Golden Age of Theology at Prague: Prague Sentences Commentaries, ca. 1375-1381, with a Redating of

pasáži z druhé redakce komentáře k *Sentencím* Petra Lombardského jasně vymezil proti prominentnímu příslušníkovi pražské nominalistické *schola communis* a konkurentovi ve výkladech Konrádovi ze Soltau. Ostře napadl Konrádovy názory na obecné termíny (rody, druhy). Neváhal připomenout, že jeho sok patří mezi „žáky bratra Viléma Ockhama, které ctihodný Anselm nazývá kacíři dialektiky.“⁶³ Mikuláš v opozici, jak sám říká, vůči našemu současnému vlivnému doktorovi (*noster modernus valens doctor*), po boku všech starých a nových mistrů (*cum omnibus antiquis et modernis*)⁶⁴ – jmenovitě Petra Lombardského, Augustina, Tomáše Akvinského, Bonaventury, Alexandra z Hales, Jana Quidorta, Viléma z Ware – postuloval reálnou existenci věci v druzích i rodech (*res esse realiter in speciebus et generibus*). Odmítl Konrádův nominalistický výklad obecnin zřetelně inklinující k Janu Buridanovi, podle něhož existuje druh pouze jako pojem druhu, který označuje věci odpovídajícím způsobem jedním pojmem druh a z tohoto důvodu se věci nazývají tímž pojmem druhu, protože jsou označovány stejným pojmem v řeči či v mysli.⁶⁵ Otázkou však nadále zůstává, zda vůbec a do jaké míry byl realismus v Praze, obzvláště tzv. „wyclifismus,“ vlivný již v období kolem poloviny osmdesátých let 14. století. V současnosti nedisponujeme žádnými konkrétními doklady o Mikulášově vlivu nebo o jeho přímých kontaktech na kroužek mladší generace českých mistrů, konkrétně např. na Stanislava ze Znojma (†1414) nebo na Štěpána z Pálče (†1423), případně na jiné generačně starší intelektuály z kongregace českého univerzitního národa. Nejstarším dnes známým textem, který je prokazatelně inspirován nějakým Wyclifovým pojednáním, a jež byl napsán nějakým intelektuálem z mladší generace českých mistrů, zdá se být logický traktát *Modus solvendi insolubilia* patřící do žánru logicko-sémantických paradoxů (*insolubilia*), za jehož

---

the Arrival of Wycliffism in Bohemia,” *AUC-HUCP* 55, 2015 (v tisku). Argumenty pro pozdější dataci se zdají být v současnosti přesvědčivějšími.

63| Nicolaus BICEPS, *Quaestiones Sententiarum*, lib. 1, d. 8, q. 6, in: W. Zega, *Filosofia Boga w Quaestiones Sententiarum Mikołaja Bicepsa*, s. 162/89, 160/38–39: „...discipuli frantris Wilhelmi Occam, quos venerabilis Anselm vocat dialecticae haereticos.“

64| K detailnímu rozboru historiografického schématu *antiqui a moderni* (či *via antiqua* a *via moderna*) viz Daniel BOLLIGER, *Infiniti contemplatio, Grundzüge der Scotus- und Schotismusrezeption im Werk Huldrych Zwinglis*, Leiden-Boston-Köln 2002, s. 3-59. dále též Maarten J. F. M. HOENEN, „*Via Antiqua* and *Via Moderna* in the Fifteenth Century, Doctrinal, Institutional, and Church Political Factors in the Wegestreit,“ in: R. L. Friedmann, L. O. Neilsen (ed.), *The Medieval Heritage in Early Modern Metaphysics and Modal Theory, 1400-1700*, Dodrecht 2003. s. 9–36.

65| Tamtéž, s. 162/82–84, s. 160/40–45, srov. Johannes BURIDANUS, *Quaestiones super librum Porphyrii Isagogen*, q. 14, in: Jan Buridan, „Komentarz do Isagogi Porfiriusza,“ R. Tatarzyński (ed.), *Przeгляд Tomistyczny* 2, 1986, s. 184/2248–185/2276, rovněž Johannes BURIDANUS, *Summulae de praedicabilibus*, L. M. de Rijk (ed.), Nijmegen 1995, s. 13/12–22.

autorem je v současné diskusi považován Stanislav ze Znojma.⁶⁶ Logické *opusculum* svědčí, jak naznačuje celý jeho titul, o snad unikátní rané recepci Wyclifova traktátu známého dnes jako *Summa insolubilium*, případně dalších logických pojednání oxfordského mistra myšlení.⁶⁷ Na základě dochovaných a v současnosti edičně zpřístupněných textů z nejstarší známé vrstvy bohémikální tradice *corpus wyclifisticum* můžeme usuzovat, že mezi mladými českými mistry byl z počátku nepochybně největší zájem o logická či filosofická pojednání evangelického doktora, po nich v období po roce 1400 v několika vlnách následovalo působení a vliv celé řady teologických traktátů.

Období mezi roky 1390/1392 až 1403 představuje významné přelomové období v dějinách pražské univerzity spojené se vzestupem radikálních mladých českých akademiků holdujících myšlení Jana Wyclifa, spolu s periodou série ostrých doktrinálních sporů o reálnou existenci obecnin (*universalia realia*). Snad již někdy kolem roku 1391 měl mladý český akademik Štěpán z Pálče započít s prací na obsáhlém komentáři k Wyclifovu významném filosofickém traktátu *De universalibus*.⁶⁸ Stanislav ze Znojma, bezesporu nejvýznamnější propagátor evangelického doktora mezi mladými českými horlivci, dokončil patrně v roce 1392 dnes bohužel nedochovaný komentář k Aristotelovu pojednání *O duši* a ve stejném období započal studium na pražské teologické fakultě.⁶⁹ Oba agilní čeští akademikové svým západem pro teologický realismus Jana Wyclifa strhli postupně na svou stranu intelektuály z nejmladší generace kongregace českého univerzitního národa (mezi nimi např. Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Jeronýma Pražského). Vedle velmi důkladného studia pojednání evangelického doktora začali čeští „přátelé pravdy“ masivně opisovat a všude možné shánět veškerá jeho díla. V průsečíku všech těchto vlivů začal od deváté dekády 14. století i masivní

66] *Modus solvendi insolubilia secundum M. Iohannem Wiclef (Insolubilia pulchra)*, Praha, NK,IV.H.9, fol. 259v–262v (edice traktátu v přípravě). Stanislavovo autorství traktátu je nejisté. Text dílka je však zapsán v jednom z významných pražských kodexů, kde se dochoval spolu s řadou Wyclifových i Stanislavových filosofických textů (např. s *De universalibus*, *De materia et forma*, *De ideis* od Wyclifa, ve stejném rukopise je zapsán i Stanislavův velký traktát o obecninách), srov. Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, Tomus I, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 303 a poslední popis rukopisu viz Johannes WYCLIF, *Tractatus de universalibus*, I. J. Müller (ed.), Oxford 1985, s. lxx–lxxvii.

67] Johannes WYCLIF, *Summa insolubilium*, P. V. Spade, G. A. Wilson (eds.), Birmingham-New York, 1986. Kritická edice pojednání vychází ze tří známých bohémikálních rukopisů z počátku 15. století (jejich popis viz tamtéž, s. ix–x, xvi–xix, xxi–xxii).

68] František ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 22 a edice traktátu viz *Commentarius in De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*, Ivan J. Müller (ed.), Praha 2009.

69] Ke Stanislavovu studiu na pražské teologické fakultě a raným komentářům zvláště Stanislav SOUSEDÍK, *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*, Praha 1998, s. 12–13.

proces transformativní recepce textů Jana Wyclifa v českém prostředí. I když je nejstarší dochovaný bohemikální kodex s významnými filosofickými spisy oxfordského mistra myšlení v roce k polovině roku 1397, na základě několika důležitých pramenných svědectví je možné nepřímo doložit znalost celé řady Wyclifových filosofických a teologických nejenom v textech českých realistů či dědiců pražské nominalistické *schola communis* již před polovinou deváté dekády.⁷⁰ S největší pravděpodobností v tomto období propukl mezi pražskými doktrinárními školami ostrý spor o *universalia realia*. V průběhu sérií replik a výměn názorů prosazovali čeští „přátelé pravdy“ v čele se Stanislavem ze Znojma, ovšem také Štěpán z Pálče i Jan Hus teologický realismus Jana Wyclifa, konkrétně postulát reálné existence obecnin či obecného v bytnosti (*universale in essendo*). Diskuse se nedotkly pouze ontologických nebo metafyzických rovin. Vyhraněné diskuse byly vedeny i na poli epistemologie, logiky a sémantiky. Proti českým „přátelům idejí“ se postavili a dědictví pražské nominalistické tradice hájili Jan Arsen z Langenfeldu, Jan z Münsterbergu, Ludolf Meistermann z Lübecku, snad i několik dalších mistrů.⁷¹ Z poloviny deváté dekády máme v pramenech dochovanou rovněž jedno unikátní svědectví o doktrinárních trendech v pražském intelektuálním prostředí. Nachází se v jednom krakovském kodexu, jenž je jednoznačně bohemikálního původu, v němž se dochoval anonymní záznam z lekce či disputace ve stylu logického žánru *sophistria*. Traktát postrádá finální redakci i revizi od dnes neznámého anonymního autora, bezpochyby jednoho z příslušníků pražské nominalistické *schola communis*. Na několika místech textu logické příručky se anonymní nominalistický mistr kritickým způsobem vyrovnává i s filosofickým realismem, konkrétně s různými

70 | K citátům některých Wyclifových pojednání (zejména *De ideis*) ve Stanislavově velkém traktátu o obecninách viz Vilém HEROLD, *Pražská univerzita a Wyclif, Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*, Praha 1985, s. 171–176, pro kwestie Štěpána z Pálče především Vilém HEROLD, „Štěpán of Pálec and the Archetypal World of Ideas,” in: Z. V. David, D. R. Holeton, (eds.), *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, Vol. 5/1, Prague 2004, s. 77–87. Pálčův komentář obsahuje řadu zřetelných odvolávek na několik traktátů evangelického doktora, srov. *Commentarius in De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*, s. 47 (konkrétně na *De logica, Logicae continatio, De ideis, De materia et forma, De Trinitate*). Pro rané texty z devadesátých let 14. století především, *Replicacio de universalibus*, in: Johannes Wyclif, *Miscellanea philosophica*, Vol. I., M. H. Dziewicki (ed.), London 1902, s. 133/18–134/24, 138/13–26, 138/33–139/4, 140/10–19, 148/6–19 (srov. Johannes WYCLIF, *Tractatus de universalibus*, s. 28/171–29/184, 70/13–19, 74/88–94, 84/300–312, 170/498–171/502). František Šmahel dohledal jeden citát z Wyclifova traktátu *De materia et forma* v Husově rané kwestii o první látce (František ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 44, 239, poz. 62). V pražském anonymním nominalistickém *sophistria* traktátu z let 1394 až 1396/7 nalezla řadu odkazů na pojednání evangelického doktora E. J. Ashworthová (Earline Jennifer ASHWORTH, „Logic Teaching at the University of Prague around 1400 A.D.,” in: M. Feingold (ed.), *History of Universities*, Vol. XXI/1, Oxford 2006, s. 220, poz. 14).

71 | Srov. dvě poslední shrnutí pražského sporu o obecniny např. František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 161–170, 179–207 a (†) Vilém HEROLD, „The Spiritual Background of the Czech Reformation: Precursors of Jan Hus,” s. 89–95.

nými koncepty reference a rovněž i s postulátem reálné existence obecnin. Neznámý autor taxanomicky uvádí představitele i přístupy, jež jsou typické pro dva názorově odlišné tábory. Jan Duns Scotus, Richard Brinkley a Jan Wyclif explikací konceptu prosté supozice inklinují k tradici *via antiqua*. Naproti tomu Jan Buridan, Marsilius z Inghenu, Tomáš Manlevelt a Tomáš z Kleve patří do skupiny následovníků *via moderna*, kteří sémantickou teorii prosté supozice kritizují.⁷² Anonymní mistr dával přednost moderním mistrům (*moderni*), což zřetelně prokazuje jeho detailní výklad problematiky různých typů a aspektů reference, inspirovaném všemi zmíněnými k nominalismu inklinujícími intelektuály.⁷³ Neznámý autor se zmiňuje i o myslitelích rozvíjejících v pražském prostředí dědictví *via antiqua* a nazývá je *universaliste*. V jedné partii přímo kritizuje způsob, jakým definují prostou supozici s předpokladem reálné existence obecnin.⁷⁴ Anonymní nominalistický mistr ve *sophistria* traktátu bezpochyby přímo polemizuje se skupinkou českých „přátel idejí.“ Potvrzuje to jedna pasáž z rozsáhlého traktátu Stanislava ze Znojma *Tractatus de universalibus (maior)*. Přední český akademik i propagátor Wyclifova myšlení mezi českými mistry na tomto místě obhajuje postulát reálné existence obecnin i prostou supozici. Jasně se přihlašuje ke skupince, jež neznámý dědic pražské nominalistické *schola communis* označuje jako *universaliste*.⁷⁵

Do vypjatých debat i šíření intelektuálního dědictví evangelického doktora mezi příslušníky mladší generace českých akademiků však v roce 1403 zasáhla oficiální intervence posvěcená přímo orgány pražské univerzity, jejíž administrativní aparát byl v té době plně pod mocenskou kontrolou dědiců nominalistické tradice. Řadě akademiků ze tří zbývajících univerzitních národů patrně došla trpělivost se sáhodlouhými debatami, jež se po roce 1400 začaly pomalu pohybovat, zásluhou recepce dvou významných Wyclifových pozdních děl (*Triologus* a *Dialogus*) v kroužku mladých českých reformních mistrů, za hranicemi ortodoxie. Z tohoto důvodu Jan Hübner navrhl během shromáždění akademické obce oficiálně odsoudit celkem čtyřicet pět propozic vybraných z řady pojednání evangelického doktora jako kacířských.⁷⁶ Hübnerův výběr tezí byl s návrhem o hlasování oficiálně

72| *Logica modernorum in Prague about 1400, The sophistria disputation 'Quoniam quatuor' (MS Cracow, Jagiellonian Library 686, ff. 1ra-79rb), with a partial reconstruction of Thomas of Cleve's Logica*, Egbert Peter Bos (ed.), Leiden-Boston 2004, s. 149–151. K vývoj logiky od druhé poloviny 14. století mapuje Catarina DULITH NOVAES, „Logic in the 14th Century after Ockham,“ in: D. M. Gabbay, J. Woods (eds.), *Handbook of the History of Logic*, Vol. 2, Amsterdam-Oxford 2008, s. 433-504

73| *Logica modernorum in Prague about 1400*, s. 151–190.

74| *Logica modernorum in Prague about 1400*, s. 178–179.

75| Stanislaus DE ZNAIM, *Tractatus de universalibus (maior)*, in: Johannes Wyclif, *Miscellanea philosophica*, Vol. II., M. H. Dziewicki (ed.), London 1905, s. 120/22–34.

76| K notářskému aktu z 28. května 1403 s odsouzenými čtyřiceti pěti tezemi viz *Documenta mag. Joannis Hus*

zařazen na pořad dne, o což se zasloužil Walter Harraser z bavorského univerzitního národa, v té době rektor pražské univerzity, s tichou podporou některých oficiálů z metropolitní kapituly. Stalo se tak i přes ostré protesty některých českých intelektuálů. Nepřímo víme o reakcích Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče.⁷⁷ Krátce na to byl tento mistr patřící do polského univerzitního národa provokativně zvolen, díky jasné většině hlasů z bavorského, polského a saského národa, kvodlibetářem pro příští slavnostní univerzitní akt plánovaný na leden roku 1404. Oficiálním odsouzením se intelektuální dědictví Jana Wyclifa ocitlo náhle za hranicemi ortodoxie. Bylo nepochybně i varovným gestem vůči českým následovníkům evangelického doktora, kteří však našli vnější mocenskou oporu u pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburka.

Vše nasvědčuje tomu, že ani varování v podobě autoritativního odsouzení neodstrašilo skupinku mladých českých mistrů od dalšího studia filosofických i teologických traktátů ctěného a oblíbeného oxfordského mistra. Ba naopak mezi roky 1403 až 1409 můžeme sledovat pokračování kontroverzí o Wyclifa, spolu se zintenzivněním zájmu pražských „přátel pravdy“ o *corpus wyclifisticum*, přičemž vedle opisování a tvorby indexů byla dokonce některá důležitá pojednání v tomto období přeložena do staročeštiny (jde o případ dnes bohužel ztraceného vernakulárního překladu *Triologu*).⁷⁸ Velkou zásluhu na tom měl prokazatelně kurýrní podnik jiných českých mistrů, a to Mikuláše Faulfiše s Jiřím z Kněhnice, kterým se

---

vitam, doctrinam, causam in Constantiensi consilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418 motas illustrantia quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta, František Palacký (ed.), Prag 1869 s. 327–331. K některým novým souvislostem, které se vážou ať již k událostem z roku 1403 či k výběru nebo k rukopisnému dochování notářského záznamu viz příspěvek Dušana Coufala v tomto svazku.

77| Svědectví pochází od Jana Husa ze dvou pojednání pocházejících z let 1413 až 1414, srov. Johannes HUS, *Contra Stanislaum de Znojma*, in: J. Eršil, G. Silagi (ed.), *Polemica*, Turnhout 2010, s. 309/49–54 a dále Johannes HUS, *Contra Stephanum Palecz*, in: *Polemica*, s. 282/610–620.

78| K událostem mezi roky 1403 až 1409 zejména František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II.*, s. 214–257 (případně František ŠMAHEL, *Husitské Čechy, Struktury, procesy, ideje*, Praha 2008², s. 249–282 nebo František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, 35–48, 161–207, 253–256, 273–302), dále se zřetelem k Husovu kuriálnímu procesu srov. Jiří KEJŘ, *Husův proces*, Praha 2000, s. 19–51. Z novějších pokusů s akcentem k akademickým svobodám na pražské universitě buď Olivier MARIN, „*Libri hereticorum sunt legendi: Svoboda výuky na pražské univerzitě (1347–1412)*,” *AUC-HUCP* 42, fasc. 1-2, 2002, s. 33–58, v rozšířené podobě Olivier MARIN, *L' archevêque, le maître et le dévot, Genèses du mouvement réformateur pragois, années 1360-1419*, Paris 2005, s. 156–166, 286–295, 388–403 nebo Olivier MARIN, „*Les lieux du savoir, Contribution à la topographie universitaire pragoise (1348–1415)*,” in: P. Gilli, J. Verger, D. Le Blévec (ed.), *Les universités et la ville au Moyen Âge*, Leiden-Boston 2007, s. 63–96, z hlediska dohledu nad akademickým diskursem především Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 133–144, 156–180, 214–274, 294–323 a alternativně k tomu Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, s. 99–138, s akcentem na výsledky reformní misie pražských reformistů Pavel SOUKUP, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, s. 93–114 nebo Pavel SOUKUP, *Jan Hus*, s. 45–59, 79–82. Jedno z posledních shrnutí diskuse o nedochovaném vernakulárním překladu *Triologu* viz John WYCLIF, *Triologus*, Cambridge 2013, s. 22.

díky úzkým kontaktům na lollardskou komunitu v Anglii podařilo zprostředkovat důležitou reformní alianci mezi Oxfordem a Prahou, podpořenou čilou výměnou dopisů i importem anglických kodexů. Kolem roku 1407 se této dvojici podařilo do pražského prostředí dopravit několik důležitých teologických a sociálně-politických pojednání evangelického doktora, např. *De veritate sacre scripturae*, *De domino divinio*, *De ecclesia*, *De potestate papae*.⁷⁹ Ovšem již o tři roky dříve vyvolala Stanislavova obhajoba Wyclifových názorů na eucharistii remanenční aféru a patrně i první zděšení v řadách starších akademiků z českého univerzitního národa. Hlavní propagátor teologického realismu oxfordského mistra z celé aféry vyvázl se ctí jenom díky vnější podpoře Zbyňka Zajíce z Házmburka, pouhým odvoláním před komisí a dodatečným polo-veřejným diktátem druhé části traktátu *De corpore Christi* v soukromí svého příbytku v Karlově koleji.⁸⁰ Ovšem po eucharistické aféře definitivně přetekl pohár trpělivosti pražského arcibiskupa s českými reformními horlители, čímž došlo k rozpadu několik let fungující politické aliance. Pražský primas hodlal jednou provždy zarazit bezuzdné bujení různorodých eucharistických spekulací v české diecézi pomocí jemu dostupných nástrojů církevní cenzury. Disciplinačními zásahy chtěl zkrotit vzpouzející se intelektuály a ochránit ortodoxii pražského teologického diskursu. Dílčí kroky arcibiskupova zostřeného kursu s prosazením jeho vůle k moci se projeví naplno v průběhu května roku 1408. Ve spárech inkvizice uvízl zcela překvapivě Matěj z Knína, před čtyřmi roky graduovaný mistr svobodných umění, patřící do mladší generace reformních intelektuálů z českého universitního národa, na základě obvinění z držení remanenčního bludu. Mladý český mistr byl obviněn z hereze a musel se podrobit inkvizitorskému výslechu. V polovině května roku 1408 byl dokonce donucen, pod pohrůžkami i mocenským tlakem na přímý podnět arcibiskupa Zbyňka, odpřísáhnout bludný charakter eucharistické nauky evangelického doktora a kanonicky se očistit od podezření z hereze, i když mu kacírství nebylo fakticky prokázáno.⁸¹

Po druhém obvinění a následném inkvizitorském vyšetřování přibýlo váženým seniorům z českého universitního národa patrně několik dalších vrásek na čele.

79] Recepti evangelického doktora nejpodrobněji zmapovala Anne HUDSON, „II. From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia,“ in: *Studies in the Transmission of Wyclif's Writings*, Aldershot-Burlington 2008, s. 642–657, dílčí doplňky viz Anne HUDSON, „From Oxford to Bohemia: reflections on the transmission of Wycliffite texts,“ *Studia Mediaevalia Bohemica* 2, 2010, s. 25–37 a Anne HUDSON, „Opera omnia, Collecting Wyclif's Works in England and Bohemia,“ in: M. van Dussen, P. Soukup (eds.), *Religious Controversy in Europe, 1378–1536*, Turnhout 2013, s. 49–69. Pro ranou recepti zvl. závěry Ivana J. Müllera, srov. *Commentarius in De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus*, s. 41–59, 68–71.

80] Kritické čtení pramenů Stanislavovy remanenční aféry podal Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 159–170.

81] K odpřísáhnutí Matěje z Knína zvl. Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 172–179.

Snad z jejich popudu bylo na 28. května roku 1408 svoláno shromáždění všech členů mistrů regentů kongregace do domu U Černé růže. Po sáhodlouhých diskusích se mistři regenti nakonec prostou většinou hlasů dohodli na jednotném stanovisku. Svorně se zavázali, že nikdo z celého českého universitního národa, pod hrozbou trestu vyloučení z kongregace, nesmí zastávat nebo hlásat, ať již veřejně či skrytě, čtyřicet pět tezí Jana Wyclifa odsouzených pražskou universitou již v květnu 1403, v jejich kacířském, bludném a pohoršlivém smyslu.⁸² Studentům i bakalářům bylo dále zakázáno hájit všechny odsouzené články, rovněž číst a studovat tři značně problematické pozdní spisy evangelického doktora (*Dialogus, Trialogus, De eucharistia*), taktéž volit si některé dílčí propozice nebo teze z těchto tří textů pro univerzitní akty. Další pozdvižení a zděšení mezi seniory z české universitní kongregace však zavládlo bezpochyby po návratu radikálního nominalistického mistra Ludolfa Meistermana z Lübecku z jeho římské mise. Tento saský mistr již někdy během prvních měsíců roku 1408 obvinil u římské kurie Stanislava ze Znojma z eskamotérské argumentace o obecninách vedoucí mimo hranice ortodoxie, přímo do lůna eucharistické hereze. V reakci na tato obvinění vydal kardinál Ugoccione 20. dubna 1408 dekret, kterým zakázal hlásat bludy obsažené ve Wyclifových dílech s citací Stanislavova pojednání *De corpore Christi*, v němž dále českému intelektuálovi přikázal dostavit se osobně, ve stanovené lhůtě šedesáti dnů, ke kuriálnímu soudu, aby se zodpověděl ze všech vznesených obvinění. Ludolf s návratem z Říma do Prahy nespěchal. Nějakou dobu se pozdržel u spřízněného kolegia bývalých pražských univerzitánů v Heidelbergu a až někdy po polovině května roku 1408 se s obsílkou k osobní citaci pro Stanislava ze Znojma objevil v Praze. Příjezd saského mistra přilil nepochybně další olej do ohně pražské roztržky mezi univerzitními národy a vyburcoval české akademiky k další aktivitě. Ti nepochybně využili první možné příležitosti během shromáždění mistrů artistické fakulty, jehož úkolem bylo zvolit nového kvodlibetáře pro příští disputaci plánovanou na počátek ledna 1409. Podle několika svědectví se v souladu s fakultními články statut dobrovolně přihlásil Matěj z Knína, jenž se poměrně nedávno podle regulí kanonického práva očistil z nařčení a z podezření z kacířství. V pozadí Knínovy přihlášky stála nová strategie i taktika českého reformního křídla. Matějova přihláška měla zcela nepochybně provokativní i demonstrativní ráz. Čeští „přátelé pravdy“ její pomocí přešli na vnitřní universitní frontě z defenzivy do ofenzivy proti dědicům pražské nominalistické tradice. Nově nastoupenou ofenzivní strategii i taktiku neoslabil ani odjezd Stanislava ze Znojma v doprovodu Štěpána z Pálče ke kuriálnímu soudu na přelomu září a října roku 1408 (odložený po vypovězení poslušnosti kolegia kardinálů papeži Řehoři XII.). Před odjezdem stačil Stanislav

82 | Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 126.

ještě dokončit krátký traktát o obecninách namířený proti některým moderním mistrům (*nonnulli modernorum*) a *nominales*, tedy zřetelně vůči dědicům pražské nominalistické *schola communi* (a zcela konkrétně proti Ludolfu Meistermannovi), kteří dle něho do té míry vzplanuli nenávisí vůči obecným přirozenostem věcí a obecninám i jejich dokazování, že jej kvůli tomu dokonce osočili u svatého stolce.⁸³ Novou linii strategie a taktiky nedokázal zastavit, ba ani oslabit zostřeňný kurs pražského primase vůči českým reformistům z říjnové synody, během níž dal vyhlásit zákaz zabývat se jakýmkoliv texty i články Jana Wyclifa. S blížícím se lednovým kvodlibetem však atmosféra v universitních posluchárnách patrně značně houstla. Po krachu politické aliance s pražským arcibiskupem a odchodu dvou předních členů českých reformistů se Janu Husovi s Jeronýmem Pražským podařilo navázat kontakty se šlechtou z úzkého kruhu dvořanů krále Václava IV. a s přispěním jejich vlivu ovlivnit složení staroměstské rady. Noví političtí spojenci sehráli důležitou roli v bouřlivých událostech následujícího přelomového roku.

Počátkem ledna roku 1409 nic nenasvědčovalo tomu, že přichází období dramatických změn. Čeští reformisté se důkladně připravili na spektakulární rétorickou show, jež začala obvyklým přednesem formalizované řeči kvodlibetáře Matěje z Knína s úvodní otázkou k tomu určeným bakalářem.⁸⁴ Matěj v rozsáhlé *quaestio principalis* velmi detailně pojednal o existenci svrchovaného dobra zcela dle tradičního úzu i zvyku. Podle dvou dobových svědectví však měl jako poslední v diskusi ke Knínově úvodní otázce vystoupit Jeroným Pražský a pomocí *Štítu víry* objasnit subtilní problematiku trojičního dogmatu, tzn. existenci jedné božské podstaty, která je třemi odlišnými osobami s různými analogiemi ke stvořeným entitám.⁸⁵ Některé přednesené kvestie českých mistrů měly díky předem domluvené režií jasný anti-nominalistický charakter (např. otázka o obecninách Jeronýma Pražského, kvestie Jana z Jesenice, či otázka o štěstí Jana Husa), i když disputa-ce patrně nevybočily ze známých pražských standardů. Mnohem větší pozornost

83| Stanislaus DE ZNAIM, *Tractatus de universalibus (minor)*, in Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, 81^r, 88^r, podle jednoho z vídeňských kodexů Stanislav písemně znění traktátu dokončil 28. září 1408, shrnutí debaty o dataci viz František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 190, 230, poz. 156.

84| Matthias DE KNIN, *Utrum summum bonum immutabile sit creator et conservator singulorum encium universi*, Praha, NK, X.E.24, fol. 350r–354r a Matthias DE KNIN, *Utrum summum bonum immutabile sit creator et conservator singulorum encium universi*, Praha, NK, X.H.18, fol. 138r–140r, další tři rukopisy registruje Jiří KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 116–117, k pražským kvodlibetním disputacím naposledy souhrnně František ŠMAHEL, „Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420,“ in: *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 359–376.

85| Ladislav KLICMAN (ed.), *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga, habitus Viennae a. 1410–1412*, Praha 1898, s. 26, 31. Historicko-kritická edice Jeronýmova *Štítu víry*, viz Hieronymus DE PRAGA, *Scutum fidei christianae*, in: *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae*, F. Šmahel, G. Silagi (ed.), Turnhout 2010, s. 195–198.

a pozdvižení mezi mistry bavorského, polského i saského národa však vyvolalo zcela nestandardní zakončení výročního universitního aktu. Po více jak roce se na tom nezávisle na sobě shodli někteří pamětníci této události ve výpovědích Jeronýmova vídeňského procesu, kteří Knínovu disputaci z počátku roku 1409 vnímali z perspektivy pozdější květnové secese a pod vlivem různorodé směsice i škály negativních emocí.⁸⁶ Pro závěrečný den kvodlibetu zajistil Jeroným Pražský účast urozených členů francouzsko-brabantské diplomatické misie i staroměstských radní. Podle známých svědectví měl dále apoštol pražského wyclifismu někdy kolem poledne přednést nacionální argumentaci nasáklou *Chválu svobodných umění*. Promluvu měl okořenit řadou explicitních narážek na dřívější odpřisáhnutí Matěje z Knína zásluhou dvou falešných svědectví, rovněž osobními prorockými exhortacemi vybízejícími všechny přítomné číst a studovat spisy Jana Wyclifa i přes autoritativní zákazy pražské university či pražského primase. Jeronýmova performance způsobila doslova poprask mezi mistry třech ostatních universitních národů, kteří z protestu opustili výroční disputaci před jejím oficiálním zakončením. V úplném závěru ještě český nonkonformní intelektuál demonstrativně vytáhl a přítomným přečetl notářsky ověřený list oxfordské university z října roku 1406 osvědčující pravověrnost i bezúhonnost evangelického doktora.⁸⁷ Jednalo se o dokument, jež čeští „přátelé idejí“ získali zásluhou kurýrního podniku Mikuláše Faulfiše s Jiřím z Kněhnice a náležitě jej využili v rámci reformní agitace při obraně intelektuálního dědictví ctěného oxfordského mistra.

Někdy po skončení kvodlibetu měli pražští akademikové na společném shromáždění rozhodnout o podpoře politických plánů Václava IV. týkajících se účasti na pisánském koncilu. Administrativní aparát univerzity však ovládali většinou tří hlasů dědicové nominalistické tradice a ti se k plánům českého krále otočili zády. Vznětlivý král Václav na to pod vlivem okolností reagoval vyhlášením autoritativního a patriotistického mandátu, jenž vnějším zásahem změnil dosavadní uspořádání univerzity ve prospěch českých reformistů, kteří měli od té doby disponovat většinou tří hlasů. Králův autoritativní zásah dědice pražské nominalistické tradice velmi zaskočil i šokoval. Více než pravděpodobně z tohoto důvodu byl Dekret kutnohorský zveřejněn rektorem Heningen Baltenhagenem během univerzitního shromáždění až osm dní po jeho vydání ke konci ledna 1409. V průběhu zbývajících zimních měsíců i na jaře existoval v univerzitní správě mezi národy nevyřčený *status quo*, doprovázený oboustrannou pasivní i aktivní rezistencí s různorodými pokusy obhájit staré pořádky nebo prosadit nové uspořádání. Někdy na jaře rovněž

86 | Kritické zhodnocení všech svědectví viz Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 219–223.

87 | Karl Adolf Konstantin VON HÖFLER, *Concilia Pragensia 1353–1413*, in: *Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften*, Bd. XII, Folge V, Prag 1862, s. 53–54.

pokračovala epilogická – a zásahem pražského arcibiskupa byla nuceně přerušena – diskuse o obecninách Blažeje Vlka ze Strážného († 1410) s Jeronýmem Pražským započatá během lednového kvodlibetu. Debata obou intelektuálů představovala generační konfrontaci uvnitř kongregace českého univerzitního národa, střet zástupce starší generace akademiků odchovaných dědictvím pražské nominalistické *schola communis* s nastupující mladou generací odkojenou teologickým realismem evangelického doktora, jež stála v pozadí vydání Dekretu kutnohorského.⁸⁸ Ani mistři ze tří zbývajících univerzitních národů však nezháleli. Pokusili se zvrátit prosazení nových univerzitních pořádků kolektivní přísahou, v níž se zavázali k odchodu z Prahy v případě, pokud nebude odvolána platnost králova autoritativního mandátu. Gradující napětí i vzniklou situaci rozetnul počátkem května druhý mocenský zásah se sekulární intervencí Václava IV., po němž byly definitivně prosazeny nové pořádky v univerzitní správě. Kompromisní řešení již nebylo možné nalézt. 16. května léta Páně 1409 dodrželo sedm set až osm set univerzitanů ze tří univerzitních národů veřejně danou přísahu a nadobro opustili pražskou *alma mater*. Po dlouholetých rozbrojích i roztržkách přišel triumf českých reformních mistrů s institucionální i doktrinární nadvládou na domácím kolbišti. Intelektuální dědictví evangelického doktora rozvíjené od devadesátých let 14. století jeho pražskými žáky získalo definitivně kontrolu i převahu v lokálním intelektuálním diskursu. Teologický realismus Jana Wyclifa zcela ovládl a nahradil do té doby dominantní nominalistické paradigma pařížského ražení a autority jako Jana Buridana, Alberta Saského, jejichž dědictví po více jak čtyři dekády rozvíjela pražská nominalistická *schola communis*. Svědčí o tom i partie z jednoho důležitého textu největšího z betlémských kazatelů, v němž se opojuje o triumfem skupiny českých reformistů explicitně přihlásil k dědictví oxfordského mistra.⁸⁹ Nové uspořádání pražské univerzity však bylo do oficiálních dokumentů zaneseno až ke konci září roku 1409. Teprve 13. října pak bylo vyhlášeno i jednomyslně schváleno všemi akademiky během svolaného univerzitního shromáždění. O tři dny později byl Jan Hus, jako jeden z hlavních strůjců nových pořádků, zvolen většinou hlasů novým rektorem pražské univerzity.

Kutnohorští vítězové začali po plném prosazení králova autoritativního mandátu a po nejvýznamnější pražské secesi s procesem úspěšného vytěšňování kolektivní univerzitní paměti. Prvním případem tohoto druhu bylo vymazání více než dvě dekády staré dohody o smíření autonomních univerzitních národů (*concordia nacionum*) z oficiálních univerzitních řádů a nahrazením staré přísahy za

88| Texty polemiky viz *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae*, s. 101–137.

89| Johannes HUS, *Super quattuor Sententiarum*, lib. 3, d. 34 a d. 39, lib. 4, d. 20, V. Flajšhans, M. Komínková (ed.), Praha 1904–1906, s. 479, 495, 621.

novou, jež reflektovala zavedení nových pořádků s věrností českému králi a království.⁹⁰ Jako druhý případ můžeme uvést Husovo rektorské kázání z 3. prosince 1409, proslovené při památce skonu zakladatele pražské univerzity, českého krále a římského císaře Karla IV. Betlémský kazatel v promluvě načrtl alternativní dějiny pražské intelektuální tradice, jež měly z historické tradice i paměti zcela vymazat nominalistickou *schola communis* a akcentovat výhradně českou národní stopu.⁹¹ Během kázání vyzdvihl význam „*nejpohotovějšího matematika*“ Jenka Václavův z Prahy, který byl jedním ze šesti zakládajících členů Karlovy koleje a aktivním učitelem na artistické fakultě od sedmdesátých let 14. století i štědrým donátorem knih. Dále český reformní intelektuál připomněl „*nejprůzračnějšího řečníka*“ Vojtěcha Raňkův z Ježova, velmi agilního protivníka Jindřicha Tottiga z Oyty, jednoho z nejvýznamnějších učitelů a myslitelů pražské nominalistické tradice. Do české tradice zařadil i „*nejbystřejšího dokazovatele*“ dominikánského mistra Mikuláše Bicipita aktivního v osmdesátých letech 14. století, jež více než pravděpodobně jako jeden z prvních intelektuálů inicioval studium logicko-filosofických i teologických traktátů evangelického doktora v pražském prostředí a kritizoval vlivného nominalistu Konráda ze Soltau za jeho negativní přístup k obecninám. Budoucí kostnický mučedník neváhal do konstrukce české intelektuální tradice zařadit nejdůležitější akademiky zapojené do sporu obsazování míst v kolejích či o rozsahu kompetencí kancléře univerzity z druhé poloviny osmdesátých let 14. století, např. „*nejvýznačnějšího básníka*“ Mikuláše z Rakovníka († 1390), či „*nejprozíravějšího rádce*“ Mikuláše z Litomyšle († cca. 1404), nebo „*nejohnivějšího horlitele pro vlast*“ Štěpána z Kolína († 1406), případně i další univerzitány, kteří se v sérii disputačních půtek utkali s dědici pražské nominalistické tradice v devadesátých letech 14. století, jako např. „*přesladký hudebník a zvláště horlivý kazatel*“ Petr ze Stupna († 1407).

Mistr Jan Hus patřil prokazatelně ke skupince myslitelů, kteří v rámci pražské intelektuální tradice rozvíjeli dědictví starých mistrů (*antiqui*). I na něho se vztahuje nálepka od neznámého autora nominalistického *sophistria* traktátu, jenž kroužek mladých reformně laděných českých mistrů a příznivců Jana Wyclifa označil

90| K začernění důležité partie staré rektorské přísahy spolu s vyškrobáním několika folií z nejstaršího rukopisu univerzitních statut (Praha, NK, XIV.D.25, fol. 6r, 10r–11r) viz Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 6 a Martin NODL, „Husitská univerzita,“ s. 677, poz. 24.

91| *Johannes Hus Magister Universitatis Carolinae: Positiones, recommendationes, sermones* – M. Jan Hus: *Univerzitní promluvy*, A. Schmidová (ed.), Praha 1958, s. 125–126, český překlad srov. B. Havránek, J. Hrabák, J. Daňhelka (vyd.), *Výbor z české literatury doby husitské I.*, Praha 1963, s. 113/98–104. František Šmahel považuje zmínku s katalogem jmen v kázání za pokus propojit dědictví starší české akademické tradice s Husovými aktuálními i budoucími úkoly po přelomovém roce 1409 (srov. František ŠMAHEL, *Jan Hus, Život a dílo*, s. 82). Pavel Soukup jména českých akademiků pokládá za Husův rétoricko-stylistický prostředek a fiktivní dialog s tradicí v rámci kazatelské promluvy (viz Pavel SOUKUP, *Jan Hus*, s. 75–76).

někdy v polovině devadesátých let 14. století jako *universaliste*. Když největší z betlémských kazatelů bilancoval dramatický rok 1409, v optice bouřlivých událostí tohoto období nahlédl sebe sama, a zároveň celou reformní skupinku českých akademiků, jako poslední genealogický článek údajně dominantní české národní stopy v pražské univerzitní tradici, rozvíjející dědictví zaseté založením Karlovy koleje i v dalších desetiletích 14. století.

IV.

Obsahuje Husovo kanonické literární díla partie, jež by vypovídaly o jeho pokusech navázat, ať již pozitivně či negativně a kriticky, na některé motivy či figury diskutované v pražské univerzitní tradici během poslední třetiny 14. století? Vzhledem k omezenému místu představíme pouze několik málo příkladů z dochovaného rukopisného či edičně nebo interpretačně zpracovaného a rozsáhlého textového pole, konkrétně logických traktátů, synodálních kázání, komentářové tradice ke *corpus aristotelicum*, případně různorodých morálně-teologických dílek i traktátů.

Začneme u některých velmi raných pojednání největšího z betlémských kazatelů. Snad již někdy v roce 1397 přednesl český reformní intelektuál během nějaké univerzitní disputace krátkou kvestii známou ve zkrácené formě jako *Otázka o první látce (Quaestio de prima materia)*.⁹² V dnes dostupném textu záznamu kvestie Hus explikuje pojetí první látky zřetelně pod vlivem Wyclifova filosofického traktátu *De materia et forma*. Vyrovnává se ovšem s některými názory kanonizovanými ve výkladech pražské nominalistické *schola communis*, jež známe např. z jednoho komentáře k Aristotelovým *Fyzikám* s marginálními glosami polského mistra Jana Isnera († 1411) silně závislém na Janu Buridanovi a dalších autoritách pozdně středověkého pařížského nominalismu. Výklad Stageirito-va textu pochází již z roku 1376 a na pražské artistické fakultě byl hojně užíván pro studentské lekce z přírodní filosofie.⁹³ Další z raných dílek je v současné odborné diskusi vročeno do roku 1398. Jedná se o Husův přepis záznamu debaty o obecninách známý jako *Replicacio de universalibus*. Díky českému reformnímu mistrovi se dochovalo svědectví o debatě neznámých pražských intelektuálů, ovšem prokazatelně patřících do vzájemně znepřátelených doktrinárních škol – dědiců *antiqui* a *moderni* – o problematice reálné existence obecnin. Rozpra-

92] Johannes HUS, *Quaestio de prima materia*, in: *Questiones*, J. Kejř (ed.), Turnhout 2004, s. 35–49, k dataci Jiří KEJŘ, „Husovy kvestie,“ in: *Z počátku české reformace*, Brno 2006, s. 205–206.

93] K Husovým aluzím na Wyclifův traktát srov. František ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 44, 239, poz. 62, dále Lucyna NOWAK (ed.), *Quaestiones disputatae super octo libros "Physicorum" Aristotelis cum glossis Ioannis Isneri*, lib. 1, q. 20 a pm 1 <XVIII>, *Acta Mediaevalia* 9, 1996, s. 48–50, 64, detailně k této problematice srov. Martin DEKARLI, „Koncept *prima materia* mezi Janem Wyclifem a Janem Husem – Přehodnocení jednoho tradičního interpretačního problému“ (v tisku).

va proběhla napříč několika vědními disciplínami a dotkla se i problematiky sémantické teorie reference. Na několika místech záznamu nacházíme argumentaci podporující koncept prosté supozice, dále možnosti korektní obhajoby reálné existence obecnin i obecnin v bytnosti (*universalia in essendo*), formulované v úzké návaznosti na evangelického doktora. Relevantní partie ovšem bezsporu zohledňují některé kritické námítky formulované v dochovaném záznamu *sophistria* lekcí, jehož autorem byl dnes neznámý nominalistický mistr a zkomponoval jej již někdy kolem poloviny devadesátých let 14. století.⁹⁴

Husovy pokusy kriticky se vyrovnat s některými figurami diskutovanými v pražské univerzitní tradici nacházíme nejenom v jeho raných textech, nýbrž i v pojednáních ze střední vrstvy jeho rozsáhlého kanonického literárního díla. 19. října 1405 pronesl českých reformní intelektuál během pražské synody duchovenstva kázání na verš z Matoušova evangelia (*Mt 22,37*). V odborné diskusi bývá kázání *Diliges* považováno za první jasné svědectví vlivu recepce eklesiologického konceptu Jana Wyclifa na Jana Husa.⁹⁵ V kazatelské promluvě analyzoval kostnický mučedník gramatický význam pojmu ‚církve‘ a rozlišil tři jeho extenze (významy). Církev dle něho označuje buď dům zasvěcený Bohu (*domus materialis Deo consecrata*) určený mnoha lidem, jež se v něm scházejí. Nebo termín značí shromáždění věřících (*congregatio fidelium*), kteří následují Krista v ctnostech, čili všechny

94 | *Replicacio de universalibus*, s. 133/18–134/24, 138/13–26, 138/33–139/4, 140/10–19, 148/6–19 (srov. Johannes WYCLIF, *Tractatus de universalibus*, s. 28/171–29/184, 70/13–19, 74/88–94, 84/300–312, 170/498–171/502) a časově o něco ranější kritika realistického teorie prosté supozice z nominalistických pozic viz *Logica modernorum in Prague about 1400*, s. 178–179. Oproti Františku Šmahelovi se nedomnívám, že Husův záznam je nejstarším známým dokladem kritiky pojetí obecnin Jana Wyclifa v pražském prostředí (srov. František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 192). První v současnosti známá kritika z nominalistických pozic pochází již z období kolem poloviny devadesátých let 14. století, známé ji z anonymního nominalistického *sophistria* traktátu, který vydal Egbert P. Bos již v roce 2004, detailní rekonstrukce této polemiky viz Martin DEKARLI, „*Suppositio ‚universalia realia sunt ponenda‘ est admittenda*, Nominalismus a realismus na pražské univerzitě v pozdním středověku ve světle jednoho anonymního logického traktátu z let 1394–1397,“ s. 27–37.

95 | Johannes HUS, *Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua*, in: Matthias Flacius Illyricus (ed.), *Historia et monumenta Joannis Hus atque Hieronymi Pragensis, confessorum Christi*, Vol. II., Norimbergae 1715², fol. 39A–47B (k dataci viz František M. BARTOŠ, Pavel SPUNAR (vyd.), *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 128). Jan Sedlák v tomto kázání předpokládal vliv Wyclifových pojednání *De ecclesia a Dialogus* (srov. Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 119, v jeho stopách např. Matthew SPINKA, *John Hus' Concept of the Church*, Princeton-New Jersey 1966, s. 253, dále Miloslav RANSDORF, *Kapitoly z geneze husitské ideologie*, Praha 1986, s. 92 nebo František J. HOLEČEK, „*Istis ultimis temporibus...* Husovo drama jako problém relativizace církevní autority v eschatologickém modelu církve? Podnět k diskusi,“ *Teologická flexe* 4, 1998, s. 30 a naposledy Thomas KRZENCK, *Johannes Hus, Theologe, Kirchenreformer, Märtyrer*, Gleichen-Zürich 2011, s. 77). Vliv traktátu *De ecclesia* evangelického doktora však můžeme na základě současných znalostí o recepci tohoto textu v pražském prostředí vyloučit. V úvahu jako možný zdroj přichází některé pasáže z Wyclifa pozdního díla *Triologus* a zejména prosakování některých kázání oxfordského mistra, jejichž vliv byl nedávno prokázán v Husových výkladech *Žalmů* (srov. Johannes HUS, *Enarratio Psalmorum (Ps. 109–118)*, s. 467).

duchovní služebníky nebo proslulé muže církve i jakékoliv věrné laiky či kleriky. Případně pojem označuje souhrn předurčených (*universitas praedestinatorum*). Pouze poslední a třetí význam dle českého reformního teologa koreluje a odpovídá řadě biblických jmen i metaforám užívaným pro popis církve v Písmu, jako např. mystické tělo Kristovo, nevěsta Kristova.⁹⁶ Hus v synodálním kázání kriticky rozvíjí některé podněty z jiného synodálního kázání, které pronesl o více jak dvě dekády dříve jiný pražský napravovatel mravů, slavný teolog polského původu Matouš z Krakova († 1410). Na rozdíl od betlémského kazatele pronesl Matouš své kázání na verše starozákonního proroka Jeremiáš (*Jr 11, 15*).⁹⁷ Plamenný řečník polského původu vyšel v úvodu synodální promluvy z jednoho textu Hugona od sv. Viktora, podle něhož do božího domu (*domus dei*) patří nejenom celý svět, ale také katolická církev i kterákoliv duše věřícího.⁹⁸ Matouš navázal na Hugonovo trojčlenné schéma, ovšem v jeho interpretaci jsou součástí obecného (*generalis*) božího domu všichni věřící, bohumilí a rozumní lidé shromáždění Bohem k ochraně stvoření, kteří ve svých činech jednají podle božího obrazu i podoby. Do zvláštního či duchovního božího domu náležejí duchovní lidé, kteří následují Kristovu přirozenost a jsou povoláni stavět se na zlu odpor. Božím domem je podle Matouše i shromáždění duchovenstva (*coetus clericalis*) na jejichž bedrech spočívá setrvávající zbožná péče o církev.⁹⁹ Dnes nedokážeme přesně říci, zdali největší z betlémských kazatelů jednoznačně znal Matoušovu synodální promluvu a jestli v definici prvního významu pojmu církve skutečně navázal na polského kazatele duchovenstva. Husovo synodální kázání je spíše dokladem proměny způsobu traktování problematiky církve způsobené vlivem eklesiologie Jana Wyclifa v pražském reformním diskursu. Zřetelně obnažuje některé posuny v rámci eklesiologických debat, např. snahu přesným způsobem definovat význam termínů, zjistit k jakým entitám pojmy odkazují, zohlednit všechny možné časové roviny událostí a vrstvy smyslu Písma, i odlišný způsob práce s autoritativními citáty.

96| Tamtéž, fol. 40B–41A.

97| Matthaeus DE CRACOVIA, „Sermones synodales,“ in: Mateusza z Krakowa „De praxi Romane curiae“, W. Seńko (ed.), Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 127–139, k dataci Matthias NUDING, *Matthäus von Krakau, Theologe, Politiker, Kirchenreformer in Krakau, Prag und Heidelberg zur Zeit des großen abendländischen Schismas*, Tübingen 2007, s. 226–228 (Praha, synodální kázání z 18. října 1384), rovněž srov. Z. Hledíková, J. V. Polc (eds.), *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 228 (statuta týkající se exkomunikace kanovníků vyšehradské kapituly).

98| Hugo DE SANCTO VICTORE, *De arca Noe morali*, lib. 1, c. 1, MPL, Vol. 176, J.-P. Migne (ed.), sl. 621A.

99| Matthaeus DE CRACOVIA, „Sermones synodales,“ s. 127–129.

Někdy před 3. lednem 1409 vznikla Husova *Otázka o pravém štěstí* (*Quaestio de vera felicitate*) pro kvodlibetní disputaci Matěje z Knína.¹⁰⁰ Vystoupení českého reformního intelektuála během slavnostního výročního aktu bylo nepochybně součástí předem domluvené rezie i zinscenované rétorické show uspořádané pod taktovkou českých reformních mistrů. Největší z betlémských kazatelů v jednom šiku reformních horlitelů se spolu s Jeronýmem Pražským, Pavlem z Prahy, Janem z Jesenice a dalšími postavil na obranu pražského dědictví evangelického doktora proti mistrům z bavorského, polského a saského univerzitního národa. V průběhu disputace se kriticky vymezil vůči názorům na štěstí pařížského nominalisty Jana Buridana a doktrinálnímu paradigmatu pražské nominalistické *schola communis*. Jež zcela záměrně v přípravě prezentoval jeho žák Matěj z Knína, čímž oba přispěli k vyostření anti-nominalistického průběhu celého výročního klání. Hus nejprve razantně odmítl falešné názory na štěstí, např. že by mělo spočívat v bohatství, ve světských počtách, v královské světské vládě či ve světské slávě, v tělesné slasti, případně v přátelství.¹⁰¹ V řešení univerzitní kwestie rozlišil dvě podoby pravého štěstí – objektivní (*felicitas obiectalis*) a formální (*felicitas formalis*). Objektivní štěstí, jakožto jedno, pravda, dobro, prosté nekonečno (*unum, verum, bonum, simpliciter infinitum*) či Bůh existuje podle betlémského kazatele v jistém vztahu k formálnímu typu štěstí. Vzájemný vztah obou typů pravého štěstí vysvětlil český reformní intelektuál pomocí analogie ke světlu. Formálně šťastným je takový člověk, který v sobě jako v paprscích světla odráží i naplňuje plnost prvního světla (Boha), čímž následuje jeho plnost, radost i sytost.¹⁰² Asymetrii formálního a objektivního štěstí Hus převzal z několika textů nejlivnějšího propagátora evangelického doktora mezi českými realisty, Stanislava ze Znojma. Při charakteristice objektivního štěstí se inspiroval i v jednom z Wyclifových traktátů, přičemž pojmy převzaté od obou autorů dále rozvinul podle potřeby i účelu otázky s přihlédnutím k přípravě kvodlibetáře.¹⁰³ Detailněji pak český reformní mistr v kwestii objasnil chápání formálního štěstí. Rozlišil dva jeho druhy, první jako výsledek zásluh (*meritoria*) v tomto životě,

100| Johannes HUS, *Quaestio de vera felicitate*, in: *Questiones*, 33–50, podrobněji k datování srov. J. KEJŘ, „Husovy kwestie,” s. 201.

101| Tamtéž, s. 35/14–37/62.

102| Tamtéž, s. 37/63–38/105.

103| K pojmovému rozlišení formálního a objektivního štěstí viz Stanislaus DE ZNOYMA, *Tractatus de felicitate*, S. Sousedík (ed.), *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 19, 1974, s. 68/8–9 a Stanislaus DE ZNOYMA, *Utrum felicitas formaliter plene sciens hominem sit bonitas accidentalis eiusdem*, Praha, NK, V.H.27, fol. 148v–149v, dále Johannes WYCLIF, *Tractatus de tempore*, Licoln, Cathedral Chapter Library, C.I.15, fol. 326va (za laskavé poskytnutí materiálů se základní transkripcí traktátu děkujeme Ivanu J. Müllerovi). Z názorů evangelického doktora na štěstí např. Johannes WYCLIF, *Tractatus De Trinitate*, A. duPont Breck (ed.), Colorado 1962, s. 9, dále též Johannes WYCLIF, *Tractatus de officio regis*, A. W. Pollard, C. Sayle (ed.), London 1887, s. 249/4–19.

druhé jako výsledek odměny (*premiatoria*) v budoucím věčném životě.¹⁰⁴ Druhému typu formálního štěstí – výsledku odměny v budoucím životě tedy jinak blaženosti – přísluší dostatečnost všeho dobra bez obtíží nebo dalších potřeb. Šťastný tímto způsobem je dle Jana Husa ten, kdo má všechno cokoliv chce a nechce nic zlého. Lidé jej mohou dosáhnout během života prostřednictvím vzdalování se zlu a postupem k dobru, nedosahují jej však automaticky, nýbrž jeho dosažení by pro ně mělo být životním cílem. Během lidské pouti na tomto světě mají lidé vždy stav zprostředkovaný prvním druhem formálního štěstí. Šťastí jako výsledek zásluh spočívá v uspořádané lásce k dobru (*amor ordinatus boni*), jež po všem dychtí a náleží stvořené racionální bytosti v tomto pozemském životě jako její spravedlivý i vymezený nedostatek, aby mohla hledat a toužit po tom, co jí schází – srchované dobro.¹⁰⁵ I ve výkladu formálního štěstí se betlémský kazatel inspiroval některými texty známými z pražské univerzitní tradice. Vše nasvědčuje tomu, že to byl zcela překvapivě např. i komentář k *Etice Nikomachově* Jana Buridana. V jedné kvestii výkladu přední pařížský nominalista tvrdí, že teologové rozlišují dva druhy štěstí. První způsob, který je výsledkem odměny (*praemiatoria*) vylučující všechno zlo, vinu i tresty a zahrnující všechna dobra, díky nimž se člověk stává řádným a zcela úplně blaženým, ovšem lidé tohoto stavu dosahují až po smrti. Druhý způsob je výsledkem zásluh (*meritoria*) vylučující pouze zlá provinění, ale nevylučující zlé tresty, přičemž tento druh je člověku dostupný v pozemském životě.¹⁰⁶

Pojmovou dvojici užitou v kvestii největšího z betlémských kazatelů či předního pařížského nominalisty ovšem nacházíme i v rozsáhlém pojednání o štěstí Stanislava ze Znojma, kterého oproti Buridanovi, v jeho traktátu více než lidské štěstí zajímala teologická kategorie blaženosti. Blaženost, ve formálním smyslu, je dle předního českého následovníka Jana Wyclifa jakousi formou – božstvím – jsoucí sama o sobě, na níž člověk participuje. Díky uskutečňování během jednání a spoluúčasti se pak tato forma stává kviditativní součástí člověka. Jako součást člověka však není něčím stvořeným, ale překračuje hranice kategorií, když jako forma existuje mezi Bohem a stvořenými věcmi. V blaženém člověku jsou spojeny lidská a božská kvidita, přičemž lidská je odsunuta do pozadí a on je daleko více Bohem než člověkem.¹⁰⁷ Hus ve vypracované otázce z kvodlibetní disputace Matěje z Knína zohlednil výklady obou intelektuálů a začlenil je do argumentační kostry kvestie.

104| Johannes HUS, *Quaestio de vera felicitate*, s. 38/106–110.

105| Tamtéž, s. 40/163–41/207.

106| Johannes BURIDANUS, *Quaestiones in I-X libros Ethicorum Aristotelis*, lib. 1, q. 18, Praha, NK, V.B.24, fol. 15va.

107| Stanislaus DE ZNOYMA, *Tractatus de felicitate*, s. 78/341–342 a 81/462–468.

První i druhý případ štěstí (výsledek zásluh a výsledek odměny) podřadil formálnímu štěstí. Zároveň se pokusil, na rozdíl od Stanislava a oproti Buridanovi, propojit oba typy štěstí (pozemský charakter štěstí v tomto životě i blaženost v budoucím životě ve věčnosti), i když nakonec dal v řešení otázky – stejně jako Stanislav – jasnou přednost teologické kategorii blaženosti.

V.

Zbývá nám uzavřít křivku našeho zkoumání. Ve stručné inventuře moderní historiografie jsme obnažili nejproblematičtější aspekty dvou interpretačních paradigmat Husova myšlení i díla v dobovém historickém kontextu. Palackého historiografické schéma selhalo v odkrytí širší perspektivy i historického pole, v němž vznikla filosofie a teologie českého reformního mistra díky redukci na apriorní postulát vlivu tří údajných předchůdců – Konráda Waldhausera, Milíče z Kroměříže, Matěje z Janova. Zřetelné spojnice mezi trojlístkem reformních horlitelů z poslední třetiny 14. století a betlémským kazatelem ovšem doposud žádný z badatelů jasně neprokázal. Přestože různé formy konkurenční Loserthovy radikální interpretace disponují dostatečným množstvím materiálu ani rakouskému liberálnímu historikovi či jeho následovníkům, ba ani jeho odpůrcům, se nepodařilo odkrýt širší historické pole zrodu myšlení kostnického mučedníka, ani jasně zodpovědět otázku, proč byly traktáty evangelického doktora v pozdně středověkých Čechách tak silně recipovány a z jakého důvodu nacházíme jejich velmi silný ohlas v dílech českých realistů. Pro lepší porozumění myšlení i kanonickému literárnímu dílu Mistra Jana Husa v dobovém historickém kontextu jsme navrhli zohlednit širší vývoj pražské univerzitní tradice v chronologickém období mezi roky 1366 až 1409. Největší z betlémských kazatelů patřil ke skupince intelektuálů z kongregace českého univerzitního národa, jež intenzivně rozvíjela tradici myšlení starých mistrů (*antiqui*) a do období prosazení Dekretu kutnohorského na jaře roku 1409 byla na pražské univerzitě v minoritě. Myšlenkové dědictví evangelického doktora zapustilo výraznější kořeny u některých mladých českých akademiků z kongregace českého univerzitního národa zhruba někdy v devadesátých letech 14. století. Teologický realismus Jana Wyclifa způsobil v pražském prostředí řadu kontroverzí a stal se terčem kritiky z doktrinárních pozic vládnoucí pražské nominalistické *schola communis*, jejíž vývoj jsme stručně zrekonstruovali od poloviny šedesátých let 14. století. Čeští mistři, mezi nimi i Jan Hus, využili řady Wyclifových textů jako obranného štítu i útočné zbraně proti nominalistickým výkladům Jana Buridana, Alberta Saského a Marsilia z Inghenu i jejich pražských pokračovatelů, jež byly obzvláště na fakultě svobodných umění kanonizovány během školní tradice i praxe dlouhé více než třicet let. Z tohoto důvodu se v celé řadě pojednání českých realistů, včetně největší-

ho z betlémských kazatelů, objevuje mnoho přímých či nepřímých odkazů na dílo oxfordského mistra. Po sérii kontroverzí se reformní skupině v čele s Husem podařilo v květnu roku 1409 získat definitivní mocenskou kontrolu i doktrinární převahu v lokálním univerzitním diskursu. Teologický realismus evangelického doktora v Praze zcela ovládl a nahradil do té doby dominantní nominalistické paradigma. Po vnějším mocenském zásahu Václava IV. v podobě Dekretu kutnohorského a po jeho plném prosazení v období po květnu 1409 započali stoupenci Jana Wyclifa s procesem vytěšňování kolektivní univerzitní paměti. Vedle smazání institucionální dohody o smíření národů z oficiálních univerzitních řádů vytvořil krátce poté Jan Hus konstrukt o dominanci české univerzitní tradice v pražském intelektuálním diskursu, jež měla povstat spolu se založením Karlovy koleje. Zcela záměrně tím zamýšlel vymazat z kolektivní paměti dědictví pražské nominalistické *schola communis*. Na relikty Husových pokusů o umělou konstrukci české tradice v rozličných podobách pak navázala moderní historiografie po polovině 19. století, ale i ve 20. století.

SCHOLARES PRAGENSES: HUSOVI NĚMEČTÍ SPOLUŽÁCI NA PRAŽSKÉ UNIVERZITĚ

PETR HLAVÁČEK

COLLEGIUM EUROPAEUM / FILOZOFICKÁ FAKULTA UK & FILOSOFICKÝ ÚSTAV AV ČR

Scholares Pragenses: Hus's German fellow students at Prague university

Abstract: This study concentrates on the issue of German students (“Theutonici” or “Alemani”) at the medieval University in Prague who were fellow students, and later colleagues, of the Czech reformer Jan Hus (†1415). The author is mainly interested in Hus’s “conscholares” who belonged to the Bavarian university nation, that is, who came from Bavarian and Franconian regions, from the Upper Palatinate and parts of Swabia. It was an important Central European region, which was in political, economic, religious, cultural and intellectual interaction with the Kingdom of Bohemia and concurrently opposed to his influence in the Holy Roman Empire. One member of the Bavarian university nation in Prague was, for example, Konrad Konhofer (†1452), later a lawyer in the city of Nuremberg, diplomat and priest in the prominent Nuremberg Church of St. Lawrence, while at the same time remaining provost of the cathedral chapter in Regensburg, as well as a supporter of the cult of the Fourteen Holy Helpers. Konhofer, a former fellow student of Hus, appears to us as an intellectual with an interest in contemporary theological movements, especially the reformist ones. He was a distinctive personality not only in the Nuremberg-Franconian context, but also in the context of (Central) Europe: as an all-around savant oscillating between traditional scholasticism and humanistic pressures; as a patron of science, art, and students; and as a lover of books and music. Konhofer is an example of an inconsistent personality who – despite contact with the Prague reformist circles – became an irreconcilable opponent of the Bohemian Reformation. Despite (or perhaps because) of the fact that Konhofer later, in 1413/1414, was actively engaged in the papal process against his former fellow student Jan Hus –culminating in Hus’s death as a martyr – he remained until his own death an alert investigator of the so-called Bohemian Question, as well as an advocate of Christocentric spirituality, preparing the way for the mighty thrust of the European reformations. Konhofer’s motivation was – as was the case with the first Bohemian reformers – distinctly eschatological: for instance he interpreted the revelation of the Divine Child and Fourteen Holy Helpers in Vierzehnheiligen in Upper Franconia (1445/1446) as a sign of the parousia, the second coming of Christ. This contention between the Catholic reform and the Bohemian Reformation incidentally was one of the paradoxical constants of the dynamic religious and intellectual history of Central Europe in the Late Middle Ages.

Keywords: Bohemia; University of Prague; Bohemian Reformation; Bavaria/Franconia – Fourteen Holy Helpers; Medieval Spirituality

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 102–113.

Hovořit o Husových „německých spolužácích“, konkrétně na artistické fakultě pražského vysokého učení, je vlastně na pováženou. Předně, koho ze studentů pražské akademické obce bychom mohli koncem 14. století označit jako Němce? Vždyť ve všech čtyřech pražských univerzitních národech, ano, včet-

ně toho českého, bychom našli mladíky německého jazyka, pro něž by obecná nálepka „Theutonicici“ či „Alemani“ byla něčím nesrozumitelným, případně vzdáleným. Jednodušší to ovšem není ani s pojmem „spolužáci“, byť sám latinský pojem „conscholares“ se v textech ze středověkého univerzitního prostředí běžně objevuje. Není to totiž termín, který by snad označoval nějakou generačně vymezenou studentskou kolektivitu.

Přesto však můžeme na pražské univerzitě identifikovat významnou skupinu, pro niž byl německý jazyk více než nástrojem komunikace a z níž se rekrutovala celá řada osobností, které s M. Janem Husem tak říkajíc byly v interakci, i když většinou orientované odmítavě. Mám na mysli absolventy z řad bavorského univerzitního národa, jejichž valná většina přicházela do Prahy z bavorských a franckých oblastí, z Horní Falce a části Švábska. Tedy ze středoevropského regionu, který byl s Českým královstvím politicky, ekonomicky, církevně a kulturně mnohonásobně provázán a jehož elity, nejen intelektuální, vnímali Čechy jakožto svého druhu mocenskou konkurenci v rámci složitého ústrojí Svaté říše římské. Jak nám dosvědčují recentní studie Františka Šmahela, Martina Nodla nebo Jiřího Stočese, bavorský univerzitní národ představoval na pražské univerzitě a její artistické fakultě velmi dlouho nejpočetnější korporaci. A také jednu z nejlivnějších, přestože „Bavari“ byli postupně přechísleni českým univerzitním národem. Konkurence ovšem na univerzitě probíhala i po generační linii, přičemž Šmahel hovoří zhruba pro období 1380 až 1409 o „třech generačních vrstvách“ tehdejší akademické komunity, tj. společenství studentů a pedagogů. Mezi léty 1368 až 1390 bylo z 45 děkanů artistické fakulty 17 „Bavorů“. Jejich dominance, i mezi studenty a graduovanými bakaláři, však záhy skončila a v časech před Dekretem kutnohorským (1409) již naopak tvořili nejslabší korporaci.¹

Mnozí absolventi artistické fakulty z bavorského univerzitního národa v Praze zůstali a učinili též kariéru v univerzitním establishmentu; identifikovat můžeme i desítky dalších, kteří se uplatnili ve fransko-bavorské oblasti buď jako kněží na prestižních církevních pozicích nebo jako kvalifikovaní zeměpanští a měšťtí úředníci. Bohužel nám dosud chybí zevrubnější prosopografický průzkum kariér těchto „bavorských“ intelektuálů, ačkoliv dochované prameny nám takovou analýzu umožňují, jak mohu potvrdit na základě vlastních sond v bavorských knihovnách a archivech. Pro zkoumání dějin české reformace a její interakce se sousedním bavorským prostředím i pro pochopení některých kroků bavorských, franckých či

1] Srv. obecně: ŠMAHEL, František, „Fakulta svobodných umění“, in Michal SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy I. (1347/48–1622)*, Praha 1995, zvláště s. 107–123; ŠMAHEL, František, „Die Prager Universität und der Hussitismus“, in TÝŽ, *Die Prager Universität im Mittelalter / The Charles University in the Middle Ages. Gesammelte Aufsätze*, Leiden – Boston 2007, s. 172–195; STOČES, Jiří, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2009; NODL, Martin, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.

hornofalckých církevně-politických a intelektuálních elit by taková systematická analýza byla velice přínosná.

Zatímco myšlenky české reformace našly na západ od Českého království nadšené přijetí mezi valdensky orientovanými měšťany, venkovany a nižším klérem, reakce akademicky graduovaných farářů a biskupských úředníků byla negativní. To by samo o sobě nemuselo být překvapující. Je ovšem pozoruhodné, že jejich významné množství studovalo právě na pražském vysokém učení, přičemž v řadě případů se tyto někdejší „Scholares Pragenses“ odvolávali na svou osobní (negativní) zkušenost s univerzitním a kazatelským působením Jana Husa a jeho reformního okruhu. Je to o to překvapivější (i když ne tak docela!), že tyto v Praze vzdělaní „Bavari“ sami často patřili k podporovatelům zásadní církevní reformy. Tato charakteristika platí především pro Husovi pražské „conscholares“ a univerzitní kolegy zhruba z let 1390 až 1409, ať už s ním přišli do kontaktu u bakalářských a mistrovských zkoušek nebo při jiných univerzitních příležitostech.

Například při bakalářských zkouškách v roce 1393 byl mezi examinátory za bavorský univerzitní národ M. Johannes Arsen z Langenfeldu, nesmlouvavý kritik viklefského filosofického realismu. Ten se mimo jiné proslavil roku 1394 jako kvodlibetář, když ostře polemizoval s myšlenkami Matěje z Janova, nebo svým protiviklefským vystupováním během kvodlibetu v roce 1400.² Ovšem v Husově bakalářské zkušební komisi byl roku 1393 za „Bavory“ M. Johannes Pfister z Eichstättu, rovněž pozdější odpůrce české reformace. Přímo na horlivého mistra Arsen na narazil Hus při své magisterské zkoušce v roce 1396.³

Také při cestě do Kostnice narážel Hus bezděčně na své kolegy a spolužáky z bavorského univerzitního národa. Když v říjnu 1414 pobýval v Norimberku, měl možnost vášnivě disputovat s M. Albrechtem Fleischmannem (†1444), absolventem pražské univerzity a svým starším spolužákem a odpůrcem. Ten byl tehdy farářem a vyhledávaným kazatelem u kostela sv. Sebalda, jednoho ze dvou hlavních norimberských chrámů. Norimberská městská rada jej často pověřovala diplomatickými úkoly. V únoru 1415 se objevil na koncilu v Kostnici jako zástupce bamberského biskupa Albrechta z Wertheimu a Hus v něm měl dalšího významného protivníka. I později platil za jednoho z hlavních poradců města Norimberku a bamberských

2] ŠMAHEL, František, „Ein unbekanntes Präger Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld“, in TÝŽ, *Die Prager Universität im Mittelalter / The Charles University in the Middle Ages. Gesammelte Aufsätze*, Leiden – Boston 2007, s. 336–358.

3] *Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis*, Pars I., Pragae 1830, s. 283, 309. Jen na okraj – s Husem chronologicky zcela shodnou akademickou kariérou postupoval na pražské univerzitě i hornobavorský student Friedrich z Moosburgu, později působící patrně diecézi Freising; k němu a k Pfisterovi viz TRÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 111, 290.

biskupů pro „českou kauzu“; doložena je též jeho přítomnost na basilejském koncilu.⁴

V Kostnici se objevil i další významný zástupce někdejších pražských „Bavorů“, totiž M. Albert Varrentrapp (+1438), Husův mladší kolega a v roce 1408/1409, tj. v době církevně-politické krize na univerzitě vrcholící Dekretem kutnohorským, děkan artistické fakulty. Na koncilu působil již jako zástupce lipské univerzity a následně se stal sekretářem římského krále Zikmunda Lucemburského. Basilejského koncilu se zúčastnil jakožto vyslanec kolínského arcibiskupa-kurfírta, přičemž v obou případech vystupoval jako „poučený“ odpůrce Jana Husa a české varianty reformy církve.⁵

***

Osobností z bavorského univerzitního národa, kteří byli svého času „conscholares“ a kolegy M. Jana Husa a negativně se vymezovaly vůči české reformaci, byla skutečně celá řada. Podrobněji bych chtěl upozornit na jedinou, která dosud unikala sítím české historiografie. Je to Dr. Konrad Konhofer, norimberský městský právník, diplomat a farář u kostela sv. Vavřince. Hrdina našeho příběhu se narodil kolem roku 1374 v Hilpoltsteinu bei Roth ve Středních Francích, a pocházel z norimberské patricijské rodiny. Na studia přišel do Prahy ve skutečně exponovaných časech za panování římského a českého krále Václava IV., tj. „antequam Bohemia erraret“, jak stojí v Konhoferově nekrologu v soudobé Herdegenově norimberské kronice. Dne 13. března 1398 absolvoval na artistické fakultě determinaci před již svrchu zmíněným M. Johannem Pfisterem z Eichstättu, pročež mu byl udělen titul bakaláře. Už v únoru 1399 se stal magistrem svobodných umění a následně též licenciátem teologie. Souběžně studoval na pražské právnické univerzitě, kde již v roce 1398 získal doktorský titul. Údajně pak v Praze působil jako profesor teologie a stal se ještě doktorem medicíny – každopádně se sám později označoval jako „doktor všech fakult“. Někdy kolem roku 1400 zde byl vysvěcen na kněze.⁶

4| WRIGGE, Anke – EISERMANN, Falk, „Der Nürnberger Pfarrer und Prediger Albrecht Fleischmann (+1444)“, in Volker MERTENS – Hans-Jochen SCHIEWER – Wolfram SCHNEIDER-LASTIN (ed.), *Predigt im Kontext*, Tübingen 2013, s. 193–232, zde s. 200; srv. ŠMAHEL, František, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 179.

5| MORAW, Peter, *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte. Strukturen – Personen – Entwicklungen*, Leiden – Boston 2008, s. 507; srv. TRÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 20; ŠMAHEL, František, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 75, 209.

6| Ke Konhoferovu pražskému studiu viz TRÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 76; zmínka o kněžské ordinaci se objevuje v soudobé norimberské kronice Konrada Herdegena (+1479), řeholníka benediktinského kláštera sv. Jiljí v Norimberku – viz *Nürnberger Denkwürdigkeiten des Konrad Herdegen, 1409–1479*, ed. Theodor von KERN, Erlangen 1874, s. 183 (krátký biogram u příležitosti Konhoferovy smrti v roce 1452): „ipse antiquissimus Doctor Pragae ante eversionem ibidem ordinatus etc.“ V seznamu světců pražské arcidiecéze z přelomu 14. a 15. století Konhoferovo

Český reformní kvas mu nebyl lhostejný, o Husa a jeho reformní okruh se i později zajímal. Poněkud více jej však oslovovaly myšlenky Milíče z Kroměříže, jehož spisy si dokonce obstaral a jež se staly trvalou součástí jeho rozsáhlé knihovny – o tom však později.

Roku 1402, krátce poté, co M. Jan Hus dosáhl kněžského svěcení a stal se kazatelem v Betlémské kapli, se Konhofer imatrikuloval na univerzitě ve Vídni, kam se chystal přesunout své akademické a kněžské působení. V pozadí snad můžeme můžeme tušit Konhoferův odpor vůči vikleřismu a snahu o kariéru mimo církevně-politicky rozbouřenou pražskou „alma mater“. V rakouské metropoli však Konhofer zůstal jen několik měsíců a záhy se přesunul do rodných Frank, kde se před ním otevírala mnohoslabná kariéra. Ještě v roce 1402 byl totiž jmenován osobním kaplanem a rádcem bamberského biskupa Albrechta z Wertheimu, reformně orientovaného katolického hierarcha, jemuž v letech 1403 až 1405 sloužil i jako generální vikář. Roku 1405 vstoupil do služeb eichstättského biskupa Friedricha IV. z Oettingenu, vzdělaného právníka, jenž kdysi studoval v Padově a Bologni, zároveň je ovšem doložen jako generální vikář pasovského biskupa Georga z Hohenlohe, pozdějšího kancléře Zikmunda Lucemburského.⁷ Krátce shrnuto – Konrad Konhofer, kněz a církevní právník, též úspěšný sběratel církevních obročů, se pohybuje ve specifickém prostředí, které můžeme označit jako progresivní či dokonce reformní, avšak distancované vůči českým reformním idejím. Navíc se záhy profiluje jako vyhraněný Husův nepřítel, neboť jej – pro někoho možná paradoxně – vidí jako smrtelné nebezpečí pro úspěšnou církevní reformu. Papež Řehoř XII., představitel římské obediencie uznávaný v Českém království i širší střední Evropě, mu v roce 1407 udělil beneficium farního kostela v Zell im Fichtelgebirge v bamberské diecézi, Konhofer ovšem od roku 1409 pobýval zejména v Eichstättu, kde se stal kanovníkem.⁸

Následující léta jeho života bývala většinou v německé historiografii prezentována jako bílé místo, ovšem neprávem. Konhofer totiž pouze načas opustil střední Evropu, když díky svým církevně-politickým kontaktům získal prestižní angažmá za Alpami, u papežské kurie v Římě. V kuriálních písemnostech figuruje nejpozději

---

jméno bohužel nefiguruje, ačkoliv jsou zde evidovány více než dvě desítky světců z bamberské diecéze a přímo z Norimberka – srv. DOLEŽALOVÁ, Eva, *Světcenci pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010, s. 193–194.

7| WACHTER, Friedrich, *General-Personal-Schematismus des Erzdiözese Bamberg*, Bamberg 1908, s. 280. Srv. MAROSI, Ernö, „Ungarn und Passau zur Zeit von König Sigismund von Luxemburg und Erzbischof Georg von Hohenlohe von Gran“, in Michael HAUCK – Herbert Wilhelm WURSTER (ed.), *Der Passauer Dom des Mittelalters*, Passau 2009, s. 249–264.

8| Ke Konhoferovu životu souhrnně WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer (gest. 1452). Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Nürnbergs“, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 29, 1928, s. 170–297.

od roku 1412 jakožto papežský auditor Řehoře XII. a Jana XXIII.⁹ A právě v této době se fatálně protínají osudy dvou někdejších pražských univerzitánů, Konrada Konhofera a Jana Husa. Již v roce 1411 vynesl nad Husem klatbu kardinál Odo Colonna, kterou roku 1412 ztížil nově jmenovaný soudce v Husově kauze, kardinál Pietro degli Stephaneschi. V prosinci roku 1413 uspěl u papežské kurie Husův odpůrce Michael de Causis, jenž dosáhl souhlasu k užití „světského ramene“. Za tímto krokem nestál nikdo jiný než papežský auditor Konrad Konhofer, který tak Husovu exkomunikaci přenesl do deklarovaně kacířského a pro Husa proto i nebezpečnějšího kontextu. To teď teoreticky znamenalo, že Hus mohl být před papežským soudem doveden i násilím. Právě Konhofer byl v letech 1413 až 1414 jedním z ústředních aktérů v eskalaci Husova procesu.¹⁰

M. Jan Hus si tuto novou církevněprávní kvalitu své kauzy jasně uvědomoval a latentně na ni reagoval v „Knížkách proti knězi Kuchmistrovi“. Vysvětloval, proč se zdráhá odejít k papežské kurii a odkazoval na Kristův případ, jenž musel být k veleknězi Kaifášovi přiveden nedobrovolně. Konhoferův zákrok proti Husovi měl své dozvuky ještě na koncilu v Kostnici. Michael de Causis hned následující den po Husově příjezdu do Kostnice, tj. 4. listopadu 1414, přibil na vrata tamější katedrály Konhoferův výnos, a sice s velkým nadpisem odkazujícím na Husovo kacířství. Když byl Hus z rozhodnutí koncilu internován a jeho kauza začala být vyšetřována, byl to opět Michael de Causis, kdo prokurátorům koncilu poskytl veškerou dokumentaci dosavadního procesu, završenou textem Konhoferova soudního zákroku z roku 1413. Michael de Causis vše zaranžoval tak, jako by od počátku byla Husova kauza spojena především s kacířstvím, přičemž jeho hlavním instrumentem, jehož prostřednictvím zpětně interpretoval Husův proces, byl právě Konhoferův církevněprávní nálezh. Konhofer tím sehrál zásadní úlohu v argumentaci koncilu v Husově kauze a významně tak přispěl k Husovu odsouzení.¹¹

9] Působení Konrada Konhofera jakožto papežského auditora eviduje např. FUDGE, Thomas A., *The trial of Jan Hus. Medieval heresy and criminal procedure*, Oxford – New York 2013, s. 175–176, 202, 350. Jako „apostolici palatii causarum auditorem“ označuje Konhofera Sanctus de Reate, penitenciář papeže Jana XXIII., který mu listinou vydanou 8. 12. 1412 v Římě potvrzuje, že jej absolvoval ode všech hříchů – viz LANG, Karl Heinrich, *Regesta sive Rerum Boicarum Authographa* XII, Monaci 1849, s. 128.

10] *Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam [...] illustrantia*, ed. František PALACKÝ, Praga 1869, s. 199–204, zde s. 203: „Fuit per honorabilem virum D. Conradum Conhofer, utriusque juris doctorem et sacri palatii apostolici causarum auditorem, vigore certae commissionis sibi factae, brachium seculare contra eundem M. Joannem Hus decretum et concessum.“ Obecně viz HLAVÁČEK Petr, „Konrad Konhofer (+1452) as an Opponent of Jan Hus and the Bohemian Reformation“, *Filosofický časopis / Journal of Philosophy* (= The Bohemian Reformation and Religious Practice 10 – Special Issue Number 2, ed. Zdeněk V. DAVID – David R. HOLETON), Prague 2015, s. 70–85.

11] NOVOTNÝ, Václav, *M. Jan Hus. Život a učení*, Díl I. Život a dílo, část 2., Praha 1921, s. 332, 346, 363, 378. Na Konhoferovu důležitou úlohu v procesu proti Husovi upozorňuje též KEJŘ, Jiří, *Husův proces*, Praha 2000, s. 120, 192.

Ostatně, Konrad Konhofer se kostnického koncilu osobně zúčastnil a pravděpodobně se pohyboval v bezprostředním okolí kardinála Odon Colonna, jenž se brzy stal papežem Martinem V. Od roku 1418 je již doložen v Římě jako papežův osobní kaplan a auditor, ve Věčném městě také v roce 1419 obdržel tzv. tabellionat čili papežské pověření k výkonu funkce veřejného notáře. V Římě se jako specialista na „českou otázku“ uplatnil po několik let. I později se sem však vracel jako vyslanec říšského města Norimberku. Například roku 1424 tu vymohl na papeži Martinu V. bulu, kterou bylo definitivně potvrzeno převezení tzv. říšských svátostí z Prahy do Norimberka.¹² Rovněž vydání kanonizační buly o svatořečení norimberského lokálního patrona sv. Sebalda v roce 1425 bylo Konhoferovou velkou zásluhou.¹³ Po svém triumfálním návratu z Říma byl jmenován do úřadu městského právníka („Rechtskonsulent“) v Norimberku, kteroužto funkci svědomitě vykonával až do roku 1434.

Konrad Konhofer se jakožto oficiální zástupce svobodného říšského města Norimberku zúčastňoval i říšských sněmů, jednal v městských záležitostech s bavorským biskupem, bavorskými vévody i braniborským kurfiřtem. Roku 1429 absolvoval další římskou misi, při níž v Anagni jednal s papežem Martinem V. A jako právník a diplomat řešil též problémy tzv. české otázky, včetně infiltrace „husitského kacířství“ do okolí Norimberku, věnoval se i agendě basilejského koncilu.¹⁴ Na říšském sněmu v Norimberku roku 1431 zaujal svou elokvencí římského krále Zikmunda Lucemburského natolik, že jej pak doprovázel na další jednání do biskupského Bamberku i na „hádání“ se zástupci českých reformistů („husitů“) do

12| Ke Konhoferově roli nejnověji MACHILEK, Franz, „Die Nürnberger Heiltumsweisungen“, in Klaus ARNOLD (ed.), *Wallfahrten in Nürnberg um 1500* (Pirckheimer Jahrbuch für Renaissance- und Humanismusforschung, Bd. 17), Wiesbaden 2002, s. 9–52, zde s. 32–35; k tzv. říšským klenotům zejména WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer (gest. 1452). Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Nürnbergs“, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 29, 1928, s. 179–187; KÜHNE, Hartmut, *Ostensio reliquiarum: Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heiltumsweisungen im römisch-deutschen Regnum*, Berlin 2000, s. 133–142.

13| WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer (gest. 1452). Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Nürnbergs“, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 29, 1928, s. 207–219. K funkci sv. Sebalda v sebezprezentaci říšského města Norimberka viz FALKENBERG, Hans, *Sebaldu. Der Mann, der Nürnberg war oder: Wie die Nürnberger sich ihren Stadtheiligen selber machten, ihn sehr liebten und fast völlig vergaßen. Eine Kulturgeschichte um den Volksheiligen und Ratsbüttel, Viehbeschützer und Ehestifter*, Nürnberg 1996.

14| WALTHER, Helmut G., „Zur Rolle der Kanonistik in der Consilia der Nürnberger Ratsjuristen zum Reichsrecht“, in Uta-Renate BLUMENTHAL – Kenneth PENNINGTON – Atria A. LARSON (eds.), *Proceedings of the Twelfth International Congress of Medieval Canon Law*, Vatican City 2008, s. 447–488, zde s. 449–450, 466. V úřadě norimberského městského právníka se objevovaly nepřehlédnutelné osobnosti středoevropské intelektuální scény, po Konhoferovi např. Gregor Heimburg a Martin Mair, aktéři známí i z českých dějin – viz WATANABE, Morimichi, „Imperial reform in the mid-fifteenth century: Gregor Heimburg and Martin Mair“, in WATANABE, Morimichi, *Concord and Reform. Nicholas of Cusa and legal and political thought in the fifteenth century*, Aldershot 2001, s. 301–326.

Chebu.¹⁵ Už v roce 1432 je ovšem doložen jako norimberský vyslanec v Benátkách.¹⁶ Na říšském sněmu v Norimberku v roce 1438 jednal Konhofer také s delegací bašilejského koncilu v čele s britkým teologem konciliarismu Juanem de Segovia.¹⁷

Od roku 1438 byl farářem v důležitém norimberském chrámu sv. Vavřince, ačkoliv zároveň zůstal proboštem katedrální kapituly v Řezně a stále působil jako rádce („consiliarius“) městské rady v Norimberku.¹⁸ Z Konhoferovy iniciativy začala též stavba nového východního chóru kostela, a to slavnostním posvěcením základního kamene 28. října 1439, tj. o svátku sv. Šimona a Judy. Rekonstrukce se kolem roku 1440 dočkal i farní dvůr, v jehož refektáři nechal Konhofer vyhotovit (nedochované) malby s erby tří bamberských biskupů z období tzv. husitských válek a s alegorickým vyobrazením bitvy lidí s ďábly a všelijakými fantastickými bytostmi, upomínajícím na nedávno skončený válečný a teologický konflikt s českými „kacíři“.¹⁹ Roku 1440 reprezentoval Konhofer město Norimberk na basilejském koncilu a zde získal povolení k tomu, aby veškeré příjmy kostela sv. Vavřince použil právě na výstavbu chóru.²⁰ Od roku 1448 mu sice ubývalo sil, ale svato-vavřineckým farářem norimberským zůstal až do své smrti v roce 1452.²¹ Konhofer

-
- 15] *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, 3. Abtheilung (1427–1431), ed. Dietrich KERLER, Gotha 1887, s. 606; *Die Chroniken der fränkischen Städte – Nürnberg*, 1. Band, Leipzig 1862, s. 380–381. V roce 1432 se Konhofer podruhé objevil v Chebu, aby se jako norimberský vyslanec zúčastnil dalšího kola jednání s Čechy. Na základě norimberské knihy účtů na to upozorňuje WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer“, cit. d. (pozn. č. 12), s. 227.
- 16] SIMONSFELD, Henry, *Der Fondaco dei Tedeschi in Venedig und die deutsch-venetianischen Handelsbeziehungen*, Band I. (Urkunden von 1225–1653), Stuttgart 1887, s. 208–209.
- 17] *Deutsche Reichstagsakten – König Albrecht II.*, 1. Abteilung, 2. Hälfte (1438), ed. Gustav BECKMANN, Gotha 1916, s. 644, 893
- 18] *Die Chroniken der fränkischen Städte – Nürnberg*, 1. Band, Leipzig 1862, s. 399–400, 457–459 (zde též edice listů, kterými norimberská rada vyzývala Konhofera, aby se stal farářem kostela sv. Vavřince v Norimberku).
- 19] Původní farní dvůr u sv. Vavřince v Norimberku zanikl koncem 19. století, popis unikátní malby však nalézáme zde: HEIDENLOFF, Carl, *Die Ornamentik des Mittelalters. Eine Sammlung auserwählter Verzierungen und Profile byzantinischer und deutscher Architectur*, Nürnberg 1852, XII. Heft, s. 23–24; XIII. Heft, s. 3–4.
- 20] BAUER, Herbert, „Zwischen Andrang und Entfremdung. Der Lorenzer Hallenchor und die Erfahrung der Gemeinde“, in Herbert BAUER – Gerhard HIRSCHMANN – Georg STOLZ (eds.), *500 Jahre Hallenchor St. Lorenz in Nürnberg 1477–1977*, Nürnberg 1977, s. 22–24; SCHLEIF, Corine, *Donatio et Memoria. Stifter, Stiftungen und Motivationen an Beispielen aus der Lorenzkirche in Nürnberg* (Kunstwissenschaftliche Studien 58), München 1990, s. 159. Nad originalností Konhoferových aktivit v norimberském kostele sv. Vavřince se zamýšlí též CROSSLEY, Paul, „The man from inner space: architecture and meditation in the choir of St. Laurence in Nuremberg“, in Gale R. OWEN-CROCKER – Timothy GRAHAM (eds.), *Medieval Art. Recent Perspectives (A memorial tribute to C. R. Dodwell)*, Manchester 1998, s. 165–182.
- 21] Bohužel dosud neexistuje moderní zpracování Konhoferovy biografie, v této kapitole proto vícekrát citujeme jedinou obsáhlejší studii o jeho životě s bohatými přílohami – viz WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer“, cit. d. (pozn. č. 12), s. 170–297. Některá důležitá doplnění přináší FRENZEL, Ursula, „Conrad Konhofer

zemřel 7. nebo 8. července 1452 během návštěvy v Řezně, odkud bylo jeho tělo převezeno do Norimberka a zde s velkou slávou pohřbeno v kapli sv. Marty dosud nedokončeného chóru kostela sv. Vavřince.²²

Konhoferova osobní spiritualita byla orientována reformně a výrazně christocentricky, jak víme z celé řady písemných i hmotných pramenů. Klíčovou událostí jeho života, kromě intelektuální a církevně-politické srážky s Husem a českou reformací, pro něj bylo zjevení Krista a Čtrnácti sv. Pomocníků ve Frankenthalu u Bamberku v roce 1445/1446 a následný vznik poutního místa Vierzehnheiligen, kruciální událost náboženských dějin fransko-bavorské oblasti konce středověku.²³ Bamberký biskup Anton z Rotenhanu²⁴ tehdy povolal Konhofera do teologické komise, která novou pouť ještě roku 1446 aprobovala. Nebyla to náhoda: zjevení Dítěte-Ježíše bylo reformním okruhem kolem biskupa považováno za něco zcela mimořádného, navíc bylo interpretováno v eschatologickém kontextu, jako znamení Kristova druhého příchodu. Nové poutní místo se také stalo vítaným nástrojem náboženské obnovy a katolické ortodoxie tváří v tvář sílícímu křesťanskému nonkonformismu v podobě valdenství a české reformace; stejně jako impulsem ke zlepšení finanční situace zainteresovaných církevních institucí.²⁵ Konhofer jako někdejší generální vikář bamberké diecéze jistě reflektoval i teologické a vojenské nebezpečí, hrozící římské církvi ze strany táborsko-siroťčích polních vojsk, v živé paměti musel mít vpád „kacířských Čechů“ k Bamberku roku 1429. Jejich

---

(Kunhofer), Probst, Bauherr, Diplomat (1374–1452)“, in Christoph Freiherr von IMHOFF (ed.), *Berühmte Nürnberger aus neun Jahrhunderten*, Nürnberg 1989, s. 25–27.

- 22| *Nürnberger Denkwürdigkeiten des Konrad Herdegen, 1409–1479*, ed. Theodor von KERN, Erlangen 1874, s. 183–184: „Anno 1452 post festum S. Kiliani obiit Dominus Cunradus Cunhofer, doctor etc. Obiit enim Ratisbonae et huc adductus est cum magna solemnitate et processione. Defunctus susceptus est et in capella S. Marthae prope S. Claram expectatus et in choro novo adhuc non tecto ibidem sepultus.“
- 23| K tomu HLAVÁČEK, Petr, *Čtrnáct svatých Pomocníků. K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*, Praha 2014, s. 45–113.
- 24| GUTTENBERG, Erich Freiherr von, „Anton, Bischof von Bamberg“, *Neue Deutsche Biographie* 1, 1953, s. 314–315. K jeho působení v Bamberku srv. též WEISS, Dieter J., „Das Kloster Michelsberg und die Stadt Bamberg“, in Christine van EICKELS – Klaus van EICKELS (eds.), *Das Bistum Bamberg in der Welt des Mittelalters* (Bamberger interdisziplinäre Mittelalterstudien, Vorlesungen & Vorträge 1), Bamberg 2007, s. 227–245, zde především s. 233–235.
- 25| MACHILEK, Franz, „Ein Eichstätter Inquisitionsverfahren aus dem Jahre 1460“, *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 34–35, 1974/1975, s. 417–446. Obezřetnost byla na místě. Ve stejné době, totiž 8. července 1446, byl na základě inkvizičního řízení před basilejským koncilem odsouzen a upálen Nikolaus z Budelsdorfu, který pocházel z franko-bavorské oblasti a označoval se jako „andělský pastýř“ (pastor angelicus). Tento prostý laik, uctívající ve svém eschatologickém nadšení sv. Emmerama a sv. Jindřicha (tj. patrona bamberké diecéze), pocházel navíc podle některých indicií přímo z okolí langheimského opatství, totiž z Pülsdorfu (Puelsendorf) u Staffelsteinu – srv. PATSCHOVSKY, Alexander, „Nikolaus von Buldesdorf: zu einer Ketzerverbrennung auf dem Basler Konzil im Jahre 1446“, in Johannes HELMRATH – Heribert MÜLLER (eds.), *Studien zum 15. Jahrhundert*, Bd. 2, München 1994, s. 269–290.

postup vůči Vierzehnheiligen nadto dodatečně schválil i kardinál Mikuláš Kusánský, papežský legát a humanistický vzdělanec, jenž v roce 1451 předsedal kněžské synodě bamberské diecéze.²⁶

Ještě v roce 1446 zakládá Konhofer v norimberském farním kostele oltář sv. Konráda a Čtrnácti sv. Pomocníků. Že se v roce 1446 přihodilo něco pro něj zcela mimořádného, nám potvrzuje i jeho druhé nadání pro norimberský kostel sv. Vavřince. Založil tehdy oltář Čtyř svatých učitelů Jeronýma, Augustina, Řehoře a Ambrože a tímto aktem se tak veřejně přihlásil nejen k soudobé církevní intelektuální elitě, ale i ke snahám o reformu církve návratem ke starokřesťanským vzorům.²⁷ Kdykoliv pak byl Konhofer v Norimberku, osobně se u oltáře Čtyř svatých učitelů modlil kanonické hodinky.²⁸

Hlavním dokladem angažmá Konrada Konhoferera v záležitostech poutního místa Vierzehnheiligen je však jeho další mimořádná nadace pro norimberský svatovavřínecký kostel, totiž tzv. Konhoferovo okno nad oltářem sv. Konráda a Čtrnácti sv. Pomocníků, které podle jeho (nedochované) řezenské závěti z roku 1452 reprezentuje jádro jeho osobní spirituality.²⁹ Dohotovení a instalaci tohoto monumentálního artefaktu, totiž malovaných okenních vitrají, které Konhofer objednal v dílně proslulého Michaela Wolgemuta, realizoval až Wolgemutův nástupce Hans Pleydenwurff, a to až roku 1477 po dokončení Konhoferem započaté stavby chrámového chóru.³⁰ Vedle centrálních chritocentrických motivů, jako je Vzkříše-

- 26] SCHMITT, Leonhard Clemens, *Die Bamberger Synoden (14. Bericht über das Wirken des Historischen Vereins zu Bamberg)*, Bamberg 1851., s. 28; ISERLOH, Erwin, *Kirche – Ereignis und Institution I (Kirchenreform bei Nikolaus von Kues)*, Münster 1985, s. 175–176.
- 27] WEIGEL, Martin, „Dr. Conrad Konhofer“, s. 252–253; SCHLEIF, Corine, *Donatio et Memoria. Stifter, Stiftungen und Motivationen an Beispielen aus der Lorenzkirche in Nürnberg* (Kunstwissenschaftliche Studien 58), München 1990, s. 11–12.
- 28] DEINHARDT, Wilhelm (ed.), *Dedicationes Bambergenses. Weihe-notizen und -Urkunden aus dem mittelalterlichen Bistum Bamberg* (Beiträge zur Kirchengeschichte Deutschlands), Freiburg im Breisgau 1936, Nr. 148b (konsekrční listina); srv. WÜRFEL, Andreas, *Diptycha Ecclesiae Laurentianae*, Nürnberg 1756, s. 13.
- 29] GÜMBEL, Albert, „Rechnungen und Aktenstücke zur Geschichte des Chorbaus von St. Lorenz in Nürnberg unter der Leitung Konrad Heinzelmanns“, *Repertorien für Kunstwissenschaft* 32, 1909, s. 1–30, 132–159, zde s. 158.
- 30] Konhoferovo okno zná autor tohoto pojednání z autopsie a vlastních fotografií. Kvalitní reprodukci (nikoliv však úplnou) lze též najít zde – FÜRST, Heinrich, *Die Vierzehn Nothelfer. Unsere Freunde (Ihre Verehrung von den Anfängen bis zum Dreißigjährigen Krieg)*, Petersberg 2008, s. 67; nebo (kompletně) na webových stránkách Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte – Bildarchiv Foto Marburg. Srv. též FUNK, Veit, *Glasfensterkunst in St. Lorenz*, Nürnberg 1995, s. 162; SCHOLZ, Hartmut, „Aktuelle Forschung zur Glasmalerei in St. Lorenz“, in Christian SCHMIDT – Georg STOLZ (eds.), *Hundert Jahre Verein zur Erhaltung der St. Lorenzkirche 1903–2003* (Schriftenreihe des Vereins zur Erhaltung der St. Lorenzkirche in Nürnberg 2), Nürnberg 2004, s. 59. Obecně k problematice Konhoferových nadací v norimberském kostele sv. Vavřince viz SIMON, Anne, *The Cult of Saint Katherine of Alexandria in Late-Medieval Nuremberg. Saint and the City*, Burlington 2012, s. 220–230, passim.

ný Kristus, se zde objevuje i unikátní zobrazení zmíněného zjevení Krista jakožto Božského Dítěte a Čtrnácti sv. Pomocníků. Zpodobněn je tu i sám klečící donátor v bílém pluvíálu, užívaném například při procesích o svátku Božího Těla, a sice v pozici modlitebníka v rozmluvě se svatými. Nad ním je německý memoriální nápis, shrnující ve zkratce jeho intelektuální a církevní kariéru.³¹

O myšlenkovém světě Konrada Konhofera a jeho osobní spiritualitě nám mnohé prozrazuje darovací smlouva z 23. srpna 1443, kterou odkázal radě města Norimberku 151 svazků biblické, teologické, juristické a lékařské literatury, pravděpodobně velkou část své privátní knihovny, přičemž se tak vlastně stal zakladatelem slavné norimberské „Ratsbibliothek“. Knihy jsou ve smlouvě jmenovitě vypsány a jejich autorské a tematické složení výmluvně svědčí o Konhoferových intelektuálních zájmech, o jeho zálibě ve starokřesťanské i scholastické teologické výbroji i humanistických a reformních tendencích.³²

Vedle spisů Tomáše Akvinského, Mikuláše z Lory nebo Konrada ze Soltau, někdejšího rektora pražské univerzity, zde rovněž najdeme mystické a eschatologické traktáty Jáchyma z Fiore či Heinricha Susa. Zvláště nás však na onom seznamu upoutají tři po sobě zaznamenané kodexy bohemikální povahy. „Tractatus diversi de communionem sub utraque specie, collecti contra errores Hussitarum“ představují soubor teologických pojednání zaměřených proti liturgické praxi české utrakvistické církve. Nevíme, kdy a kde si Konhofer tuto antologii pořídil. Pravděpodobně šlo o texty, které vznikly v rámci teologické polemiky s českým poselstvem na koncilu v Basileji, na němž se jako norimberský vyslanec také vyskytoval. Každopádně jde o zřetelný doklad jeho trvajících (negativního) zájmu o českou reformaci. Na seznamu ovšem figurují i další dvě bohemikální položky, z nichž první je označena jako „Postilla Mellicii super ewangelia dominicalia per circulum anni“, druhá pak jako „Sermones Mellicii de sanctis cum pluribus aliis“. Oním „Melliciem“, jenž je uveden jako jejich autor, není nikdo jiný než Milíč z Kroměříže, později nazvaný „otcem české reformace“. Náš Konhofer tedy vlastnil Milíčovu latinskou nedělní postilu a k tomu ještě další soubor Milíčových kázání čili „Abortivus“ a „Gratiae Dei“.³³

31| HLAVÁČEK, Petr, *Čtrnáct svatých Pomocníků. K pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*, Praha 2014, s. 107–109.

32| K vývoji norimberské „Ratsbibliothek“ zevrubně PETZ, Johann, „Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Bücherei des Nürnberger Rates, 1429–1538“, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 6, 1886, s. 123–174; edice darovací smlouvy z roku 1443 s kompletním seznamem knih je na s. 137–144.

33| PETZ, Johann, „Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Bücherei des Nürnberger Rates“, s. 140–141. Složení Konhoferovy knihovny si všimá i BARTOŠ, František M., *Husitika a bohemika několika knihoven německých a švýcarských*, Praha 1932, s. 1–2.

Konrad Konhofer se nám svým životem představuje jako intelektuál se zájmem o aktuální teologické pohyby, jako výrazná osobnost nejen v norimberském a fransko-bavorském, nýbrž i širším středoevropském kontextu; jako všestranný vzdělanec oscilující mezi tradiční scholastikou a humanistickými výboji, podporovatel vědy, umění a studentů, milovník knih a hudby. Zároveň je však příkladem rozporuplné osobnosti, která se i přes dotyk s pražskými reformními kruhy (nebo vlastně: právě proto!) stala nesmiřitelným nepřítelem české reformace. Konhofer se aktivně angažoval v Husově procesu, jenž vyústil v mučednickou smrt českého kazatele. Až do konce svých dní zůstal jak bedlivým zkoumatelem tzv. české otázky, tak podporovatelem obrozené christocentrické spirituality, která v mnohém připravovala dynamiku evropských reforemací. Konhoferova motivace byla, podobně jako u prvních českých reformistů, výrazně eschatologická, vždyť zjevení Božského Dítěte a Čtrnácti sv. Pomocníků interpretoval jako předchůť parusie, druhého Kristova příchodu.³⁴ Osud Konrada Konhofera, někdejšího pražského univerzitána a Husova generačního souputníka, tak plnou měrou reprezentuje paradoxní atmosféru církevně-politických, náboženských a intelektuálních dějin pozdně středověké střední Evropy.

34| HLAVÁČEK, Petr, „Zur christozentrischen Dimension des spätmittelalterlichen Kultes der Vierzehn heiligen Nothelfer“, in Jiří FAJT – Markus HÖRSCH (ed.), *Künstlerische Wechselwirkungen in Mitteleuropa* (Studia Jagellonica Lipsiensia, Bd. 1), Ostfildern 2005, s. 405-426; HLAVÁČEK, Petr, „Vierzehn Nothelfer: Eine Kulturkode des mitteleuropäischen Spätmittelalters“, in Olivier MARIN – Cécile VINCENT-CASSY (ed.), *La Cour céleste. La commémoration collective des saints au Moyen Âge et à l'époque moderne*, Turnhout 2014, s. 261-267.

SONDA DO RUKOPISNÉHO DOCHOVÁNÍ SPISŮ HUSOVÝCH NEJBLIŽŠÍCH PŘÁTEL JAKOUBEK ZE STŘÍBRA – JAN ROKYCANA

IVAN HLAVÁČEK

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
FACULTY OF ARTS CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

A Probe into the surviving Manuscripts of the closest Friends of Jan Hus – Jacob of Mies and Jan Rokycana

Abstract: While increased attention has been devoted to content analysis of Jacob's work, as well as the work of his contemporaries and followers including Jan Hus, (without claiming that the situation is at all ideal), concrete interpretation of the genesis and function of the surviving manuscripts themselves is completely on the sidelines of interest, even though it could at least shed new light specifically on the reception particular texts received. The reason for this is the poor condition of the surviving manuscripts and the limited amount of information that can be gleaned from separate manuscripts concerning their approximate date or place of origin (there tend not to be even colophons, the library of provenance has not been traced and, in some cases, is untraceable etc.). Nevertheless despite all this, it has been possible to present some concrete findings. The author of this essay attempted to achieve this first with the Hus's tractate *De ecclesia* (see above note. 7); in this text he has tried to gain deeper background knowledge on the basis of Jacob's (1427) Latin tractate on communion under two kinds and the Czech-written *Postil* by Jan Rokycana (1471), a generation younger, leading representative of Hussite theology. The manuscripts of Jacob's work have been preserved in 17 surviving documents and are to be found not only in the Prague University College libraries, but can be traced also outside, although still in the connection with university (Krakow, taken there by graduates of Prague University) or in the National Library of Austria, where the mediator was the member of the Court of the Holy Roman Emperor- Caspar Nidbruck. When looking into Jan Rokycana, a different trend is evident, the trend (it is a Czech manuscript!) of enshrinement mainly also in the private libraries of Utraquist intelligence.

Keywords: Jacob of the Mies, the Middle Ages, Bohemian Reformation

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 1: s. 114–125.

O Janu Husovi byly napsány ne stovky, ani tisíce, ba ani desetitisíce stran. Jsou jich jistě statisíce. A přece se stále objevují témata, která neopakují známé, ba jejichž zpracování odkrývá zajímavé, a leckdy i důležité souvislosti. Nemyslím si, že tu mohu podat cosi převratného, nicméně mám dojem, ba jsem přesvědčen, že v těchto – ale ovšem nejen v těchto - souvislostech, bývá kodikologie, neboť o tuto pomocnou vědu historickou jde, neprávem podceňována.

Kodikologie není pomocná věda historická, která se jen mazlí s rukopisy, pro-

tože z nich na každého, kdo s nimi přijde do kontaktu, musí automaticky dýchnout kouzlo jejich unikátnosti a patiny a kdy současně musíme obdivovat um a trpělivost jejich písařů a iluminátorů, kteří si s jejich napsáním, výzdobou či vazbou dali práci, kterou ani neumíme či nemůžeme dost docenit. I když je primární jejich bezprostřední obsahová – textová výpověď a snaha po rekonstrukci původního znění, jsou otázky, na něž vlastní text neodpovídá, ba odpovídat nemůže, i když jim také nelze upírat když ne vždy primární důležitost, tedy alespoň zajímavost. Je to totiž zejména otázka po jejich působení na společnost jejich a nejen bezprostředně následné doby. Proto mají svou (různě) velkou váhu výpovědi konkrétních rukopisů jako fyzických svědků doby. Jde tu zejména, i když minoritně, o jejich kolofóny, ale ovšem i o jiné informace, které je po analýze konkrétního nosiče – rukopisu jeden každý z nich schopen podat. Jsou to ale i nepřímé doklady, i když ani ony zdaleka neříkají vše, co bychom rádi věděli a co se zpravidla v žádaném rozsahu už stejně nikdy nedozvíme. Ale jsou ještě další otázky, které lze klást a na něž je někdy možno získat alespoň částečnou odpověď, je-li nám způsob dochování resp. jeho rozsah alespoň trochu nakloněn. Jinými slovy jde o to, abychom kladli otázky, které můžeme aspoň částečně zodpovídat, i když většinou nikoliv plně zodpovědět. Mám tu na mysli především metody tzv. kvantifikující kodikologie, kdy jde o texty, dochované ve více rukopisech, nikoliv tedy o texty, které jsou k dispozici jen v unikátním znění. I když i takový rukopis, nejde-li o autograf, na který platí ovšem jiná měřítka, může vydat svědectví, protože třeba předpokládat při nejmenším jednu, zpravidla ale i více, ba někdy dokonce mnoho předloh-opisů různé kvality, jež ho dělí od příslušného archetypu.

Na takových základech lze pak mluvit o větší či menší možnosti zjišťování recepce či aspoň ohlasu příslušného díla v prostoru, čase a prostředí, i když samozřejmě lze použít i jiných, zejména ryze filologických postupů, které se ale velmi často odpoutávají od konkrétní historické reality. Zatím co zmíněná filologická a literárně historická kritika má dávnou tradici a je jí dlouhodobě při ediční a interpretační činnosti využíváno¹, ta druhá je zatím zpravidla v pozadí nebo se nachází v menší či větší defenzivě, pokud je jí vůbec věnována samostatná pozornost².

Přehlédneme-li naši středověkou literární produkci, zejména tu do počátku 15. století, není obraz z tohoto hlediska vůbec povzbudivý. Ve větším počtu exem-

- 1| Stačí tu upozornit na práci Georgia PASQUALIHO, *Storia della critica del testo*, Firenze 1952. Nově je k dispozici širše koncipovaná kniha Fritz Petera KNAPPA, *Grundlagen der europäischen Literatur des Mittelalters. Eine sozial- kultur-, sprach-, ideen- und formgeschichtliche Einführung*, Darmstadt 2011, která se už širše koncipovanému přístupu snaží být práva.
- 2| Neznamená to samozřejmě, že by neexistovaly práce, které lze do těchto souvislostí zařadit. Existuje ovšem celá řada zejména široce koncipovaných evidenčních pokusů, které ale nejdou a vlastně ani nemohou jít do těch hlubokých vlastnických poměrů. Stačí upozornit na soupisy děl sv. Augustina či Francesca Petrarky.

plářů je ovšem dochována např. Kosmova kronika³, tzv. Dalimil⁴, případně další historiografické texty, některé spisy Milíčovy⁵, Malogranatum nebo texty právní resp. některé soubory formulářových sbírek. Ty posléze jmenované lze ale spíše označit jako texty více či méně diplomatické⁶. Ovšem o většině bohemikálních děl literární povahy lze říci, že jde spíše o izolované jednotliviny či o takové doklady, které mají od doby vzniku příslušného díla tak velký časový odstup, že většina stop o něž máme v souvislosti s jejich recepcí zájem a které by dovolovaly přece jen poněkud hlubší úvahy, v podstatě zaniká. S jistou nadsázkou lze tedy říci, že dějiny naší středověké literatury nejsou, bohužel, dějinami tohoto žánru v plném slova smyslu, ale spíše dějinami jednotlivých solitérů, více či méně tušených sociálních prostředí. Jistou výjimkou jsou v tom ale pozůstatky naší literatury právní či polemické, začínající ale až s pokročilejší dobou lucemburskou.

Výše naznačený postup, totiž širší interpretace na základě kvantifikujících údajů, je tak ovšem možno, byť vždy jen do jisté míry, realizovat pouze tam, kde je k dispozici alespoň trochu profilovaný materiál. Jinými slovy tedy tam, kde je k dispozici více exemplářů příslušného díla či kde přicházejí další podpůrné indicie. Pevné číslo ale uvést nelze, protože výpověď každého svazku-kodexu je vysoce individuální.

Pokusil jsem se před nedávnem učinit jakýsi pokus interpretovat takto jeden Husův spis resp. jeho základní akční rádius, tedy jak lze sledovat cestu jednotlivých rukopisů „dějinami“. Šlo tam o jeho klíčové dílo *De ecclesia*, které je poměrně hojně dochováno⁷. V následujícím bych se rád pokusil obdobným způsobem o rámcovou sondu do děl jeho pokračovatelů. Vybral jsem si pro to dva spisy jeho blízkých spolupracovníků resp. nástupců, tedy konkrétně Jakoubka ze Stříbra (+1429) a Jana Rokycany (+1471). Připravil pro to do značné míry půdu svými nedocenitelnými soupisy František M. Bartoš od jehož úmrtí uplynulo na jaře tohoto

- 3| Srv. k tomu Ivan HLAVÁČEK, *Alte Handschriftenbesitzervermerke, mittelalterliche Bibliothekskataloge und die mittellateinische Literatur*, in: *Philologus* 123, 1979, s. 186-191.
- 4| Soupis rukopisů podává ve svém komentáři k její edici Marie BLÁHOVÁ v 3. svazku kritického vydání tohoto díla. Vyšel v Praze 1995. Pokud pak jde o jeho kodikologickou interpretaci, učinil tu první, ne vždy přesvědčivé kroky Radko ŠTASTNÝ, *Tajemství jména Dalimil*, Praha 1993.
- 5| Tu odkazují na všeobecně známé svědectví Matěje z Janova.
- 6| To se týká různých právních knih, jejichž rukopisům věnoval pozornost hlavně František ČÁDA. Zejména se to týká Zemských práv českých Ondřeje z Dubé, *Knihy Tovačovské či Drnovské*. ale rovněž privilegií Korunního archivu. Nejnověji srv. obecně *Colloquia mediaevalia Pragensia* 17, 2016 – Právní kultura středověku.
- 7| “Rozprava vyšla v protokolu z táborského symposia ve sborníku *Husitský Tábor* 17, 2015, s. 213-232 (vyšlo 2016).

roku (2015) již 43 let⁸, byť do nich Josef Pekař ve své recenzi ukápl více či méně oprávněně mnoho kapek rmutu⁹. Je ale třeba už na tomto místě říci, že výsledek nebude nijak ohromující, ale i malý pokrok vpřed může být vítán, zejména jde-li o osobu takového historického významu.

Ovšem nejde tu jenom, i když převážně ano, o konkrétně dochované rukopisy, ale i o různý odvozený materiál, jehož cena dosud nebyla dostatečně brána v úvahu. Týká se to jednak starých, tedy středověkých a raně novověkých knihovních soupisů¹⁰ a pak také středověkých a raně novověkých korespondencí. Oběho je dnes sice k dispozici velmi omezené množství, i když musíme předpokládat, že tyto prameny existovaly v poměrně značném rozsahu¹¹.

Úvodem je třeba uvědomit si výpovědní limity „vyzařování“ a širšího působení obsahu vlastních rukopisů, které je možno sestavit do těchto základních kategorií podle síly jejich výpovědní schopnosti:

- 1) jde o autografy, jejichž počet je ale tak omezený, že v širším kontextu vůbec nepadá v úvahu, neboť spis nemusel opustit prostředí v němž vznikl, i když se tam mohl různým – a to i výrazným způsobem – uplatnit.
- 2) Jde o rukopisy, které o sobě a svém písaři přinášejí v kolofónech konkrétní údaje rozličné kvality. V optimálních, leč řídkých případech uvádějí svého písaře, tj. kopistu, datum a místo opsání, výjimečně pak i předlohu. Tu je ale třeba dávat pozor, protože nezdědka může jít o mechanické opsání těchto údajů z dnes už neexistujících předloh¹². Tím chci říci, že je potřebí v každém případě přihlížet

8| Viz níže. Pokud jde o díla Wyclifova, učinila takový zajímavý pokus Anne HUDSON, *Studies in the Transmission of Wyclif's Writings*, Aldershot 2008.

9| Viz níže.

10| Tady stačí odkázat na spis Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1966, i když již potřebuje různých doplnění. Ta se však s jednou výjimkou netýkají bezprostředně této problematiky. Tou výjimkou je edice *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis. Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, edd. Zuzana SILAGIOVÁ – František ŠMAHEL (Corpus Christianorum, Continuatio mediaevalis 271), Turnhout 2015. Jinak stačí upozornit na dávné již práce Maxe MANITIA, který se tak pokusil evidovat výskyt děl klasických autorů či historických spisů ve středověkých katalozích, u nás pak lze upozornit na pokus Jiřího KEJŘE pokud o šlo o právní rukopisy v Studiích o rukopisech 24, 1985.

11| Jsou dochovány už od poloviny 14. století. Neproslulejší je ovšem korespondence Jana ze Středy, která je dostatečně známa, i když ještě z doby předhusitské možno upozornit i na některé další doklady, které jasně naznačují, že v určitých kruzích už šlo doslova o běžnou záležitost. Srv. např. Jiří PRAŽÁK, *Zlomek korespondence žateckého sakristana Martina se zmínkou o Janu Husovi*, in: Studie o rukopisech 4, 1965, s. 201-204, z něhož vyplývá, že v Žatci byla už v té době ne nepodstatná knihovna. Jiným takovým dokladem je korespondence vyšebrodského převora Jana Staicze z těsně předhusitské doby, již věnovali řadu rozprav Anděla FIALOVA a Jiří HEJNIC. naposled ve stati *Manuálík vyšebrodského probošta Jana Staicze z 1. pol. 15. století*, in: Studie o rukopisech 15, 1976, s. 9-61.

12| Zde je stále aktuální stať Jean DESTREZ – G. FINK-ERRERA, *Les manuscrits apparentement datés*, in: Scriptorium 12, 1958, s. 56-93.

k bezprostřední situaci paleografické a brát v potaz i otázky filigranologie, které bývaly zpravidla ponechávány stranou a až v současnosti se jim věnuje zasloužená pozornost. I když počet různě rozsáhlých kolofónů s dobou roste, přesto tyto doprovázejí jen menšinu rukopisů a nejsou jejich stabilní součástí. Jen na okraj tu lze konstatovat, že sice existuje jejich soustavná obecná edice s důrazem na jména písařů¹³, jednak snaha, až snad příliš atomizovaná, o jejich klasifikaci¹⁴, ale celkový obraz z toho nevzniká. Jejich informace ale v našem nynějším kontextu nevedou příliš vpřed.

Je-li znalost jména a postavení kopisty důležitá, tedy zejména je-li možno ten či onen kodex nějakým způsobem zařadit do sociálních souvislostí, pro výpověď o funkci rukopisu je ještě důležitější místo jeho vzniku a potom jeho další pouť v době jeho možného bezprostředního působení. To znamená pokud možno v době než došlo k zatlačení knihy rukopisné knihou tištěnou, i když v mimořádných případech může docházet k přesahům působení rukopisné knihy do doby už plného rozvoje knihy tištěné. Je tomu tak zejména tehdy, jestliže knize, tedy jejímu textu bylo nějakým způsobem bráněno v konkrétním uplatnění. Nemuselo to vždy být ve smyslu cenzury, i když většinou ano¹⁵, stačilo ale, aby text zapadl z jiných důvodů. Že v otázkách knih resp. literárních děl husitských autorů padal v úvahu zejména také první z právě uvedených případů, je zcela mimo pochybnost. 3) I když vynecháme řadu dalších možných otázek, je třeba upozornit alespoň ještě na jeden aspekt, totiž na to, v jakém kontextu se příslušný text nachází a jak písařsky koinciduje s ostatním materiálem příslušného rukopisu. Týká se to samozřejmě i drobných jednotlivin, které mohou být mladšího charakteru, ale i – a svým způsobem zejména – děl rozsáhlejších, jejichž opis vznikal více či méně paralelně. Tu ovšem jde také o rozbor skladby příslušného rukopisu, zejména se to týká sborníků (tzv. archeologie knihy) A také je třeba přihlížet k tomu, zda je dílo v tom či onom kodexu v anonymní formě, či zda se k autorství svého původce hlásí.

Výše řečeným je už také naznačeno, že za této neutěšené situace je potřebí všimnout si všech – i zdánlivě nepatrných indicií – které mohou vést dále. A mezi ně patří i otázky související s dějinami knihoven nejrůznějších typů, uchovávajících

13| BÉNÉDICTINS DU BOUVERET, *Colophons de manuscrits occidentaux des origines au XVIe siècle 1-6*, Fribourg 1965-1982.

14| Lucien REYNHOUT, *Formules latines de colophons 1-2* (Bibliologia 25A, B), Turnhout 2006.

15| Srv. obecně Thomas WERNER, *Den Irrtum liquidieren. Bücherverbrennungen im Mittelalter*, (Veröffentlichungen des MPIG 225). Göttingen 2007 a Hubert WOLF, *Der Vatikan und die verbotenen Bücher*, München 2006.

rukopisné kodexy¹⁶ a to až do ustálení se jejich uložení ve veřejných knihovnách, které jejich putování zpravidla ukončují. Vedle samozřejmého primárního významu - v našem případě jde o období pozdního středověku, hraje ne nevýznamnou roli zejména též období 16. až 18. století se svými převratnými událostmi, které způsobovaly nejen obecné obrovské změny v majetkové držbě, ale také významné přesuny ve vlastnictví kulturních statků, v tom právě především knihoven. Je ovšem třeba mít přitom pochopitelně na paměti, že vedle systémových změn či posunů svou roli hrají i zcela individuální momenty. Pro ilustraci bych chtěl na jeden takový zajímavý případ upozornit, tím spíše, že se týká ve zvýšené míře právě otázek nám blízkých a většinou se mlčky bere jako daná samozřejmost, pokud vůbec není přehlížen. Lze ho ale považovat za modelový.

Konkrétně jde o jednu z nejvýznamnějších evropských knihoven a současně z hlediska vlastnictví bohemikálního a zejména přímo husitologického materiálu o nejvýznamnější zahraniční knihovnu vůbec. Jde pochopitelně o bývalou Dvorskou knihovnu ve Vídni, dnes Rakouskou národní knihovnu (ÖNB). Otázka pak je, odkud se tam četné spisy husitských autorů včetně Wyklefa jako jejich inspirátora, dostaly. A to už dávno před rušením klášterů v době josefinské, kdy tam logickou cestou doputovala řada špičkových rukopisů, zejména ale z moravských klášterních fondů. Odpověď je i není jednoduchá, ale na základě jednoho u nás dosti přehlíženého dokladu je přece jen možno pokusit se o určité zevšeobecnění, i když je není možno absolutizovat. Klíčovou roli tu zřejmě hrál čelný politik dvora Maxmiliána II., jeho tajný rada a pevný evangelík, mimořádně vzdělaný Kašpar Nydbruck (-1557). Ale zejména je důležité, že to byla osobnost s hlubokými kulturními sklony a současně s mimořádně těsnými až přátelskými vazbami na špičky protestantských intelektuálů obecně, ale zároveň to byl i přítel řady českých vzdělavců. Jeho důležitost odkryl Ferdinand Menčík (1853-1916), který jako skriptor této knihovny měl unikátní přístup k jejím pokladům, z nichž publikoval jeho „českou“ korespondenci¹⁷. A v podstatě řekl zřejmě jen první, možná i druhé, ale rozhodně ne poslední slovo a bude nutno jít dál a hlouběji. A nepochybuji o tom, že se dojde k zajímavým a možná i překvapivým závěrům.

16| Samozřejmě to lze aplikovat i na tištěné knihy, ty ale vypadají z našeho zorného pole.

17| Není bez zajímavosti, že ani Riegrovu. ani Ottovu slovníku naučnému nestál ani za stručné připomenutí. Ale obdobně je tomu i v dalších knihách o českém 16. století, kde jsem připomínku jeho jména také nenašel. Výše uvedené informace podává kniha Ferdinanda MENČÍKA, *Dopisy M. Matouše Kollina z Chotěřiny a jeho přítel ke Kašparu z Nydbrucka, tajnému radovi krále Maximiliána II.* (Sbírka pramenů ku poznání literárního života II- 29), Praha 1914, která zpřístupňuje jeho korespondenci z rukopisu citované knihovny. V úvodu této knihy podává Menčík i přehlednou skicu jeho života s akcentováním knižních styků s českými vzdělanci. Důležitá je tu i recenze Kamila KROFTY, kterou lze číst v ČČH 22, 1916, s. 458-465.

Ale abych dlouho nenapínal. S jistou nadsázkou mohu totiž konstatovat, že za většinu bohemik resp. přímo husitik ve Vídni může právě Nydbruck. Plyne tak nejen z opisu jeho kvitance na 49 rukopisů zapůjčených mu pro ediční činnost Flacia Illyrika z Karlovy koleje pražské univerzity, kterou objevil Zikmund Winter v opisech v Putzlacherových kolektaneích, do správných souvislostí ji ale zařadil až F. M. Bartoš i s pokusem o příslušnou atribuci těchto záznamů s dnes dochovanými vídeňskými rukopisy¹⁸. Ty se tam dostaly proto, že Nydbruck zemřel ve službách vídeňského dvora v Bruselu a dle tehdejších zvyklostí příslušný movitý majetek propadl panovníkovi. Ten dal knihy vřadit do dvorské knihovny, jejíž bezprostřední správou byl ostatně Maximiliánem Nydbruck pověřen a to i pokud šlo o bezprostřední akviziční politiku¹⁹. Ale z četby se dovídáme, že Nydbruck při tom všem pamatoval i na své bezprostřední osobní zájmy. Už z pouhého prolistování zmíněné korespondence je patrna jejich šíře, zatím co obsahově se týkala zejména právě rukopisů a jejich možného získávání. Jeho respondenti mu obstarávali nejen seznamy knih v úvahu připadajících městských knihoven pro případné výpůjčky (do popředí vystupují městské knihovny v Žatci, Nymburku a Lounech, ale porůznu jde i o sbírky soukromé), ale zprostředkovali i bezprostředně knižní nákupy z jiných zdrojů, nepochybně právě české husitologické a reformační literatury vůbec, i když je a ani konkrétní tituly bohužel nejde dostatečně konkretizovat. Zdá se ovšem zcela nepochybným, že tyto akvizice už našly své místo v soupisu knih, který pořídil v r. 1576 a 1597 císařský knihovník Hugo Blotius, i když řada jeho označení je dosti neurčitá a nelze na nich vždy budovat závěry ve smyslu bezprostředních atribucí²⁰. Nicméně celkový trend je zcela nepochybný.

Je ale třeba přistoupit ke dvěma konkrétním sondám. Předestat je nutno, že jsem zatím nemohl pracovat s rukopisy přímo, ale byly mi k dispozici pouze informace podané příslušnými editory či katalogizátory. A tu nezastírám, že zdaleka ne vždy jde o informace, které by mohly uživatele zcela uspokojit, ba někdy jde přímo o sdělení nejednoznačná, ba kontroverzní. Tím ale také naznačuji, že auten-

18] *Vzácný dokument z dějin knihovny Karlovy univerzity*, in: JSH 17, 1948, s. 34.

19] Tu lze obecně odkázat na velké dějiny této knihovny *Geschichte der Österreichischen Nationalbibliothek I – Die Hofbibliothek (1368-1922)*, ed. Josef STUMMVOLL, Wien 1968.

20] Hermann MENHARDT, *Das älteste Handschriftenverzeichnis der Wiener Hofbibliothek von Hugo Blotius 1576, Kritische Ausgabe der Handschrift Series nova 4451 vom Jahre 1597 mit vier Anhängen* (Denkschriften der Phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 76), Wien 1957. Bude potřebí se porovnání obou soupisů věnovat podrobněji. Zde zatím stačí uvést, že předmětný soubor Nydbruckovy korespondence je u Blotia evidován pod signaturou E e 6635, v edici na s. 47. Menhardt pak Nydbrucka výslovně zmiňuje na s. 5. Důležité tu bude rovněž použít cílevědomě dílo Michael DENIS, *Codices manuscripti theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Latini aliarumque Occidentis linguarum I-1-3*, Vindobona 1793-1802. Srv. i Karl Schwarzenberg, *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien 1972.

tická práce s rukopisy zcela nepochybně povede toho, kdo se bude o téma zajímat, pochopitelně dále a výsledky budou konkrétnější. Ostatně na tomto místě by to stejně nebylo možno nabídnout...

Nejvýznamnější osobností z Husova bezprostředního okolí byl nepochybně Jakoubek ze Stříbra²¹, jehož tu není potřebí představovat a po němž zůstalo významné dílo nejen co do rozsahu, ale rovněž co do obsahu, aniž bychom byli podrobněji informováni o tom, jak bylo následujícími věky recipováno. To sice cesta, o které budu hovořit nemůže v plnosti postihnout, myslím ale, že za jistých podmínek může dát dosti zajímavé impulzy. Nejdřív stručně shrnutí základních kvantifikujících údajů na podkladě dvou evidenčních prací: F. M. Bartoše²² a Pavla Spunara²³. První z nich uvádí včetně několika málo deperdit 108 bibliografických jednotek, tento počet se pak u druhého rozrostl na 134 (číslování jich uvádí 133, třeba dodat, že přichází č. 614a). Nemělo by smysl pokoušet se na tomto místě o praktickou aplikaci toho, co bylo právě naznačeno, na celém souboru, ba ani ne na větším vzorku, i když už jen kvantitativní vyhodnocení v souvislosti se stářím rukopisů může poskytnout jakousi představu. Sledovat jejich rozptyl a četnost dochování, což velmi kolísá, by bylo samo o sobě zajímavé, zejména ovšem také s přihlédnutím – a to je třeba podtrhnout – k tomu, v jakém kontextu tyto texty v příslušných kodexech, převážně v rukopisech sborníkového charakteru, přicházejí. Upozorním tu jen na jeden text, který patří v Jakoubkově literární produkci ke klíčovým, totiž na jeden z traktátů o přijímání podobojí, jenž vznikl někdy v době posledních fází Husova boje v Kostnici. Je to vhodné i z toho důvodu, že dílo je dochováno v překvapivě velkém rozsahu, totiž v celkem 17 rukopisech. Nadto jsou rozděleny do šesti knihoven. Dvě knihovny jsou v Polsku (arcibiskupské Hnězdno s jedním a krakovská Jagellonská knihovna se dvěma rukopisy), dvě v Praze (Národní se šesti a Pražská kapitulní knihovna s třemi) a posléze pak vídeňská Rakouská ná-

21] Vedle prací, které pojednávají o českých dějinách první půle 15. století či o Husovi v širším kontextu (tak zejména známé práce Jana SEDLÁKA, Václava NOVOTNÉHO a z mladších pak zejména knihy Františka ŠMAHELA a Petra ČORNEJE), je třeba uvést dvě monografie: František BORECKÝ, *Jakoubek ze Stříbra*, Praha 1945 a Paul de VOOGHT, *Jacobellus de Stribro (gest. 1429), premier théologien du hussitisme*, Louvain 1972. Nově je k dispozici několik speciálních edic, které ale v našem kontextu stačí jen zmínit: Helena KRMIČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha*, Brno 1997, Mirek ČEJKA – Helena KRMIČKOVÁ, *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*, Brno 2009, Dušan COUFAL *Polemika o kalich mezi teologií a politikou*, Praha 2012 a Jindřich MAREK, *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích*, Praha 2011. Všechny tyto i níže cit. práce uvádějí další relevantní literaturu. Důležitý je též sborník *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*. ed. Ota HALAMA a Pavel SOUKUP, Praha 2006, který ale sleduje – pokud jde o Jakoubka – jen texty, nikoliv rukopisy.

22] *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, Praha 1925.

23] *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans 1*, Wratislaviae et al. 1985.

rovní knihovna se čtyřmi kodexy a Knihovna vévody Augusta ve Wolfenbüttelu s jedním dokladem. Na první pohled překvapí absence moravských knihoven a Státní bavorské knihovny v Mnichově. K tomu je nutno ještě připomenout hojně odkazy na Jakoubkovy texty včetně zřejmě i „našeho“ traktátu, s nimiž se setkáváme v dvou knihovnách pražských kolejí, jejichž katalogy se náhodou zachovaly: Českého národa a koleje Rečkovy. A v pečlivém rejstříku, který editoři Zuzana Silagiová a František Šmahel k edici připojili, shledáváme řadu odkazů na Jakoubkovy spisy, nepochybně včetně „našeho“ traktátu²⁴. Třeba si ovšem přitom uvědomit, že Rečkova kolej je až pohusitské založení a před resp. vedle koleje Českého národa působily na univerzitě koleje důležitější. Zejména to byla kolej Karlova, i když ta utrpěla za bouří roku 1422 značné škody, nicméně v 15. věku počet jejích kodexů jistě přesahoval tisíc. Lze tedy předpokládat, že obsahovaly i náš traktát a to nepochybně ve více exemplářích.

Ale podívejme se na ty dochované kodexy poněkud podrobněji. Nejdřív, zda-li mají bližší časové či provenienční indicie, tedy zejména kolofóny, které by mohly vést dál. O prvním ze tří polských kodexů nelze zatím říci nic určitějšího, zato oba krakovské přece jen něco vysvědčují. Jsou pochopitelně spojeny s tamní univerzitou a zejména také s konkrétními osobami. Oba jsou produkty katolické provenience, neboť vedle Jakoubka prezentují řadu základních textů „církevně-ortodoxních“ jako byl Tomáš Aquinský s charakteristickým – právě v našem kontextu - dílem *Contra gentiles* či Dekret kostnického koncilu proti přijímání podobojí. Ostatně už označení Jakoubkova traktátu je symptomatické, neboť jde o *Positio alicuius heretici*. A stojí za zaznamenání, že u obou kodexů známe vlastníky, od nichž pak knihy doputovaly do univerzitního vlastnictví. Zatím co první, kterým je Polák Johannes (de) Radochoncze, který studoval původně v Praze a až pak odešel do Krakova²⁵, v druhém případě se jako písař hlásí jiný krakovský absolvent, svým způsobem eminentní, totiž svatý Jan Kanty. Ten studoval v Krakově v letech 1418-1421 a svou knihovnu, v níž je náš svazek výslovně jmenován, své almae matri věnoval²⁶. O kodexu wolfenbüttelském neumím zatím nic určitějšího říci, ale zajímavé jsou čtyři rukopisy vídeňské. Jak jsem už naznačil výše, jde vesměs o akvizice z českého utrakvistického prostředí, které do Vídně přešly prostřednic-

24| Srv. *Catalogi librorum* (jako výše pozn. 10), s. 220n.

25| Biblioteka Jagiellońska sign. 2148, srv. Władzimirz WIŚŁOCKI, *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego 2*, Kraków 1877-1881, dle sign. V moderní edici krakovských střed- a raně novověkých matrik vydaných A. GAŚIOROWSKIM - Tomaszem JURKEM a Izabelou SKIERSKOU jsem jej nenalezl, ač z této lokality je v Krakově imatrikulováno několik osob. V pražské edici *Monumenta Universitatis Carololo-Ferdinandaeae Pragensis I-1*, Pragae 1830 s. 396.

26| Biblioteka Jagiellońska sign. 1690. O něm srv. *Encyklopedia katolicka 7*, Lublin 1997, sl. 793-796.

tvím Kašpara Nydbrucka. Nasvědčuje tomu i jejich obsah, když je vedle Jakoubka opisována česká reformační literatura či díla, která k ní nějakým způsobem měla vazbu (Kunešův traktát o odúmrti či Ondřej z Brodu s nímž je polemizováno). Není to jen Hus či Janov, ale i Stížný list české šlechty do Kostnice z r. 1415 nebo Petr z Mladoňovic, abych uvedl to nejdůležitější²⁷. Jejich provenience je dost různorodá. Jde nejprve o dva kodexy pocházející z karolinské knihovny, z nichž jeden byl původně v majetku Korandy mladšího²⁸, ale dále o rukopis původně patřící faře západočeského Chotíkova, obsahující vedle řady dalších Jakoubkových textů i spisy Janovovy a Husovy, který se dostal neznámou cestou do městského majetku nymburského a odtud k Nydbruckovi²⁹. Rukopisy pražské kapitulní knihovny pak patří k nejstarším. Jeden je psán v Praze *in obsidione*, tedy v r. 1420, jakýmsi Štěpánem ve škole při kostele sv. Kříže Většího u cyriaků³⁰. Tu došlo k „přechýlení“ majetnictví, protože poté, co se rukopis, jenž byl nepochybně utrkvistické provenience, dostal do kapituly, bylo tam cenzurně připsáno: *heretici*. Druhý rukopis byl psán dokonce už v r. 1416 Janem Rackem z Jindřichova Hradce, přičemž je tu Jakoubek označen jako *predicator eximius*³¹, čímž se kodex deklaruje jako husitský. Třetí kodex je pak asi z poloviny 15. století, ale zatím blíže nevyovídá³². A konečně jde o rukopisy pražské Národní knihovny, které zřejmě pocházejí většinou z univerzitního prostředí, ovšem s výjimkou kodexu původně kláštera jihočeských augustiniánů v Třeboni (jenž byl jeden čas v rožmberském držení). Jeho původní autorství tak nelze určit. Tenro kodex se do Prahy dostal až v důsledku josefinských reforem³³.

- 27| Jsou to sign. 4491, 4916, 4936 a 4940. Jejich podrobnější popis je u DENISE (viz pozn. 20 a 27). Na tomto místě stačí na něj jenom odkázat, stejně jako na Karla SCHWARZENBERGA (viz pozn. 20).
- 28| Srv. k jeho knihovně Emma Urbánková, Zbytky knihovny M. Václava Korandy ml. v Universitní knihovně v Praze, in: Ročenka Universitní knihovny v Praze 1956 (vyšlo 1958), s. 135-161. Na to, že tento rkp. (č. 4916) předtím než přešel do Karolina, vlastnil původně Koranda, upozornil Pavel Spunar, Několik doplňků k rekonstrukci knihovny Václava Korandy ml., in: Listy filologické 91, 1968, s. 149n., Srv. i Franz Unterkircher, Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek von 1401 bis 1450 – Text (v rámci Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich, Wien 1971) s. 120n.
- 29| ÖNB Wien sign. 4940, Unterkircher jako předchozí pozn. s, 123. Další literatura: Denis, č. CCXVII, SCHWARZENBERG s. 273 a SPUNAR, č. 607 a s. 458 (plné citace viz pozn. 20).
- 30| KPK sign. D 53. V Tomkově Dějepisu města Prahy 5² Praha 1905, s. 218 nalézám u Sv. Kříže (ale Menšího) faráře Štěpána od r. 1411, původem z Otlingen v Bavorsku. Zda jde o nějakou kontaminaci, neumím zatím povědět.
- 31| KPK sign F 32. Janů z Jindřichova Hradce je v pražském Liber decanorum několik. Zda se to týká někoho z nich, neumím rozhodnout, i když si lze snadno představit, že jeho predikát mohl snadno při zápisu vypadnout.
- 32| KPK sign. D 48.
- 33| NK sign. XI D 9.

Druhým mužem jehož bych si chtěl z daného hlediska všimnout, je Jan z Rokycan, husitský arcibiskup a blízký spolupracovník Jiříka Poděbradského (+ 1471), o generaci mladší než Jakoubek, ale rovněž autor četných literárních děl, jejichž soupis připravil opět F. M. Bartoš.³⁴ Většina z nich je doložena až překvapivě ve velmi omezeném počtu opisů, takže nutně vypadají z našeho zorného pole. Nicméně Rokycanovo hlavní dílo, jeho česká postila, která zřejmě jako celek vznikla někdy mezi r. 1458-1462 s tím, že ovšem do sebe přijala různé starší jednotliviny³⁵, je dochována v poměrně značném rozsahu. Známé je totiž 11 jejích rukopisů, které jsou velmi různorodé jak svou strukturou, tak z hlediska doby vzniku³⁶. Jejich současná provenience je následovná: čtyři rukopisy jsou uloženy v knihovně Národního muzea v Praze, rovněž čtyři v pražské Národní knihovně a po jednom v knihovně pražských křižovníků, v Moravském zemském archivu a v knihovně evangelické církve augsburské v Bratislavě. Posléze uvedený rukopis pocházející z r. 1584 je písářským dílem jinak mi neznámého Jana Kadaverosa alias Kouřimského. Zajímavý je zejména tím, že deklaruje, že vychází z dvou předloh, které ale nejsou blíže charakterizovány. Zdá se, že dnes není rukopis k dispozici³⁷. Rukopis Moravského zemského archivu má za sebou dlouhou pouť, neboť na Moravu se před takřka sto padesáti lety vrátil ze Švédska. Patří totiž k těm jazykově českým rukopisům, které byly švédskou stranou na žádost Františka Josefa I. ze švédského lupu z třicetileté války za drobnou kompenzaci vráceny. Pochází ze staré mikulovské knihovny a i když rukopis sám zřejmě nemá určitější indicie, patří s velkou pravděpodobností do některé z knihoven, jež získal kardinál Dietrichštejn. Těžko rozhodnout, zda to byla knihovna Jana Kobylky z Kobylí, pánů z Boskovic, Žerotínů

34| František M. BARTOŠ, *M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama, M. Petra Payna*, Praha 1928 a důležitý referát Josefa PEKAŘE, *Nový Bartoš*, in ČČH 32, 1926, s. 342-351 a následnou diskusi tamže s. 671nn. Protože to se vlastně naší kodikologické problematice výrazněji netýká, cituji práce zejména pro úplnost. S jistou výjimkou, že Pekař akcentuje heuristickou práci Jana Sedláka, které se v Bartošově spisu nedostalo dostatečné výslovné reflexe.

35| Svého vydání se dočkala prací Františka ŠIMKA ve dvou mohutných svazcích v letech 1928-1929 jako *Mistr Jan z Rokycan, Postilla*. O datu vzniku Rokycanova díla viz v Šimkově předmluvě s. Xnn. Tento editor vydal pak v r. 1939 ještě velkou práci o Rokycanově učení, což zde ale není podstatné, protože tam se rukopisnému dochování Rokycanových děl pozornost nevěnuje.

36| Rozsáhlý úvod s podrobným výkladem o rukopisech je podán v příloze k druhému svazku, ale zřejmě je přiložen jen k části nákladu. To vše bylo nepochybně způsobeno nedostatkem finančních prostředků. Dle poděkování předsednictva Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého ve XIV. a XV. století byla edice zachráněna skutečností, že na základě zprostředkování K. Krofky celé vydání zafinancoval prezident Československé republiky T. G. Masaryk.

37| Editor Šimek ve své předmluvě s. XXVI-XXX. V katalogu Júlia SOPKA, který eviduje středověké rukopisy na zemi Slovenska nejen rukopis ale ani knihovnu v které se má rukopis nalézat, nenacházím. Sr. Július SOPKO, *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, Martin 1981. Ovšem toto je kodex český.

či jiného starého moravského rodu³⁸. Ale abych čtenářovu pozornost už příliš nezapínal, mohu shrnout, že zbývající rukopisy obou pražských knihoven, Národní i Muzejní uchovávají rukopisy zejména pocházející z 16. resp. dokonce 17. století, které pocházejí zřejmě převážně z drobných knihoven soukromých. V Táboře, Voticích, ale i v Praze. Dokonce jeden z nich vznikl v druhé půli 17. věku a nebyl dokončen, takže byla dokonce vyslovena myšlenka, že tato heretická činnost, tedy opisování reformační literatury, byla přerušena nějakým vnějším mocenským zásahem.

Bylo by lze ještě dále sledovat osudy těchto a dalších rukopisů, uchovávajících odkaz naší reformace a byla by to práce napínavá, ba nezřídka i detektivní. Tu je ale třeba odkázat na jindy resp. je možné nabídnout v širším záběru toto téma někomu z mladší generace. Byla by to práce nejenom zajímavá a detektivní, ale i práce výsostně záslužná.

Lze shrnout v tom smyslu, že rukopisy děl obou autorů a zejména ovšem Jakoubka ze Stříbra samotného, zřetelně ukazují, jak se postupem doby dostaly do různých prostředí společenských a ovšem i konfesních. Zejména dílo prvního z nich překročilo výrazněji i české hranice. A nepochybně bylo i čteno. Další a hlubší sondy do dochovaného materiálu obecně tak budou nepochybně schopny přinést další zajímavé pohledy na recepci i jiných literárních děl. Literární historie tak bude moci výrazněji pokročit nad výklad o jednotlivých autorech, i anonymních a bude výrazněji i odrazem recepce příslušných děl v společnosti. Stane se tak i integrální součástí sociální historie příslušné epochy.“

38] Šimek i Bartoš uvádějí neúplnou signaturu. Ta zní G 10, sign. 115. Viz Miroslav TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny Mikulov* [1963], s. 6nn. a tam cit. práce, zejména stať Bernharda Seufferta. Srv. i Eva RYŠAVÁ, *Zásluhy moravského historika Bedy Dudíka o vrácení českých rukopisů ze Švédska roku 1878*, in: Sborník Národního muzea C1971, sv. 16, s. 97-106 a Richard MAHEL, *Beda Dudík (1815-1890)*, Praha 2015s. 70n.

JAROSLAV HRDLIČKA:
Životem a dílem historika Františka
Michálka Bartoše

L. Marek, Chomutov, Pontes pragenses,
sv. 76, 1. vydání, 2015, 133 s., ISBN 978-
80-87127-73-5.

Práce, kterou prezentuje ve známé řadě Pontes Pragenses doktor Jaroslav Hrdlička, není monografií. Je to soubor detailních studií, které byly v různé podobě již dříve publikovány. Nyní je autor důkladně upravil a předkládá čtenářské obci jako kompaktní celek. Jsou založeny na pilném studiu v archivech a přinášejí mnoho zajímavých detailních informací. Snad jednou J. Hrdlička přistoupí k napsání velké monografie o F. M. Bartošovi, kterou by si tento český historik skutečně zasloužil.

Není třeba opakovat, že Bartoš (1889-1972) je posuzován rozporuplně. Jeho zápal pro husitství je evidentní – v tom plně navazuje na Palackého. Stovky jeho studií o husitství jsou nesený zápalem, proniknout co nejpřesněji k faktům a událostem. A přece Bartoš není jen pozitivistou. Ideje hrají v jeho díle hlavní úlohu, i když to není na první pohled patrné. Nejznámější jsou jeho práce, vyšlé v rámci řady České dějiny, kterou založil V. Novotný: *Čechy v době Husově* (1947), *Husitská revoluce I.* (1965), *Husitská revoluce II.* (1966). Řada Bartošových drobných studií byla zapomenuta, občas jsou citovány jen některé, kde vyslovil směle a nepřilíš podložené hypotézy (např. o původu Petra Chelčického a další). Tento přístup poněkud Bartoše diskvalifikuje, dlužno říci že zcela neoprávněně. Abychom porozuměli osobnosti F. M. Bar-

toše jako badatele, je nutné číst také jeho paměti, vydané na samotném prahu normalizace a záhy režimem stažené z prodeje a zabavené (F. M. Bartoš: *Vzpomínky husitského pracovníka*, Praha, Kalich 1969).

Na základě poctivé archivní práce Hrdlička odhaluje řadu zajímavých souvislostí, které osvětlují mnohé z Bartošovy badatelské činnosti, jsou však také zajímavou ilustrací k jeho vlastním pamětem. Bartošův text vzpomínek je nerozsáhlý, jejich autor totiž nevěděl, kdy a za jakých podmínek budou publikovány, což poznamenalo jejich obsah i rozsah.

První z Hrdličkových devíti studií je solidní životopisná studie F. M. Bartoše (s. 10-21). Měl by po ní sáhnout každý, kdo potřebuje ucelenou informaci o Bartošově životě a díle. Cenné jsou zde zejména odkazy na archiválie.

Druhá Hrdličkova studie má název „Dlouhá cesta S. H. Thomsona a F. M. Bartoše k vydání spisu H. Jana Husa De Ecclesia“ (s. 22-31). Thomson se s Bartošem seznámil v roce 1925, v době, kdy tento americký badatel získal na pražské univerzitě doktorát. Krátce potom vydal Thomson jeden traktát, připisovaný Husovi (*Tractatus responsivus*, 1927), který Bartoš určil jako traktát Jakoubkův. Hrdlička sleduje přátelství dvou badatelů na základě korespondence od této doby až do roku 1956, kdy paralelně vychází v Boulderu a v Praze Thomsonova kritická latinská edice Husova spisu O církvi. Četba vysvětluje, proč edice dopadla právě tak, jak dopadla a současně vyzdvihuje její význam pro celé bádání o Husových rukopisech ve dvacátém století. Připomínáme jenom, že žádná další edice (která se jeví jako velmi nutná) nebyla dosud vydána.

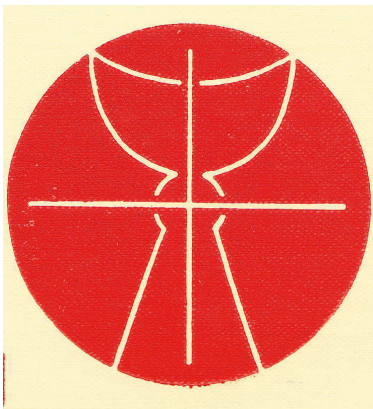
Třetí studie nabízí neméně zajímavý materiál – zabývá se Bartošovým vztahem k belgickému dominikánovi Paulu de Voogthovi (s. 31-45). Polemika mezi Voogthem a Bartošem, která probíhala francouzsky na stránkách ekumenického časopisu Komenského evangelické fakulty v Praze *Communio Viatorum*, je svědectvím kritického, avšak hluboce přátelského vztahu mezi oběma vědci. Hrdlička tento vztah osvětluje na základě korespondence, uložené v ANM. Je to četba, která skutečně povznáší.

Ve své čtvrté studii J. Hrdlička poutavým způsobem popisuje, jak bylo pro Bartoše složité vydat jednu z jeho základních prací – Husitskou revoluci („Cesta F. M. Bartoše k vydání Husitské revoluce I, II“ – s. 45-64). Je totiž skoro zázrak, že Novotného řada České dějiny, která je nemarxistická, po únorovém převratu v roce 1948, mohla po jisté přestávce pokračovat. V šedesátých letech vyšel dlouho očekávaný čtvrtý

svazek Urbánkova Věku poděbradského, v letech 1965-1966, pak oba svazky Bartošovy Husitské revoluce. Jak složitá to byla cesta, ukazuje Hrdličkova studie. Nízký náklad nepokryl potřeby, druhé vydání díla souborně již nebylo po roce 1970 dovoleno. Anglický výbor z roku 1986 je nedostačující, německý překlad nikdy nevyšel.

Hrdlička věnuje pozornost i Bartošově studiu Jakoubka ze Stříbra (pátá studie „Mistr Jakoubek ze Stříbra v životě a díle profesora F. M. Bartoše“, s. 65-79). Dokazuje, že Bartoš byl skvělým znalcem Jakoubkova díla, což ostatně dokazuje jeho soupis Jakoubkovy literární činnosti z roku 1925, ale i myslitelem velmi dialogickým. Paradoxem zůstává, že monografii o Jakoubkovi nenapsal Bartoš, ale právě jeho partner v dialogu Paul de Vooght (1972). Podle toho, co Hrdlička uvádí, Bartoš Vooghtův rukopis neviděl a vydání díla se nedožil (s. 78-79).

Marketa Langer

HUSITSKÁ TEOLOGIE V KONTEXTECH

Mezinárodní konference Husitské teologické fakulty
Univerzity Karlovy ve spolupráci
s Církví československou husitskou

10. a 11. listopadu 2016

Praha

- UK HTF Pacovská 350/4; 142 21 Praha 4

Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy Vás zve k účasti na konferenci, která bude tematizovat problematiku husitské teologie v kontextech.

●

Teologie Církve československé (husitské) - v současnosti označována jako husitská teologie - se od samých počátků snažila formulovat nové chápání tradiční křesťanské teologie a novou interpretaci biblického zjevení. Ve své době překonala metafyzický obraz světa a přidala se k tehdy novým teologickým konceptům (Barth, Brunner a další), vyjadřujícím křesťanskou víru člověka 20. století. V současné době se zabývá ústředními otázkami křesťanské víry, např. identita křesťana v sekularizované euroamerické společnosti či přítomnost a působení Ježíše Krista v současném světě. Vnímá Krista, přicházejícího z eschatologické dimenze do dějinné existence jako plné zjevení Boha, sklánějícího se k hledajícímu člověku. Církev československá husitská je si vědoma, že pro svoje působení v dějinách potřebuje i aktuální sociální nauku.

Cílem konference je poukázat na originalitu této teologie, na její současnou nosnost a diskutovat její zařazení do evropského teologického myšlení 20. a 21. století.

Kontexty by měly ukázat, které dynamické myšlenkové proudy jsou jí blízké a proč.

Nabídky příspěvků zasílejte spolu s anotací do 15. 6. 2016

na elektronickou adresu konferencehtf@htf.cuni.cz.

Organizátoři si vyhrazují právo výběru příspěvků do 15. 7. 2016.

Přednesené referáty budou v plném znění, případně v rozšířené verzi, otištěny.

Jednacímí jazyky budou čeština, slovenština, němčina, angličtina.

Za organizátory:

Prof. ThDr. Zdeněk Kučera, Dr. h.c. – odborný garant

Mgr. Kristýna Mlýnková, Mgr. Veronika Matějková – organizace konference